

PAGINI LITERARE

SUMARUL:

- ZAHARIA BÂRSAN Domnul de Rouă
VICTOR PAPILIAN Ajutor
MATEI ALEXANDRESCU Tot mai afund..
C. ANGELESCU Un sat de vânzare
ȘERBAN AL. I. FAUR Capriciu pentru sufletul de-acum,
Dărâmare
RADU D. MOLDOVANU Epigraful unei cărți condamnate
V. BENEȘ Cronică despre chioul morții

CRONICI

IDEI, OAMENI, FAPTE

Grigore Popa, (Scrisori din Paris). — I. I. Russu, (Curiosități istorice americane). — I. Agârbiceanu, (Cu „mocănița“ — Note de drum).

CĂRȚI

Romulus Demetrescu, (Ion Petrovici: Viața și Opera lui Kant; — I. Lupaș: Probleme școlare; — N. Iorga: Sfaturi pe Intunec; — I. E. Torouțiu: Pagini de Istorie și Critică literară; — M. Sadoveanu: Cazul Eugeniței Costea)

INSEMNĂRI

Bucur Țincu, (O revistă germană despre pedagogii români. — Revista „Libertatea“ și directorul ei). — Romulus Demetrescu, (Premiul Nobel lui O'Neill. — „Domnul de Rouă“. — O sută de ani dela nașterea lui I. Creangă).

PAGINI LITERARE

— ODATĂ PE LUNĂ —

INGRIJITE DE:

V. BENEȘ, M. BENIUC, ROMULUS DEMETRESCU, TEODOR MURĂȘANU, GRIGORE POPA, YVONNE ROSSIGNON

Redactor: TEODOR MURĂȘANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Abonamentul:

In țară, 1 an	Lei 180.—
Pentru autorități, instituții „	300.—
In țară, exemplarul	„ 20.—
In streinătate	dublu

Oricine primește un număr și-l reține, se consideră abonat.

Redacția și Administrația: Turda, Piața Regina Maria, 23.

Manuscrisele *nu se înapoiază*. Domnii autori și editori, cari doresc să li se recenzeze volumele sunt rugați să le trimită Redacției.

DOMNUL DE ROUĂ

POEM DRAMATIC ÎN TREI ACTE, ÎN VERSURI

ACTUL I.

Amurg... Toiul verii. Peisaj de munte. O curte împrejmuită de arbori. În stânga, e o ieșire de verdeață, o masă și scaune de piatră, pl. I. În dreapta poartă mare, pl. I. Mai în fund, sub un pom, o mescioară și o laviță de piatră.

În fund, o casă, de față, cu o ușă mare în mijloc, și două mai mici, laterale. Etajul de sus are câte-o fereastră, la cele două aripi și e sprijinit de coloane. Trepte largi se revarsă în scenă, bătute în mare parte de soarele dinspre apus. Terasa casei să fie cât mai sus. În stânga ușei principale, o firidă. Casa clădită din pietre.

În tot... o impresie de vechiu și părăginit... dar frumos. Piesa se începe după o pauză dela ridicarea cortinei, într'o liniște grea.. care apasă pe toate.

În desfășurarea actului, se face noapte și se aprind facke, care se vor fixa la locuri potrivite.

Pela începutul așezării țărilor românești.

* *

CĂLUȘ, ZARVĂ, culcați pe scară. CĂLUGĂRUL, la mescioara din dreapta, pe laviță.

CĂLUȘ

Mai zi ceva... măi Zarvă... că ne topim de tot!..

ZARVĂ

Cald, frate... cum n'aș zice... dar uite... nu mai pot...

Mă arde... Ce nu vine și Moșuleț odată?!..

S'a dus pân' la fântână... și stă...

CĂLUȘ

Gură căscată...

Nu-l știi?... La vorbă sprinten... că „viu acuș-acuș“...

Și-odat plecat... măi prinde-l...

ZARVĂ

Mi-e sete, măi Căluș...

Mi s'a uscat gâttelejul... mă'nec... ca o prigoare...

la scoală și te uită...

CĂLUȘ

Cum scoală?

ZARVĂ

În picioare!

CĂLUȘ
 Greu... aș cădea grămadă... Mai bine mi-e pe jos...
 Mă 'ntind... și rabd.
 ZARVĂ
 Ce lene...
 CĂLUȘ
 O fi... da-i cu folos...
 Inghit în sec... da... vorba-i.. că.. stau culcat pe spate...
 la uite... colo, cerul... e numai ape...
 ZARVĂ
 Frate!..
 CĂLUȘ
 Ce frate... ce ne-frate...
 ZARVĂ
 Te scoală...
 CĂLUȘ
 Scoală tu!
 ZARVĂ
 Tii!.. Ce păgân... Imi vine... Te scoli odată?..
 CĂLUȘ
 Nu!..
 ZARVĂ
 Mă mâniu...
 CĂLUȘ
 Nu cred... (râde)
 ZARVĂ
 Tomo!
 CĂLUȘ
 Că nu poți de căldură...
 ZARVĂ
 Turbez...
 CĂLUȘ
 E și mai bună... Zi.. laudă-te gură!..
 ZARVĂ
 Te bat!..
 CĂLUȘ
 Nu mă mai face să râd... Că mă usuc!..
 ZARVĂ
 Ia adu-mi parul cela de colo...
 CĂLUȘ (se scoală)
 Ti-l aduc...
 Să văd și eu minunea... Ești moale ca o smoală...
 Și vrei să faci bătaie...
 ZARVĂ
 Ia adu-l!..
 CĂLUȘ
 Vorbă goală!
 Na-l! Iaca și spinarea... Voinice... copăcel!
 Și dă... E numai noduri.. Da.. ce-o să faci cu el?..

ZARVĂ (nu poate să-l ridice)
Uf!.. Greu!.. Parcă-i de piatră... Norocul tău...
CĂLUȘ

Hai... fie!..

ZARVĂ
Te-ași fi ucis... și pace... Da..s om de omenie...
Râzi!.. râzi!.. Ce bine-ți șade când râzi ca un dihor...
Și-acum... Căluș băete... fă-ți palmele pridvor
Și du-te pân' la poartă... și uită-te de vine
Cu apa... că s'aprinde și sufletul în mine...
Ci haide... du-te-odată... Ce stai așa prost?..
Că n'o să-ți cadă osul..

CĂLUȘ

A, ha!.. M'ai învățit!
Ce hoț!.. dar haide... (se duce la poarta mare)
Nu-i nimeni, foc și pară...
Ard pietrele pe drumuri... în arșiță...

ZARVĂ

Ce vară!..

CĂLUȘ
Și cât îți bate ochiul... pustiu e tot.. pârjol...
Și lacul de din vale... tânjește-aproape gol...
Livezile sunt albe... și holdele secate...
Iar munții dorm în soare cu capete plecate...

ZARVĂ

Mi-e sete...
CĂLUȘ
Nici găina nu iese din coteț...

Mor vitele 'n ocoluri...

ZARVĂ

Nu-l vezi.. pe Moșuleț?..

Nu vine?..

CĂLUȘ

Nu!..

ZARVĂ

Te uită...

CĂLUȘ

Mă uit... Nimic nu mișcă...
Doar soarele coboară... și muștele mă pișcă...
Na.. iacă și țânțarii...

ZARVĂ

Ești dulce...

CĂLUȘ

Ba.. sunt prost!
Eu stau proptit în soare... și tu la adăpost!..

ZARVĂ

Căluș... Ascultă-mi ruga... că nu mai pot... mă frige...
Ia strigă-l... Dă un chiot... s'audă!

CĂLUGĂRUL

Cum să strige!..
Ce? vreți să se trezească?.. (Arătă spre casă)
CĂLUȘ
Așa-i... Ne-am cam iuțit..
Dar Zarvă ăsta...
ZARVĂ
Tot eu...
CĂLUGĂRUL
In prag de asfințit
E somnul cel mai dulce... spunea Alean odată...
Grăiți încet!..
CĂLUȘ
Tac molcom...
ZARVĂ
A! Sete blestemată!..
CĂLUȘ (pe șoptă)
Și doarme ziua toată... Iar noaptea... bun rămas.
CĂLUGĂRUL
Noroc că-i ziua lungă.. și noaptea cât un ceas...
CĂLUȘ
Ce griji pe doamna noastră!..
MOȘULEȚ (intră)
Dar știu că vi-o fi sete!
ZARVĂ / Central University Library Cluj
Ci, hai odat', păgâne!..
MOȘULEȚ
Domol... domol... băete!
Grăește-mi cum se cade de vrei să-ți dau să beai...
C'odat'o vărs aicea... Și ia... ce să mai iai?!
ZARVĂ
Iiii..., Sfinte Pintilie!.. asta-ar lipsi acuma... (Bea)
MOȘULEȚ
Păi... Vezi?.. Încet, Setilă... că-i rece cum e bruma...
Așa... (lui Căluș) Ei, na și ție că... prea te uiți cu jind...
ZARVĂ
Cald tată!.. Unde naiba șezut-ai huzurind?..
MOȘULEȚ (vesel)
Am bani!..
ZARVĂ
Ian?..
MOȘULEȚ
Cu piciorul dădui așa 'ntr'o doară...
Și mă trezii că-mi iese în cale... o comoară!
CĂLUȘ
Și mulți?
MOȘULEȚ
Un pumn de taleri... cu zimți și fără zimți...
Te gădilă la suflet... doar numai cât îi simți...

Ia uite... ce frumoși-s...

CĂLUȘ

Citește-ni-i, Părinte!..

CĂLUGĂRUL

Ce pajuri felurite!.. dar cin' să ia aminte?..

Sunt vremuri vechi băete... Și-atât puhoiu de neam

S'a năpustit pe-aicea din osul lui Adam!..

MOȘULEȚ

Așa-i... pe unde umbli...

CĂLUGĂRUL

Uitați-vă... Mjnune!.. (*Vin toți lângă el*)

Un chip frumos.. cucernic.. ca 'n sfânta rugăciune...

Și tânăr.. copilandru.. mândrețe de oștean..

MOȘULEȚ

O, odihnească-l Domnul! E moșul lui Alean!

Da.. el e.. ochii.. fruntea.. și pletele.. inele...

S'a dus fără de vreme... răpus de vremuri grele...

ZARVĂ

Dar asta ce-i?.. (*o ține subțioară*)

MOȘULEȚ

Ia seama... și umbă 'ncetișor...

O fată!.. Stă la soare... culcată pe-un răzor...

CĂLUȘ

Ia uite...

ZARVĂ

Dă-o 'ncoace!..

CĂLUȘ

Stai Zarvă!.. cu domolu...

Ce te repezi?..

ZARVĂ

Ti-e ciudă..

CĂLUȘ (*i-o ia*)

C'o dai de-a rostogolu...

Frumoasă-i... ia te uită... Zi.. mi-o sculași din pat...

ZARVĂ

Dar cine-o fi?..

CĂLUȘ

Ce mică-i...

MOȘULEȚ

Vre-o fată de 'mpărat!..

ZARVĂ

Dar asta?

MOȘULEȚ

O ulcică...

CĂLUGĂRUL

Lăsați glumele voastre...

Și zi așa.. e Domnul... E tatăl Doamnei noastre...

MOȘULEȚ

Da.. el! Se vede bine... Fusei pe vremea lui

Oștean... cu el în lupte

CĂLUȘ

la spune...

MOȘULEȚ

Ce să spui?

Avea un frate vajnic... pe nume Dionoru...

Năpraznic om.. dar nu știu dacă-l mai ține doru

De țară... cine știe?.. Sau poate c'a murit!..

CĂLUȘ

De-a fost închis în temniți..

MOȘULEȚ. (cu mândrie)

A fost... dar a fugit..

CĂLUGĂRUL

Pribeag.. He... Cine știe ce soartă-l apăsară!..

MOȘULEȚ

De-ar fi să mai trăiască... să vie iar în țară,

Să știți că până 'n toamnă s'aprinde iar război..

Nu uită Dionoru.. nu iartă... Un puhoiu..

Și de s'a rupt odată din stânci.. se duce.. tată.

Și umple tot pământul de apă turburată..

CĂLUGĂRUL

Pribeag... sau poate... Uite.. sunt douăzeci de ani..

De când căzu pe țară năvala de dușmani..

De-atunci nimic.. pe lume.. Nimic nu se mai știe..

De-atunci și soțul Doamnei.. s'a dus.. pentru vecie..

MOȘULEȚ

Sărmanul!..

CĂLUGĂRUL

Era tânăr cum e Alean acum...

I-am zis... dar n'a fost modru să-l mai opresc din drum...

„Cum? Dionoru singur.. și luptă la hotare?!

Mă duc...” S'a dus... In urmă-i lăsat-a jale mare...

Pe Doamna... o copilă de șaisprezece veri...

Inchid cu lacrimi ochii... mă uit.. parc'a fost ieri..

CĂLUȘ

Săraca Doamna noastră!..

MOȘULEȚ

Ardea pământul pară...

Păgânătatea toată... căzut-a peste țară...

Mă ia cu frig...

CĂLUGĂRUL

Și svonuri veniră... ca pe vânt...

De multe.. și de toate... de soțul ei.. pământ!..

Nimic!.. Și uite-mi vine să zic... c'ar fi mai bine

Să fi căzut în lupte... decât prin țări străine

In temnițe jilave... și 'n lanțuri.. vai de ei!..

MOȘULEȚ

Și Doamna-l tot așteaptă!

CĂLUGĂRUL

Un dor... fără temeiu...
Se 'nșeală cu părerea, cu gândul... cu visarea...
Și sufletul ei dornic l-inghite depărtarea..

MOȘULET

Imi spune — amăgită — că-l vede uneori,
Când stă privind pierdută la soarele din zori
Sau uită... și se uită... și-l vede în picioare
De câte ori se uită cu sufletul în,soare.

CĂLUGĂRUL

De geaba... De-acum toate s'au dus... l-a mai rămas
Feciorul..

MOȘULET

Ție-î Domnul! Indrepte-i al său pas
Spre bine... spre mărire... spre vieață 'ndelungată...
Să vadă iarăși țara precum a fost odată...
Să iasă din conacul acesta de surghiun.
Să 'nalțe iar palatul... cu crucea de gorun...
Din praf și din ruină... precum l-au vrut dușmanii..
Să treacă veri și ierne pe rând.. să fugă anii
Și el să stea pe maluri de Dunăre... un far!..
Și să se 'nchine țara la el ca la altar.

CĂLUGĂRUL

Amin!.. Așa să fie!.. Dar vor putea urmașii
Să 'nalțe... ce durară pe vremuri uriașii?...
Să poarte stânci de suflet din zori până 'n apus
Și să le-așeze una pe alta... tot mai sus
Mai sus... mai sus... spre slavă.. spre Dumnezeuul mare?!

MOȘULET

Așa-i!.. Sunt alte vremuri...

CĂLUGĂRUL

Așa se fac altare...

SINA (din stânga, fund)

De ce altare-i vorba?

MOȘULET

Grăiam așa... cu dor...
De multe... și de toate.. de-al nostru Craișor...
Că e frumos,.. cuminte... și bun.. ca de mătasă..
Dar prea nu doarme noaptea... și prea nu stă acasă..

SINA

Vedeți-vă de treabă... Tot omul cu-ale lui..

MOȘULET

Dac'ai putea, Domniță... să-l iai frumos.. să-i spui...
Așa cum știi... că știi doar cum să-i grăești în șoapte..
Să nu mai plece n'tr'una, hoinar, în miez de noapte
Și-apoi să doarmă ziua... un somn fără hotar..
Că plânge Doamna noastră de grijă și amar!..

SINA

Așa e.. știu.. mă doare... dar dacă-i place luna!

Și-apoi când pleacă... pleacă cu Nourel într'una
Îl ia frumos cu vorba... și-l duce... vrăjitor...
Sunt tineri... sunt ca frații... și.. ducă-se de vor...

MOȘULEȚ

Așa e... dar. :

SINA

Ajunge!.. Sunt vorbe de pomană...

Te-amesteci cam în toate...

MOȘULEȚ (șe pleacă)

De-s vrednic de dojană...

CĂLUȘ

Domniță, iartă-l... zice și el... cam.. îndrășneț..

Dar n'are gând de taină bătrânul Moșuleț...

Ia, hai... arată-i fata.. să-i treacă de mânie..

SINA

Ce fată?

ZARVĂ

E frumoasă și mică... parcă-i vie!

Par'că-a eșit acuma din apa de botez...

E roșie și mică de tot... Un titirez..

Ia uite-o...

SINA

Da... așa e!

ZARVĂ

Frumoasă, nu? Domniță?!..

Să-i coasă Moșulețu cămașă cu altiță

Și să mi-o strângă 'n brațe... Ce-ar fi?..

MOȘULEȚ

Măi Zarvă!..

ZARVĂ

Tac!..

Dar ce n'ași da pe lume să am... un pui de drac..

Ca asta...

SINA

Ei, ce-ai face?

ZARVĂ

Ce-ai face? Aș mânca-o!..

Ba nu... Ași ține-o coala la sân.. și-ași învia-o!

SINA

Unde-ai găsit-o?.. dulce-i.. și toată-i de mărgean...

MOȘULEȚ

Dormea pe-o moviliță la drumul lui Traian...

Când o cotește 'n coace și sue sus la munte...

ZARVĂ

Mai are și-o ulcică cu tăieturi mărunte..

Cu chipuri... numai fete, de stai să 'nebunești... .

SINA

Aprins mai ești, măi Zarvă, destul să te pornești...

Că nu te mai oprește nimic... și nici căldura..

ZARVĂ

S'a domolit o leacă... și d'aia-mi umblă gura,
Că, zău, mai adineaori era să ard...

MOȘULEȚ

Noroc

Că m'am întors de grabă că se făcuse foc...

ZARVĂ

De grabă... Noi aicea ne prăpădim de sete...
Și tata — Moșulețu — se ține după fete,
Mai e vre-un rost pe lume? Ori că s'a 'ntors pe dos..

MOȘULEȚ

Imi ies așa 'nainte., Le-adun... că-s de folos...
Le strânge crăișorul și zice.. că pe ele
Citește ca 'ntr'o carte.. brățări, statui, ulcele
Și multe... și de toate... și tot minunății...
Le-adună... că e tânăr... și-i plac.. zădărnicii!..
Să i le dai, Domniță, din parte-mi cu 'nchinare..
Și multă sănătate... Eu n'am îndemânare,
Că sunt bătrân...

ZARVĂ

Și banii cu zimții ferecați!

MOȘULEȚ (ți dă)

Și banii.. Ia... o mână... Dar trebuie frecăți!
Să poată să s'aleagă la chipuri... că-s cu tină...
Ia uite-i... parc'asteaptă să iasă la lumină...
Pe unul, ia.. pe ăsta.. e Moșul lui, oștean..
S'o bucura nepotul...

SINA

Le-oiu duce lui Alean..

Să-i mai aduc'aminte de vremi de vitejie..
Și să mai lase luna... și noaptea cea pustie..
Aștept doar să se scoale.. ori poate că-i sculat..
Că soarele coboară aprins spre scăpădat.. (urcă)

CĂLUȘ (privind după ea)

Ce suflet, Doamne sfinte!.. Mă uit ca la icoană..
Mă uit...

MOSULEȚ

Ia, o copilă curată și orfană!

STRĂINUL (pe poarta dr.)

Bună vremea!..

ZARVĂ

Bună, focul! Unde-i bună? Ce, ești chior?

Ard ogoarele aprinse.. seacă apele 'n izvor..

STRĂINUL

Arde rădăcina ierbii... arde lumea... arde țara...

Și voi stați aici la umbră...

CĂLUȘ

Așteptăm să vie sara!

STRĂINUL
 Să vă răcoriți... Așa e... Arde sufletul în noi!
 De-ați avea un strop de apă... Ce pomană...
 ZARVĂ
 Ce vulpoi!..

CĂLUȘ
 Cine-o fi?..
 MOȘULET
 Avem!.. atâta tot se mai găsește... iacă!
 STRĂINUL
 Că sunt ostenit...
 MOȘULET
 Se vede... Ia și bea!
 ZARVĂ (se repede)
 Țsta mi-o seacă!

Stai... mai iau o 'nghiuțitură...
 STRĂINUL
 Dă-i... că-i tânăr.. și pripit..
 Să-și mai domolească clonțul însetat de ciripit..
 CĂLUȘ
 Zarvă, te-a cam ars bătrânul...
 ZARVĂ
 Dar m'am stins cu apă rece...
 Na... și bea-o-acum pe toată.. M'am umflat ca un berbec!

STRĂINUL (după ce bea)
 Bună!
 MOȘULET
 E din deal de piatră!
 STRĂINUL
 Bună... Ce frumos ulcior...
 SINA
 Cine ești?.. Și ce te-aduce pe la noi?..
 STRĂINUL
 Sunt călător..
 Umblu... și de când tot umblu.. și-s străin pe-aici, copilă..
 Nimenea nu mă cunoaște... și-s bătrân...
 SINA
 Trăiești din milă?
 STRĂINUL
 Nu! Adică, da.. din milă... Din mila lui Dumnezeu!
 Nu din milă!..
 ZARVĂ
 Ce pornire!
 CĂLUȘ
 Are niște ochi de zmeu..
 SINA
 Să-ți aduc ceva mâncare...
 STRĂINUL
 Nu te osteni...

ZARVĂ

Ce frunte!
Iese ca un vârf de munte de sub pletele-i cărunte...

STRĂINUL

Cine şade 'n casa asta?.. Ce paragini.. Ce pustiul..

MOŞULEȚ

Vremuri grele!..

ZARVĂ

Dar ce-ți pasă.. Cine şade?

STRĂINUL (*energic*)

Vreau să știu!

SINA

Doamna noastră, mama Luna...

STRĂINUL

Sănătoasă-i?

ZARVĂ

Iar întreabă!

STRĂINUL

Dară Nana?

SINA

Baba Nana?

STRĂINUL

Da!.. o fi curată babă...

Că-i demult!.. Dar Doamna Luna... are Domn?..

MOŞULEȚ

O.. a avut..

Dar s'a dus în foc de tânăr că de-abea la cunoscut,

Doar trei zile-a stat aicea...

STRĂINUL

Cum, trei zile?

MOŞULEȚ

Trei.. și drumul...

Nu s'a mai întors de-atuncea.. La hotare era fumul

Până 'n cer... Și plânsul Doamnei n'a putut să-l ție 'n loc.

STRĂINUL

Din ce neam era?

MOŞULEȚ

Pe semne.. Dintr'un neam fără noroc..

A venit.. S'a dus.. și nu știu.. din ce neam să fi fost oare..

Dar era frumos.. și tânăr.. mândru ca un pom în floare...

Nu s'a mai întors.. și Doamna plânge și-azi de dorul lui..

Si-l aşteaptă..

CĂLUȘ

Taci odată...

MOŞULEȚ

Ce să tac?

CĂLUȘ

Prea multe spui...

STRĂINUL (*pe gânduri*)
Măritată!..
MOSULEȚ
Ce, te miră?
STRĂINUL
Nu mă miră... Dar cu cine?
MOSULEȚ
Are și-un fecior... e mare..
STRĂINUL
Da.. am auzit..
ZARVĂ
Străine.
Ia cată-ți de drum... Ajunge! Ce tot stai să ispitești?
Eu sunt mic.. da când mă mâni.. Ia ascultă! Cine ești?
Și ce vrei? Pe cine cauți?
STRĂINUL (*după o pauză*)
Caut pe unul, Dionoru..
TOTI
Ce?
STRAINUL
Glumesc!
ZARVA
Ce cauți aicea?
STRAINUL
Am venit să-i văd fecioru!
Și să stau cu el de vorbă..
ZARVA
N'ai să-l vezi..
STRAINUL
Da, ce-i bolnav?
Auzii că-i bun.. cuminte și frumos.. da-i cam firav.
Și că nu prea stă de vorbă... Stă tot singur..
SINA
E o vină?
STRAINUL
Și că umblă toată noaptea... și s'ascunde de lumină!
ZARVA
Haide, pleacă!
STRAINUL
Plec.. Dar Doamnei.. voi îi spuneți răspicat
C'aș avea cu ea o vorbă.. Și-am să viu mai pe 'noptat..
ZARVA
Să te 'ntorci.. când s'or întoarce apele spre culmi de munte!
STRAINUL
Tinere.. păstrează-ți firea... (*către ceilalți*)
Nu se cade să mă 'nfrunte..
ZARVA
Haide!.. Duțe!..

CALUȘ

Du-te-odată!

SINA

Nu se cade.. ce e drept..

Pune-ți frâu la limbă, Zarvă..

ZARVA

D'apoi cât voiți s'aștept?

Nu vedeți?

STRAINUL

Dar tu.. a cui ești?

CALUȘ

Iar întreabă..

STRAINUL

Că ești bună...

SINA

Bună.. Dar se face ceartă de rămânem împreună
Și se scoală Crăișorul... Du te dar cu Dumnezeu!..

STRAINUL

Fie!.. rămâneți cu bine.. (*iese dr. după ce se uită lung la Călugărul de pe banca din dr.*)

CALUȘ

Ia un hoț!

ZARVA

Un fariseu,

O iscoadă.. cine știe de pe unde..

MOSULEȚ (*pe gânduri*)

Cine știe?!..

M'a luat cu frig deodată.. par'c'ar fi a vijelie..

Tu ce zici, părinte?! Spune!

CALUGARUL

Ce să spun? Nimic de spus..

Par'c'a fost o arătare.. de prin vremuri.. dar... s'a dus!

SINA

Iacă Nourel!

NOUREL (*din stânga*)

Cu bine. Stați la sfat? Căldură mare..

Dar de-acum se lasă sara...

SINA

Hai, plecați.. fiește care..

Mai aveți și alte treburi... Sunt atâtea de mplinit.

Plec și eu...

NOUREL

Mai stai o clipă...

SINA

Da-i târziu... S'o fi trezit..

NOUREL

Nu s'a sculat.. m'așteaptă să viu.. Ascultă Sina..

De ce ești tu frumoasă.. și mică.. și lumina

Ce s'a lăsat din ceruri pe vieața mea de dor?

SINA (*veselă*)

Ai vrea să fii mai mare?

NOUREL

Ași vrea să fii... un nor...

Să mă 'nvelești cu totul.. în valurile tale

Și să mă porți în umbra ce vei lăsa pe vale..

SINA

Iar ai luat-o razna cu vorbe fără rost...

NOUREL

Vezi, Sina.. eu am suflet.. și tu mă crezi un prost..

Pornesc să spui o vorbă și tu mă tai de-odată..

De mă trezesc cu mintea pe drumuri răsfirată...

SINA

Adună-ți-o.. Eu asta ți-o spun.. Să ți-o aduni..

Eu nu-s decât o față.. și vrei să fac minuni..

Să spui.. ce nu se poate... s'arăt... ce n'am în mine..

Să fac.. să crească floarea.. din praf și din ruine...

NOUREL

Nu vrei să crească.. Bine.. Să știi că-s mânios..

SINA (*râde*)

Bea apă... o să-ți treacă..

NOUREL

De-o vreme.. tot pe dos

Vorbești.. Și tot în glumă...

SINA / Central University Library Cluj

Nu-ți place?

NOUREL

Și mă doare

Și ard..

SINA

Dar cum să facem să-ți fie mai răcoare?

Să stingem focul ăsta din.. lemne.. de furat...

Și să te-așezi odată.. că prea ești fulgerat...

Să-ți fierb vre-o buruiană.. și iacă-mi fac pomană.

Dar.. nu prea știu nici una.. s'o 'ntreb pe Baba Nana.

NOUREL

Mai bine fierbe-ți ție.. și dă-i și lui să bea,

Să nu mai umble noaptea..

SINA

Ci umble.. dacă vrea..

NOUREL

Să stea colea de vorbă cu tine.. noaptea 'ntreagă..

Și 'n zori.. să bagi de seamă că alta îi e dragă..

SINA

Ești rău...

NOUREL

Se 'ntoarce gluma..

SINA

Nu-mi pasă..

NOUREL

Te-a durut..

SINA

De cât să stea acasă pustiu și abățut,
Mai bine mergă 'n voie.... și stea.. cū cine știe..
Eu ce pot?,, Ce n'ași face să pot? dar..

NOUREL

Ce prostie...

N'am vrut .. mă iartă, Sina.. și uite-mi pare rău ..
Că te-am mahnit .. mă iartă... Dar.. tot de focul tău..
Că prea ești fără milă.. și aspră... ca o coasă..
Și iar m'ai scos din fire...

SINA

Dar spune-mi.. e frumoasă?

NOUREL

Nu știu .

SINA

Ci haide.. spune ..

NOUREL

Ti-am spus de-atâtea ori .

SINA

Mai spune-mi înc'odată..

NOUREL

Ce ochi dogoritori...

Ca doi cărbuni te arde căldura lor de vrăje.

In ei sunt ape-ape.. și taine,, și miraje .

Și umbre jucăuse din cerul înorat...

Și fulgere păgâne... lumină și păcat..

Când stă culcată 'n voie pe patul ei de piatră

Îți pare.. că s'aprinde o flacără pe-o vatră .

Așa-i scaldată toată în valuri de lumini..

Albastre, roșii, albe .. Îți vine să te 'nchini..

Că pare o minune din neguri de povește,,

Isteață . lucru mare... și 'n vorbă...

SINA

Așa este?

NOUREL

Când râde par'că sboară spre cerul înstelat..

Vorbește.. e un cântec sglobiu și fermecat..

Că stai năuc acolo, vrăjit pe toată vieța...

Degeaba se pogoară pe lume dimineața.

C'ai vrea să fie noaptea întregă viața ta!..

Și spune... și tot spune ..

SINA

Așa e ea?

NOUREL

Așa!..

Pe cine-a prins odată... doar moartea să-l mai scape...

Rămâne pe vecie pierdut pe larg de ape ..

SINA
Așa e? (plânge)

NOUREL

Ce-i cu tine?. Ce plângi? Ei, iacă tac, (pauză)
De merg și eu acolo.. mă duc.. eu ce să fac?..
Alean mă ia.. că-i cale.. și-i noapte.. din păcate..
Nu stau cu ei.. Afară sub frunze 'nrourate
Veghez pe iarbă arsă... și dorm... dar dorm ușor..
Și când aud cocoșii spre zori stăruitor
Il scot din încăperea de stânci.. și sus... călare..
Să nu ne-apuce ziua pe drumuri pădurare

SINA

Frumos... ai suflet.. suflet de frate.. E frumos..

NOUREL

Vezi, Sina.. Eu am milă.. sunt bun.. și omenos..
Și harnic. Mama-mi spune.. că-s om și jumătate..
Clădiut-i-am o casă din pietre de cetate
Căzute 'n praf de drumuri de cine știe când..
Și știi să fac de toate.. că nici nu-ți dă prin gând..
Prind peștele cu mâna.. și la năvod sunt tare
Il trag la mal de-odată cu mare 'ndemânare..
Și-apoi la plug.. la coasă.. la arc și la vânat
Sunt cel dintâiu.. Și 'n cântec..

SINA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NOUREL

Sunt fermecat..

Imi place.. când sunt singur.. la muncă.. pe cale..
Și cânt.. doar pentru mine de dorul dumitale.. (pauză)
De vrea Alean ca noaptea să mi-o petrec cu el..
Mă duc.. Așa mi-e firea.. Așa e Nourel!. (pauză)
Hai, Moșuleț, deschide,, și.. fie ce-o vrea Domnul!..
E vremea..

MOȘULEȚ

E cam vremea.. Că nu e bun nici somnul
Prea mult..

NOUREL

Dar ce căldură!..

MOȘULEȚ

Cum nu s'a pomenit!..

Și soarele că-i soare și tot e ostenit
De când tot arde 'ntr'una.. și sue și coboară..
De-abea mai poate cerul să-l țină subțioară..

NOUREL

Ca pe-un moșneag ce-i gata să cadă la pământ..

MOȘULEȚ (ia cheia din firidă)

Nu cade.. că se duce.. se duce 'n cet.. ca-i frânt..
De când tot varsă valuri de foc și de vâpae..
Și tot pe prag aicea.. Nu-i crede.. dar așa e..

De când răsare... până ce pleacă... tot pe prag..
Și par'că tot așteaptă pe cineva cu drag
Și râde, când răsare întinerit în zare..
Și plânge când e gata să plece la culcare...

SINA

Du-i lucrurile astea din partea lui!

NOUREL

Isteț,

Și cald mai ești la vorbă... Măi Tată-Moșuleț.. (intră în casă)

DOAMNA, BABA NANA, (din stânga)

Vreau să stai aici cu mine.. să m'ajuuți.. să fii de față!

Asta n'are să mai meargă.. am trimis de dimineață

Un argal, s'o cheme-aicea... s'o aducă... cum o știi...

S'o sfârșesc odat' cu teama... și cu nopțile pustii

BABA NANA

Ci mai lasă-le să treacă.. (Se așează la masa din stânga)

DOAMNA

Nu pot!.. Grija lui m'apasă..

Și mă zbugium toată noaptea când îl știu că nu-i acasă..

BABA NANA

Tinerețe..

Tinerețea e și ea cu rostul ei..

Să n'țeleagă... că e mamă..

BABA NANA

Nu-i e mamă..

DOMNA

Ce temeii

Poate pune pe-o pornire de copii nesăbuită?

Nă-i e mamă?

BABA NANA

Nu!

DOAMNA

Dar ce-i e?

BABA NANA

Ia.. o babă..

DOAMNA

Ce ursită

Mai avui și eu pe lume.. numai grije și necaz..

Numai neguri, numai jale.. numai lacrimi pe obraz..

Nu mai pot... și-acuma... iată.. alta peste capu-mi vine..

Par'că stă să se prăvale ca o stâncă peste mine..

SINA

Biata Mama Luna noastră!

DOAMNA

Tu ești Sina?.. Pe Gonac

Nu-l zăriși?.. Nu s'a 'ntors încă?

SINA

Nu-l văzui pe la conac

Toată ziua..

DOAMNA
Ce să fie?
BABA NANA

L-o fi fermecat..

SINA

Se poate..

BABA NANA

Baba-i mare vrăjitoare și e meșteră la toate

DOAMNA

Nu-i e mamă zici?

BABA NANA

De unde?! Nu e fata ei.. o știu

A adus-o.. cine știe.. de pe ce tărâm pustiu..

A furat-o... și-a ferit-o și de lume și de soare...

Și se spune că-i cuminte și frumoasă... ca o floare?

SINA

Ba e tot o păcătoasă.. face vrăji la călători..

Și îi ține lângă dânsa toată noaptea... până 'n zori

Și-apoi.. n'are nici-un nume...

DOAMNA

N'are nume?

SINA

Da stăpână!

li zic... Taina... Nume... Căsta? Poate un nume de păgână..

DOAMNA

Fie cine-o fi.. Aicea nu-i gând bun.. e gând viclean.

Vreau să se sfârșeac' odată nebunia lui Alean

Și să-și jină Taina... taină.. și s'o culce noaptea mare,

Că de nu, trimit argații să le scoată la hotare..

SINA

Să le ducă... să le treacă... peste țări și peste mări..

Da!.. așa.. și să le lase rătăcite 'n depărtări..

Ca să nu se mai întoarcă niciodată.. niciodată..

DOAMNA

Sina mea cu gânduri bune și cu inima curată.. (o dezmiardă)

GONAC (de afară)

Ci hai afurisit-o... mai repede de-acum..

BABA DUNA

Am să te spui la lume... m'ai schingiuit pe drum..

GONAC (întră din stânga)

Hai, scorie bătrână! Aicea-i Doamna.. iat-o!

N'a vrut de loc să vie... Am prins-o și-am legat-o..

Și cât am căutat-o.. dar pas să dau de ea..

Că s'ascunsese 'n brusturi... pe semne presimșea..

Că viu.. Și-apoi pe cale...

DOAMNA

Desleag-o..

GONAC

Poznă mare..

De-abea voia să miște..

BABA DUNA

Pe jos... și tu călare!

DOAMNA

Desleag-o! Vreau s'o lege de-acum cuvântul meu!

BABA DUNA (*vrea să-i cadă la picioare*)

O, Doamnă!..

DOAMNA

Stai de-oparte.

BABA DUNA

Dar.. în picioare-i greu.

Cad în genunchi mai bine 'nainte ta, Slăvită!..

Că tare sunt bătrână.. și tare ostenită..

DOAMNA

Ascultă... știu că umblă în casa ta!..

BABA DUNA

Așa-i!..

Nu-i casă..

DOAMNA

Cum nu-i casă? Acolo unde stai..

La fata ta.. un tânăr... la fata ta hoinară..

Și-l ține toată noaptea.. și-l face de ocară..

Ași vrea să-i închizi ușa... la farmecele ei..

BABA DUNA

Nu-i ușe..

DOAMNA

Cum nu-i ușe?... N'ai ușe la bordei?

BABA DUNA

Că nu-i bordei..

DOAMNA

Dar ce e?

BABA DUNA

O hrubă... și-i adâncă...

Și 'naltă... e rămasă din surpături de stâncă.

Din... vremuri. Vara-i bine... Dar iarna, vai de noi!

DOAMNA

Să nu-l mai lași să vie la fată..

BABA DUNA

Pic.. și sloi..

DOAMNA

La fata ta ascultă.. ascultă.. să nu-l mai lași... și pace!..

BABA DUNA

Da.. da.. la fată... bine.. Dar.. dacă lui îi place

Să vină... ce pot face cu tineri năzdrăvani?

Că Taina-i o copilă de șaisprezece ani!

DOAMNA

Dar eu... eu sunt o mamă... o mamă 'ndurerată..

Nu vreau să-mi pierd copilul.. Pricipe-mă odată!

Atâta am pe lume din visul meu trecut..

Că tată-său se duse... de-abea l-am cunoscut!

BABA DUNA

Da.. da.. Așa.. se duse.. (pauză). Să nu mai vină oare?..

Dă-mi palma...

DOAMNA

Lasă palma.

BABA DUNA

In asfințit de soare

S'arată cu putere și mai cu adevăr..

Să văd... o leacă numai...

DOAMNA

Nu-ți dau un fir de păr.

Nu-mi arde mie-acuma de născociri de babă!..

Ascultă!.. ține minte ce-ți spui.. Te du degrabă

La.. casa ta.. de piatră și spune-i fetii-așa:

Că dacă-l mai primește pe fiul meu la ea

Și nu se culcă 'ndată.. de cum se lasă sară.

Pe amândouă mâine vă izgonesc din țară..

E vorbă încheiată!..

BABA DUNA

Dar ce pot eu... ce pot?

DOAMNA

Nu vreau să știu...

BABA DUNA

Da.. bine.. Da, da.. să mă socot...

Mă duc.. Ești Doamnă bună... că tare mi-a fost teamă.

Acuma nu.. Acuma.. eu te 'nțeleg.. ești mamă..

Știu eu ce-oiu putea face?.. E tânăr.. e voinic..

Și e de neam... Noi.. Doamne... mai știu eu ce să zic?

Voiu încerca... Dă-mi palma.. simt.. a pustiu și-a rece..

DOAMNA

Iar palma?

BABA NANA

Dă-i-o Doamnă... să spue și să plece?

BABA DUNA (ii ia mâna)

Vai!.. Vai!..

DOAMNA

Ce este? Spune!..

BABA DUNA

Ce nu s'a mai văzut...

Mi-e frică..

DOAMNA

Spune-odată!..

BABA DUNA

Să nu mă fi născut,

De cât să viu aicea... Mă duc..

DOAMNA

Acum vorbește

Dac'ai venit...

BABA DUNA

Mă doare... Mă strânge ca un clește..
Nu pot vorbi.. Ce viață.. Mă uit.. și mă 'nspăimânt..
Și nu găesc în mine putere de cuvânt.
Mă duc mai bine Doamnă... rămâi cu sănătate..

DOAMNA

De nu vorbești strigoaico.. voui pune de te-or bate..

BABA DUNA

Omoară-mă.. dar nu văd.. nimic.. în viitor..
Nu știu.. Mă 'ntunec toată.. E nor.. e nor.. e nor..
Și norul vine... vine.. pornit pe vijelie..
Și cine știe, mâine, pe-aceia ce-o să fie!

DOAMNA

Hai, pleacă!.. O neună! Și mâine vom vedea..
De fi-va vreme bună.. sau fi-va vreme rea.
Și nu-mi uita porunca... vă izgonesc din țară
De plângeți amândouă pe drumuri de hotară. (*Pleacă*)
(*Trei băieți de casă aduc faclă. Pauză*)
Voi ce-ați rămas pe gânduri?.. Pe gânduri să cad eu!
Viață.. Ce viață? Mi-o știe Dumnezeu..
Și Nana... baba Nana.. că ea mi-a fost doar mamă..

BABA NANA

O, Doamna mea cuminte și bună.. (*ii sărută mâna*)

DOAMNA

Bag de seamă

Că va 'nchețat bătrâna cu vorbele ce-a spus..

V'a uluit cu totul...

BABA NANA

Dar.. bine că s'a dus..

DOAMNA

Viața.. Da.. așa e.. Viață 'nfrigorată..
N'avui pe lume parte de mamă și de tată
Că tala era 'n lupte.. și nu l-am cunoscut,
Iar mama... biata mamă.. muri când m'a născut..
Rămase lângă mine un frățior mai mare
Dar într'o zi se duse.. (*Să-și ascundă plânsul trece st. se uită după baba Duna. Toți se uită după ea.*)

BABA NANA (*încet lui Moșuleț și Sinei*).

Veni un om călare..

Luă de-aici copilul... abea de patru ani,
Să-l ducă, să-l ascundă de focul de dușmani,
Că năvăliră 'n țară păgâanii... O vâltoare!..

SINA

Și unde-i?

BABA NANA

Nu se știe..

DOAMNA (*se reîntoarce*)

O!.. vremuri călătoare!..

BABA NANA

Era chiar Dionoru..

DOAMNA

Taci!.. Nu-l mai pomeni!
De-i mort.. ori mai trăește.. să stea pe unde-o fi.
Mi-e groază.. și mă 'ntunec.. Par'c'a trăit pe lume
Să-mi spulbere norocul.. Să nu-i aud de nume!
A!.. Cine?.. Tu ești Buhu? (*intră Buhu*) Da bine c'ai venit
Ai stat cam mult...

BUHU

Trei zile...

DOAMNA

Ești tare ostenit..

Hai, spune, ce-i prin țară?

BUHU (*îndoit*)

E bine..

DOAMNA

Bine fie!..

BUHU

Doar seceta ne seacă... și-i mare sărăcie..
E țara greu trudită..

DOAMNA

Așa vrea Dumnezeu..

Vre-un semn!.. sau vre-o pedeapsă pe capul ei și-al meu!
Să ne plecăm în fața puterii Celui Tare!
Pe la hotară pace?..

BUHU

Ba-i mare turburare...

Așa s'aude... nu știu... Un svon rătăcitor..
Că s'ar fi 'ntors în țară bătrânul Dionor.

TOȚI

Ce?

BUHU

Și c'aleargă fulger... pe-un cal cu stemă 'n frunte
Și răscolește lumea din șesuri... de la munte..
Din văi.. de pretutindeni... să iasă la hotar..
Să mântue moșia de jug și de amar..
S'a și 'nțeleș, se spune, cu Capii cei de țară,
Cu moș Celei, Rovine.. cu Volbură și Pară..

BABA NANA

Ia fugi de-aici băietе. Ce zvonuri!.. Ai visat!
Ori și-o fi răs de tine vreun drac împielităt..

DOAMNA (*îngrijată*)

Vedeți că vine norul?.. Era în pragul porții!..
Avea dreptate baba... Incep să 'nvie morții!..

DIONORU (*intră*)

Bună seara..

DOAMNA

Doamne Sfinte!.. cine ești...

DIONORU

Sunt Dionoru!

Am venit să stăm de vorbă... și s'alegem viitoru..
Ce te sperii? (*Moșuleț cu un gest de mare mirare, fuge*)
DOAMNA
Fugi din față-mi! Nu vreau să te văz.. mi-e greu..
DIONORU
Am fugit din temniți grele... Și-am venit la locul meu!
DOAMNA (*amenințător*)
Singur?
DIONORU (*bănuitor*)
Singur... Dar cu cine?..
DOAMNA
Am avut și eu un frate..
Unde mi l-ai dus? Răspunde! Știi ceva de el?..
DIONORU
Păcate!..
Nu știu.. Cum intraiu în țară.. el mi-a fost întâiul gând..
Nu l-am mai găsit.. pe-acolo codrii mari și fără rând!..
Nu știu..
DOAMNA
Iad fără de milă iar.. iar aduci pe noi năpasta..
DIONORU
Peste noi.. și peste toate stă, nepoată, țara asta!
Linștește-te.. cu vorbă pe 'nțeleș să facem tot..
Auzii, așa.. din lume.. c'asi avea un strănepot..
Vreau să-l văd!..
DOAMNA
Să-l iei cu tine? Să mi-l târai la pierzare
Cum făcuși cu toți ai noștri?
DIONORU
Cu norocu-i fiecare!
DOAMNA
Nu ți-l dau!
DIONORU
Il strigă țara umilită de păgân!
DOAMNA
Nu ți-l dau!
DIONORU
Ascultă Doamnă! Ești femeie... sunt bătrân..
Să vorbim cu chibzuială.. Nu te 'ntunece mânia..
Am venit să-ți văd feciorul..
DOAMNA
Nu ți-l dau!..
DIONORU
Să-i dăm domnia!..
DOAMNA (*uimită*)
Cum?.. Domnia?..
DIONORU
Să se știe că pe țară-i un bărbat!
li ești mamă..

DOAMNA

Da... mă bucur.. dacă e cu gând curat!
Dar... sub asta.. ce s'ascunde?

DIONORU

Vreau să ne venim în fie!

Să ne ridicăm cu toții... să scăpăm de umilire..
Nu mai merge.. O fi vremea! Douăzeci de ani ajung..

DOAMNA

Din senin.. așa de-odată... fulgerele mă străpung..
Iar furtună.. Doamne mare..

DIONORU

Au să vin' aici îndată

Vechii noștri capi de oaste.. oameni toți dintr'o bucată,
Să ne sfătuim...

DOAMNA

Acuma?

DIONORU

Fără suflet prefăcut..

DOAMNA

Și Alean?

DIONORU

El să domnească... Facem noi ce-i de făcut!..

DOAMNA (*după o pauză*)

Nu știu... Mă cutremur toată.. Inșă ia aminte bine..
Pe Alean să-l lași acasă.. Nu ț-l dau de lângă mine..
Mi-ai adus în viața asta numai chin și nenoroc..

DIONORU

Cine, eu?..

DOAMNA

Aduci cu tine numai volbură și foc..

Tu l-ai dus pe tata 'n lupte ca păgânii să-l răpună..
Iar pe soțul meu.. de aicea mi l-ai smuls ca o furtună..

DIONORU

Eu?

DOAMNA

Era frumos și mândru ca un soare în amez..

DIONORU

Nu știu.. nu pricep nimica..

DOAMNA

Era tânăr și viteaz!..

A plecat să te găsească... și să lupte pentru țară..

DIONORU (*după o pauză*)

M'a găsit!.. mi-aduc aminte... c'a venit așa 'ntr'o sară
Un copil.. ca o minune... o lumină.. alergând..

A intrat în toiul luptei... și-a căzut în primul rând..

L-am jelit... mai mare mila..

DOAMNA (*îngrozită*)

A murit?

DIONORU

Mi-aduc aminte..

DOAMNA

A murit! (pauză) Ei, vezi acuma.. Iată.. Când îmi stai 'nainte..
Simt că mă cuprinde groaza ca pe margini de genuni
Și mă turburi ca o mare răscolită de furtuni..
Cum s'ar ridica la tine.. cum s'ar năpusti să poată!

DIONORU

Dac'a fost așa să fie.. Ce-s devină eu, nepoată?..

DOAMNA

Te urăsc...

DIONORU

Te liniștește.

DOAMNA

Te urăsc... atâta știu..

Văd în tine noaptea neagră... Și împrejurul meu pustiu..
Simt cum se coboară norul și Țe suflet par că-mi zace. (Pauză)
Ne plăteam tributul nostru și eram lăsați în pace..
Nu-s așa de răi păgânii. vin.. se duc.. e rostul lor..
Nu-i leagă nimic de cerul.. ori de glia țărilor...

DIONORU

Cum vorbești?..

DOAMNA

Mai bine-ai fi stat în temniți.. ori pribeag prin lumea mare...

DIONORU

Doamnă!..

DOAMNA

Nu-ți prea pot pătrunde gândurile pe ascuns..
Nici nu vreau.. ce știu acuma, știu destul... și mi-e de-ajuns..
Nu mă cumpănesc cu tine.. Ești bărbat.. și sunt femeie..
Știu că nu-i putere 'n lume împotriva ta să steie.
Ești viteaz.. și ești năpraznic.. nu prea stai să te socoți..
Numele ce-l ai, din vremuri, îi cutremură pe toți..
Ii stărnește.. niște frunze vânjolite de furtună..
Când le 'mprăștie pe drumuri.. când le 'nalță.. și le-adună..
Și pe toți îi duci cu tine.. în prăpastie de sari..
Știu.. ai fost întotdeauna.. un nebun.. cu gânduri maril. .
Ai fi năruit și cerul și pământul.. dacă soarta
Ar fi 'nchis o clipă ochii.. și-ți lăsa deschisă poarta..
Te-ai fi dus.. ca o nălucă.. fără să te 'ntorci din drum
De făceai din lumea asta numai pulbere și scrum.
Meșter ești să duci de-avalma inimi fragede și proaste,
E destul să dai un chiot ca să uluești o oaste..
Și s'o duci vârtej pe drumuri.. fără milă.. fără somn..
Fă ce vrei.. așa Ți-e firea.. Și mi-ești unchiu.. Ești ne-am de domn.
Dar de vrei să-mi iai copilul.. A! atunci să bagi de samă.
Stă în fața ta de-acuma.. nu o oaste... ci o mamă..

DIONORU

Să domnească... doar atâta..

DOAMNA

Va domni.. (*femeile ies*)

DIONORU

Atât ași vrea!

Să domnească! Celelalte le lăsați pe seama mea.
(*Schimbul de priviri cu călugărul ca în prima scenă*).

MOȘULEȚ (*intră, cade în genunchi*)

Mărire ție Doamne... Minune.. O minune!

Când auzii.. cucernic căzui în rugăciune..

Și-ași fi voit în ceruri.. la Domnul să mă sui..

Că mari și minunate sunt drumurile Lui!..

Măria ta!..

DIONORU

Ci lasă moșnege... Te ridică!

MOȘULEȚ

Am fost oștean pe vremuri... sub mâna ta voinică..

Și cât te-am plâns pe urmă.. și cât te-am jeluț..

DIONORU

Dar cine-i umbra ceea de om?..

MOȘULEȚ

Un prăpădit..

Stă și el pe la curte.. de mult.. și tace.. tace..
Și-și duce-așa amarul și zilele sărace..

Dar am uitat.. sosiră vre-o cinci bătrâni călări..

Așteapt'afară..

DIONORU

Chiamă-i, că vin din depărtări..

Și-s osteniți..

MOȘULEȚ

Acuma.. (*iese*)

DIONORU (*după ce se uită lung împrejur, singur*)

Ce viață umilită...

Și noaptea cade.. cade pe toate.. liniștită..

Și ce pustiu de lună.. cu luciul ca de var..

(*Moșuleț, Moș Celei, Rovine, Volbură, Pară și încă vre-o trei*)

TOTI

Cum?.. Singur?

DIONORU

Singur.. iată.. De par'c'ași fi tâlhar!

Bine-ași venit! Pe-aicea e-o lume.. c'am ciudată..

Te-apucă miezul nopții și nimeni nu s'arată..

VOLBURĂ

Trimisu-le-ai, să știe, vre-o vorbă la stăpâni?

DIONORU

Stăpâni sunt toți.. aicea.. ca 'n satul fără câni..

Dar stați. că vi-o fi vremea.. Vă desmorțiți de cale

Colea.. în cap de masă e locul Dumitale..

Cum totdeauna stat-ai de cumpănă la sfat.
Stai moș Celei..

MOȘ CELEI

Și Domnul să fie lăudat!..

DIONORU (*lui Moșuleț*)

Te du și spune 'n casă c'asteapt' aici afară
Bătrânii capi de oaste și păzitori de țară.

MOȘULEȚ (*aude vorbind*)

Chiar vine Crăișorul!

ALEAN (*din lăuntru*)

Ți-am spus eu că-i târziu..

NOUREL

Sunt oștenit..

MOȘULEȚ

Da.. vine..

ALEAN

Dar nici nu vreau să știu!..

NOUREL

Ce-ar fi să stăm acasă? M'a prins așa.. o lene
Și-un somn... de cad..

ALEAN

la lasă..

NOUREL

Și-mi flutură pe gene

Un fulg.. de nu știu unde..

ALEAN (*intră*)

Ci taci!.. Ești cam limbut..

E-e noapte.. numai stele.. și bună de pierdut..

Ia uite lume nouă la noi.. îmi pare bine..

Moș Volbură.. și Pară.. și moș Celei.. Rovine..

Și Dumnealui?.. Străin e?.. Vedeți.. îmi pare rău..

Că nu pot sta de vorbă..

VOLBURĂ

E neam din neamul tău..

Bătrânul Dionoru..

ALEAN (*se întunecă*)

Il știu... ca din poveste..

Dar noi credeam pe-aicea că 'n viață nu mai este..

Așa se duce zvonul.. și toți așa știam..

PARĂ

Se'ntoarce de pe drumuri bătute pentru neam..

Și vrea să stați de vorbă..

ALEAN

Acuma?.. Dar îmi pare

Că e târziu... și uite... sunt gata de plecare.. (*Pauză*)

Și ce să stau de vorbă cu duhu 'ntunecat,

Care-a adus pustiul pe țară... și-a plecat..

Pribeag în lumea mare..

MOȘ CELEI

Sunt vorbe grele..

ALEAN

Fiel

DIONORU

Așa i-a spus nepoata.. De unde vrei să știe?

ALEAN

Ce-am de vorbit cu omul care-a lăsat pe noi

Doar jale... și paragini.. obidă.. și nevoi..

Și poartă din născare în sufletu-i năpasta..

De-a aruncat un giulgiu de mort pe țara asta..?!

MOȘ CELEI

Ce vorbe sunt acestea?

ALEAN

Pe moșu l-a pierdut..

Pe tata... iar la moarte.. că nici nu l-am văzut..

ROVINE

Spui multe...

DIONORU

Las' să spue..

ALEAN

Le spui.. c'asa îmi place!

Eu nu-i port nici-o ură.. dar să ne lase 'n pace!

Nu vreau.. și nu-s în stare pe lume să blestem,

N'am suflet pentru asta..

MOȘ CELEI

Ciudat..

ALEAN

Dar.. nici nu chem

Pustiul de prin neguri să vie pân' la mine..

Departe.. stea acolo.. pe umbră de ruine...

De ce să-mi iasă 'n cale?.. Nici nu-l cunosc.. Nu vreau
(căt're Nourel) Te du.. să scoată caii..

NOUREL

Pe care să ți-l dau?

ALEAN

Pe roibul... că-i mai sprinten și vremea-i cam târzie..

DOMNA, MAMA NANA, SINA (din stânga)

DIONORU

Ascultă-mă.. voinice.. și fără de mânie..

Ascultă-mă... De mine ce-ai spus... rămâie-așa..

Eu nu mai zic nimica... Odată.. vei vedea!

Acum.. povestea-i alta.. și 'nct cu vorbă rară

Cuminte..

ALEAN

Ce poveste?..

DIONORU

Vreau să vorbim de țară!...

ALEAN

De țară?... Iată mama.. de față... spune-i ei.
Ea știe... ce-i amarul...

DIONORU

Pe tine pun temeii..
Pe tine... și cu tine.. să re'nvie'm moșia..
Așa o cere vremea... și vrem să iei Domnia!..
DOAMNA (după o pauză)

Ascultă-l..

ALEAN

Și tu mamă?..

DOAMNA

Așa vor ei... De vor,
Eu n'am nimic.. Să fie de-acum... pe gândul lor.
Bine-ați venit la curte!

TOTI

Cu multă sănătate!..

ALEAN

Nu prea știu bine vântul din care parte bate..
Și nu 'nțeleg... Dar bată din mii părți de-odată..
Și facă-se furtună sub cerul instelat..
Nu vreau să iau domnia!.. N'am dreptul... Nu se poate... (strigă)
Hei, Nourell!

BSINA Iuj / Central University Library Cluj

Se duce!..

DIONORU

Ascultă-mă nepoate..

ROVINE

Cum? Noi venim pe drumuri... bătrâni.. de zile 'ntregi..
Și să ne lase-aicea?... Ași vrea să ne 'nțelegi..
Noi îți aducem vorbă din patru părți de țară..
Și vrem cu hotărîre să știm în astăsară..
Nu-i vreme...

ALEAN

Vremea sboară... Așa e.. Văd că nu-i..
S'o pierdem de pomană de dragul ori și cui..
Nu vreau domnia!.. Nu pot!..

VOLBURĂ

Dar ea te vrea pe tine..
Te chiamă... Floarea albă crescută pe ruine!..
Și scris ți-a fost de ceruri... cu mintea care-o ai
Să faci un rai... din țara, ce-a fost odată rai!..

ALEAN

Nu pot.. Vă spuie mama... Și.. nu sunt eu de vină!..
Domnia.. să trăiască pe valuri de lumină..
Curată și ferită de umbre de apus..
Și-a mea e numai noaptea și stelele de sus!..
Nu pot!..

MOȘ CELEI

Să-ți spun..

ALEAN

Nu-mi spune..

DOAMNA

O vorbă înțeleaptă..

ALEAN (*strigă*)

Hei, Nourel!

NOUREL (*de-afară*)

Aicea-s..

DOAMNA

Ascultă..

NOUREL (*de-afară*)

Caii-așteaptă..

ALEAN

Vă las... să stați de vorbă.. Eu n'am ce să vă spun
Mai mult... vă spue mama...

MOȘ CELEI (*ii taie drumul*)

Copilul nostru bun..

Cad în genunchi.. te uită.. și-ți fac o rugăciune..

Pe cerul țării noastre e-o noapte de tăciune

Și singur... doar tu singur.. ne-ai mai rămas.. o stea!..

ALEAN

De ce nu se mai mută din locu-i steaua mea?..

De ce stă ca o stâncă?.. De ce stă ca de gheață?!..

Și-abate vifor aspru de iarnă... pe-a mea viață!?..

Te scoală... Nu sunt vrednic să stai îngenunchiat..

Ce-s eu pe lumea asta sub cerul înoptat?..

O lacrimă ce cade din ochii plânși de lună...

Uitați-vă... mă chiamă să mergem împreună..

Vă las...

TOTI

Dar...

SINA

Pleacă..

DOAMNA (*lui Dionoru*)

Spune-i... Vorbește-i...

DIONORU

's-împietrit..

ALEAN

Priviți... o scăpărare de fulger, rălăcit..

Lăsați-l să se ducă pribeag în ale sale...

O clipă.. și se stinge... De ce să-i stați în cale?..

Domnia.. dar domnia e soarele de sus...

Și-un fulger.. de-abia vine... și iată-l că s'a dus...

SINA

Se duce!..

DOAMNA (*ii taie calea*)

Stai acasă... O noapte!.. numai una

ALEAN
Lăsați-mă cu noaptea... de-acum și 'ntotdeauna..
(Strigă lui Nourel)
Plecăm!..

DOAMNA
Rămâi acasă... Mi-e frică.. (îi stă în cale)
ALEAN (o dă la oparte)

De păreri?
Vă las cu voie bună... Iertați-mă boeri!.. (pleacă)
TOȚI (lui Dionoru)

Dar tu... n'ai de zis nimica!..
DOAMNA (gata să cadă)

A!..
TOȚI
Cade!..

DOAMNA
Ca o ceață...

DIONORU
Am gândurile mele pe mâine dimineață.

(CORTINA)

ZAHARIA BÂRSAN

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A J U T O R

Mai ceru o litră.

Trebuia să se îmbete. Numai așa putea să-și limpezească mintea neagră de mulțimea gândurilor. Il supăra sgomotul cârciumii; îl supărau toți acești lucrători puși pe petrecere sâmbătă seara; și mai ales îl supăra puzderia de fete în căutarea clienților cu săptămâna proaspăt încasată.

Iși turnă pe îndelete. Voia parcă să-și odihnească mintea și, cu puteri nouă, să ia judecata dela început.

Prin urmare Marieta îl înșelase! Ce să se supere? Ce să se vaicăre? Așa noroc, mai rar.

Dela masa vecină o față îi făcu semn cu ochiul. Furdui se înfurie de prostia lui. Încă nu era beat de-a-binelea dacă mintea îi fugea spre fata dela masa vecină.

Dete paharul pe gât, până'n fund, cu hotărîrea să se gândească mai bine la ce avea de făcut.

— Prin urmare, Marieta!

Zâmbi în batjocură. Pe nevastă-sa o chema Maria și în mângâiere își spunea Marieta. Nici că se putea un nume mai potrivit!

— Pe fata asta de lângă mine, trebuie s'o cheme Lenuța...

Mai goli un pahar. Simțea cum i se înfiripă gândul bun. Sunt nume hotărîte de destin și nume care hotărăsc destinul. De pildă nevastă-sa, așa cum e mică și slabă, parcă tamponată între două vagoane, albă la față ca o cocă de lipit smăul, cu nasul turtit și gura lată, nu putea să aibă alt nume decât Marieta, pe când pe Țigăncușa din fața lui, cu chipul prins în bucle negre, cu obrazul roșu ca spuma de vin, cu ochii focoși și nasul în vânt, trebuia s'o cheme Lenuța.

— Prostii... se mustră Furdui.

Și-și întoarse gândul la socotelile întâmplării lui.

— Prin urmare, Marieta m'a înșelat...

Zâmbi răutăcios ca și cum ar fi păcălit pe altul.

— A dracului chestie.

Gândurile i se încurcă din nou. În loc să cumpănească clipe de față, el se mustra pentru timpul trecut. Cum de se însurase? Și încă așa prostește! Ar putea zice, fără voia lui. Cu Marieta, s'a întâlnit odată, acuin cinci ani, în Cișmigiu. Dar cu câte fete frumoase nu se întâlnise el în Cișmigiu? S'au întâlnit și s'au iubit. Ei și? Cu câte nu se iubise el înainte? Și pe urmă s'au luat. Aici e aici... S'au luat! Fără niciun Dumnezeu... Nici feciorie, nici sarcină, nici amenințări, nimic din ceea ce folosește unei fete să-și silească bărbatul.

— Asta-i ceva ne mai pomenit! —

Furdui mai trage un gât, cu necaz. Pe vremea aceea, era în vorbă cu fete frumoase pe potriva situației lui. Căci era conductor tehnic. Toată lumea îi spunea: domnule inginer. Și pe drept cuvânt. De știut, știa cât și-un inginer. Orișicând ar fi putut să urmeze, ca alții, politehnica. N'o făcuse pentru ca să fie mai curând liber, să trăiască pe socoteala lui proprie, să facă o partidă strălucită.

— Partidă strălucită... Pe dracu!

Ochii i s'au oprit pe masa vecină. S'a schimbat fata. Cealaltă, Lenuța, și-a găsit un client. Asta-i tot strivită în piept ca Marieta, cu obrazul de cocă și gura rânjită.

Furdui se'ntoarse din nou la gândurile lui crunte. Cinci ani au dus o viață de căne, fără nici o mulțămire. Numai c'ajungea acasă și-l apuca nebulonia. Parcă nevastă găsea? Zi-i servitoare, și mai rău decât servitoarea!... Murdară, nepieptănată, duhnind a bucătărie și a ceară de parchet.

— Și nici măcar n'am trădat-o...

Furdui nu-și crede minții. Ce se petrecuse cu el? Fusese îmbrobodit cinci ani, el, omul cel frumos — totdeauna se vedea ca pe fotografia colorată, sergent de artilerie — cu trupul drept, fața rumenă, — dată cu suliman parcă — părul negru de artist și mustața mare, răsucită în vârf.

Om, nu glumă... Ca bradul...

Furdui crede că înnebunește.

Omul cel îndrăzneț și iubet, a fost de fapt un bleg, credincios unei singure femei.

— Marieta...

Așa se poartă un fost militar și un om cu răspundere în lume? Să fi pus mâna pe revolver!.. Nu. Ce să strice un glonte pe ea? S'o fi luat în brațe și s'o sfărâme, uite așa, bucățele, bucățele... Aș!.. S'o trântescă la pământ și cu picioarele, s'o piseze ca'n piuliță...

Ochii lui Furdui s'au prins din nou pe fata dela masa vecină. Intr'o mișcare fără voie, i-a făcut semn cu ochiul. Fata atât a așteptat. Apoi, pe mutește:

— Mergi cu mine?

— Haidem.

Furdui a plătit în grabă și a plecat. Fata s'a luat după dânsul.

*

Marieta stă trântită în pat, îmbrăcată, așa cum a venit dela Calfoglu, în capot de casă, cu șalul în cap. A pătruns-o ploaia pândind la colț de stradă întoarcerea amantului. Acum își așteaptă bărbatul. Știe c'are să fie scandal, cu bătaie și injurături. Dar ea-i obișnuită cu toate. De un singur lucru se teme azi, să n'o gonească acasă. Acasă în Dămăroaia. Aci, inima-i scapă în piept și se strânge ca gumilasticul. În Dămăroaia, nu! Căci mahalaua copilăriei durează cu o singură amintire, a bătrânului pantofar gonind prin curte după ele, cu calapodul în mână.

— La bordel, putorilor...

Ce frig, ce frig!.. Ploaia i-a muiat pielea trupului și fiecă por

tremură ca picătura de piftie.

Căci șapte au fost acasă, șapte fete, și la toate le-a venit bătrânul de rost. Trei au murit, trei și-au luat lumea'n cap și ea singură s'a procopsit.

Marieta se sperie. Carnea i s'a sgribulit pe oase în întuneric. Cinci ani a trăit prostită și abia azi își dă seama că s'a procopsit cu Furdui, care o bate, o înjură, dar niciodată nu i-a spus grozavele cuvinte:

— La hordel, putoare...

Femeia clănțane în pat. Ploaia i-a ajuns până la carne. Tot era om bun, Furdui! Cum de-l înșelase, atunci? Și mai ales așa prostește, la cea dintâi chemare a lui Calfoglu, într-o după amiază când era singură acasă. Și de atunci, de câte ori îi făcea semn pe fereastră... Nici frumos, nici tânăr nu era, misitul; nici bani nu-i dăduse, nici cadouri. Iar acum nici nu se mai vedea, fugise de frica lui Furdui.

Ce frig, ce frig!.. Umezeala parcă i-a putrezit carnea și oasele i se ciocnesc în bătaia vântului, ca la un spânzurat mâncat de ciori.

*

— Scoală.

Marieta se deșteaptă speriată. Tot trupul îi era o fierbințeală, după frigurile de somn. În fața ei, Furdui.

— Scoală-te și hai...

Femeia se supuse ca de obicei, fără niciun cuvânt. Era îngrijată însă. Firesc ar fi fost să se trezească în țipete și înjurături; firesc, să-și simtă, de pumni, sângele gâlgâind în gâtlee sau în șiroaie calde pe obraz; firesc, să fie târită de păr prin casă... Dar așa?.. Dacă o ducea în Dămăroaia.

Din nou un frig pornit din spate tocmai când își innoda un pantof, o ghemui ca pe o broască. Ii lipsea puterea să țipe, să plângă, să se roage.

— Haide... făcu bărbatul cu vocea răgușită.

— E beat, gândi femeia.

Cunoștea, de mică, glasul omului la beție. Și o nădejde îi pălpâi în suflet. Când or coti spre Dămăroaia, ea s'o rupă la fugă pe linia ferată. Dar în stradă bărbatul o luă împotriva, spre oraș. Femeia nu înțelegea nimic. Unde mergea oare?

Ploaia toca în dungi piezișe, întunericul. Felinarele roiau în cuibare de abur. Nici țipenie de om. Cărciumile cu obloanele trase dormeau în somn adânc.

— Trebuie să fie foarte târziu, gândi Marieta.

După socoteala ei se găseau prin preajma cimitirului, dar zidul de beton cenușiu, care măsură întinderea locașului de veci, nu se vedea. De ploaie poate, poate de turbarea minții ei. Furdui se opri locului, bălăngănindu-și trupul pe mijloc, se întoarse să vadă dacă-l urmează și apoi porni iar.

— E beat, își zise iar femeia.

Cunoștea și mersul ăsta de damblagiu, cu picioarele aruncate

în lături, pe care se frânge din mijloc trupul, la fiecare pas. Cunoștea și păcătoșenia sufletească a omului la beție. Și totuși îl urma... Intraseră acum în niște ulicioare, pe care nu le mai văzuse, deși de cinci ani locuia prin partea locului. Dar cartierul era stins de lumină și vântul improșca stropii de ploaie drept în ochi de-ți lua vederea.

În fine Furdui se opri. Se găseau în dreptul unei căsuțe joase, cu poarta deschisă ca la han, iar în curtea luminată de un felinar, numai maghernițe înșirate una după alta. Furdui bătu în fereastra din stradă. Nimeni nu răspunse. El trase o înjurătură și, furios, începu să sgâlțâie de cercevea. La fereastră apărură o femeie în cămașă, despletită, cum se culcase din pat, cu ochii cârpiți de somn și fața scursă de oboseală. Marieta, fără să vrea, scoase un țipăt și dete să fugă. Furdui o prinse de braț și îmbrâncind-o, o împinse în curte.

— Ce e, dragă?

— Uite, ți-am adus-o pe dumneaei, făcu Furdui trăgându-și un scaun.

Căpătase apucături de haimana, avea gestul larg gata să facă roată cu scaunul jur-împrejur și glasul scoborit până'n coșul pieptului, parcă să-l umfle mai bine. Marieta, lângă ușa aștepta. O clipă, la intrare, îi scăpărase în suflet o mișcare vie. Acum era înghețată. Iși simțea pielea ca o cataplasma rece pe tot trupul.

— Am adus-o la judecată... se lăfăi bărbatul.

Marieta se trezi plângând. O trezise, nu vreo suferință a sufletului, ci urma lacrimilor din colțul ochilor spre gură. Bărbatul băgă de seamă lacrimile. În sfârșit. Acum avea el să arate.

— M'a înșelat, dragă... se adresă el femeii.

În mintea lui beată, răzbuarea se lămură. Nu fiind că-l înșelase cu Calfoglu, ci fiindcă de cinci ani îl păcălise ținându-l acasă, pe el, omul cel frumos și puternic, ea păcătoasa și hâda.

-- E o putoare, dragă... De aceea am adus-o aici... În bordel e locul ei...

Și adresându-se Marietei :

— De dragoste îți arde, cățea?... Ei, na, uite cum se face dragostea...

Ajunsesse la gândul cel bun. Și răzbuarea, și folos... Era sigur că după asta nevastă-sa va smulge ușa din țătâni și va lua câmpii în noaptea viforoasă. Să se întoarcă când o chema-o el!... Dar în Marieta se prostise și privirea. Nici ochii nu mai lăcrimau.

Furdui se ridică pe îndelete, doar să prelungească timpul de tortură, apoi se îndreptă spre pat cu pași rari, sucindu-și, când într-o parte când în cealaltă, trupul din mijloc — figură de apaș care ține să arate că plătește. Dar când să se aplece asupra prostituatelor și s'o îmbrățișeze, femeia sări în picioare drept în față-i și, până ce el să-și dea seama îl lovi în gură cu atâta putere încât pielea pumnului îi plesni într'un dinte...

— Păcătoșule... Hoțule... Ticăloșule...

Furdui se înțepeni din șale ca să nu cadă jos. Nu pricepea nimic. Fum în ochi și sânge cald în gură, atâta simțea.

— Încă un pumn, la mir.

— Iți bați joc de două femei..

Abia acum bărbatul se desmetici. Ele își băteau joc de el, două putori, într'un bordel. Și făcu un pas înapoi, să pună mâna pe un scaun și... roată cu el. Dar femeia înnebunită se repezise după el, și cu îndemânarea la bătaie, îi infipse amândouă mâinile în gât. Puterea lui Furdui începu să slăbească. Femeia îi strângea beregata ca un nod de cravată. Într'o mișcare de apărare Furdui se smuci și abia în curte, la aer liber și ploaie, își dete seama că putea fi sugrumat. O frică grozavă îi cuprinse sufletul. Prin locurile astea dosnice, numai pungăși, mardeiași și cuțitari. Și femeia cea...

Furdui o luă la fugă înnebunit. Picioarele îi erau de plumb prin noroiul cleios și el fugea. Fugea, fugea ..

*

— Semeni cu soră-mea...

Marieta tresări. Scandalul îi luase mintea, ca și cum i-ar fi șters-o din creier.

— Da... cu soră-mea Grigorița. Vino'ncoa...

Merieta se trase fără să vrea înapoi. Se găsea în colțul odăii lângă dulap, unde o împietrise scandalul și bătaia.

— Soră-mea Grigorița...

Marieta simțea că se înăbușe. Fiecare por al pielii era astupat, ca și cum ar fi intrat într'o baie de abur. Și un miros îmbăcșit, acru, de tutun prost și sudoare...

— vino'ncoa...

— Nu... se apără Marieta.

Femeia nu băgă de seamă sfiala celeilalte. Iși răsucise o țigară dintr'o tabacheră neagră de lemn.

— Soră-mea Grigorița a fugit de mult. O bătea tata...

Fără să vrea, Marieta își aminti de Dămăroaia, de bătrânul pantofar și de fetele, care-și luaseră lumea în cap. Dar amintirea asta acum o necăjea rău..

— Nu vii încoa.

— Nu.

Femeia ridică spre ea o privire mirată. Nu pricepea nimic.

— Nu vezi că ești înghețată?... Ce vrei să faci?..

— Să plec... Se repezi Marieta.

Femeia clătină din cap.

— O să te omoare.

— O să mă omoare?

De cinci ani trăia la olaltă cu bărbatul său, de cinci ani îndura tot felul de răutăți, și gândul ăsta cumplit, al morții, abia acum prindea a-l înțelege.

— Rămâi peste noapte aici și mâine dimineață...

— Mâine dimineață?

— Mâine dimineață, e altă vorbă...

Marieta aruncă o privire speriată peste toată odaia. Un pat, o

masă, două scaune, un dulap...

— Uite, eu mă duc alături la o prietenă. Culcă-te în patul meu.

— Nu, se sgribuli Marieta în ea, nu... nu în pat de...

Dar nu îndrăsni să sfârșească vorba. Iși aminti de pățania lui Furdci.

O să dorm pe scaun, cu capul pe masă, făcu ea cu vocea smerită.

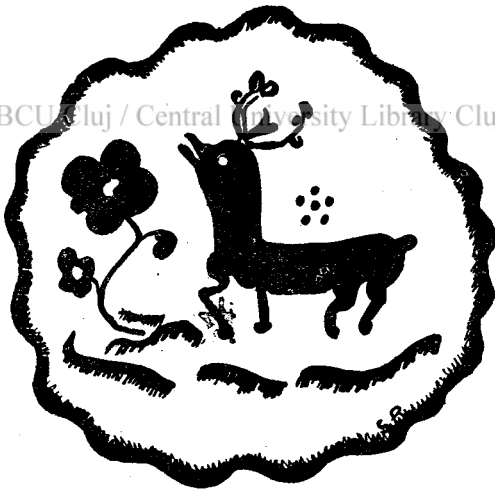
— Cum vrei.

Marieta își trase scaunul și cum lăsă capul pe masă și adormi. Femeia o privi câțeva vreme, apoi, văzând-o dusă, o luă pe sus ca pe un copil și o întinse în pat.

— Da, seamănă cu Grigorița...

O acoperi cu un șal, stinse lampa și binișor trecu în odaia vecină, la prietena ei.

VICTOR PAPILIAN

TOT MAI AFUND.....

Tot mai afund, cu visul împreună,
Rostogoliți sub răsărit de lună,
Ne pierdem urma pașilor de rouă;

Și încleștați cu mâinile-amândouă,
Un bloc de plumb turnat de vrăjitoare
Alunecăm sub noapte în vâltoare.

Ne'ndeamnă lacom valul și ne'nghite
Ca pe un cuib de gemeni lilieci
Și țipetele noastre — stalactite —
Rămân tot mai de-asupra și mai reci.

Se poate, ca la ultimul popas,
Când desmorțit voi sta să te culeg
Pe tine vis de aur, suflet, pas
Să mă cutremur și să înțeleg

Cum ai rămas pe înălțimea mută
In chipul unui pui sfios de ciută
Și că tot drumul nostru împreună
N'a fost decât o vorbă de minciună...

MATEI AMEXANDRESCU

U N S A T D E V Â N Z A R E

Autobusul care făcea zilnic drumul, dus și întors, între două orașe de pe malul Dunării, unul de altul la o depărtare de câteva zeci de kilometri, socotiți pe firul apei, intrase, în dimineața luminoasă de Iunie, în satul acela din Dobrogea Nouă, stărnind praful de pe șoseaua stricată și câinii de prin ogrăzi, începând cu cei ai coloniștilor din marginea satului.

Din cauza văilor adânci și dealurilor prăpăstioase ce porneau din chiar marginea fluviului, trebuia să se îndepărteze de tramba măreață de apă și să pătrundă în inima ținutului, unde suișurile și scoborișurile erau mai dulci, făcând astfel un mare ocol și ajungând și la satul nostru.

Așa cum se legăna amarnic, în viteza-i destul de mare, părea o dihanie roșie, ivită pe neașteptate din spatele colinelor învecinate și năpustită cu furie asupra umilelor locuințe, răsfirate parcă la întâmplare deoparte și de alta a drumului.

În fața primăriei, o clădire nu prea arătoasă, câțiva oameni priveau cum se apropie săltărețul și grăbitul vehicul.

— Veni și „cursă“, spuse cineva.

— Iar a întâziat, adăogă altul, după ce mai întâi aruncase o privire spre soare, care prin poziția lui pe firmament arăta, celor ce știau timpul când autobusul trebuia să sosească, lipsa lui de punctualitate.

— Vorba e, azi vine pretorul? De câteva zile îl tot aștept la fiecare „cursă“, dar degeaba, își manifestă preocuparea un al treilea.

Abia sfârșiră de schimbat aceste cuvinte că autobusul năvăli și se opri, aproape brusc, învăluit într'un nou de praf, la câțiva pași de grupul de oameni, ca un monstru răpus de paloșul măiastru al unui Făt-Frumos.

Din pântecul autobusului scoboriră două persoane: taxatorul, pe care-l recunoșteai după geanta soioasă ce-i atârna la șold, și un tânăr ca de vreo 27—28 ani, bine făcut, nălțuț, îmbrăcat într'un elegant costum englezesc de voiaj. În mână ținea o valiză nouă de piele galbenă.

Cel ce întrebase de pretor, văzând că nu mai scoboară nimeni, se duse de vâri capul pe ușa deschisă a autobusului căci geamurile prăfuite nu-i dădeau voie să exploreze cu deplină isbândă în interior. După ce cercetă cu atenție — zadarnică dealtfel — pe călătorii înghesuși pe bănci și pe scăunele și lădițe așezate între bănci, deavalma cu tot felul de pachete, șiruri de covrigi, coșuri cu pâine, bidoane cu gaz și alte obiecte, se adresă șoferului, care răsuca o țigară:

— Vasile, nu l-ai văzut pe d-l pretor? Era vorba să vie pe aici.

— E dus la București, domnule notar. Așa l-am auzit pe Hagi Stoian, cafegiul.

— Ti, drăcie! Și eu care am atâta treabă cu el! Da' când s'o întoarce?

— Abia peste 3—4 zile dacă e înapoi. Nu știi? Dela București nu scapă d-l pretor așa de ușor, îl învenină șoferul pe notar, râzând. Făcea probabil aluzie la cine știe ce împrejurări care nu-i vor permite celui plecat să părăsească prea curând capitala.

Șoferul nu mai așteaptă să audă tânguirile notarului. Strigă pe taxator, care se dusesse să bea apă dela cismeaua de piatră aflată dincolo de șanțul șoselii, și după ce băiatul se sui, porni autobusu-l, care, hâțânându-se din răspuțeri, o luă îndată la fugă pe șosea, făcând acelaș sgomot ca la venire și stârnind un nou rând de câini.

Oamenii se uitară în urma cutiei roșii până dispăru după cotitura drumului. Apoi își îndreptară privirile asupra tânărului care rămăsese, cam nehotărît, mai la o parte la marginea șoselii. Dar tânărul nu stătu mult pe gânduri ci, traversând șoseaua plină de praf, prin care roțile autobusu-lui lăsaseră urme asemănătoare unei perechi de balauri ce se târiseră paralel prin mijlocul drumului, păși pe podișca de scânduri din fața dughenei pe a cărei firmă scria pompos „La Consumul Cadrilaterului”, și intră înăuntru. O femeie tânără și slabă scărmana lână. Lângă ea, un copil ca de vreo 3 ani o încurca în treabă, în vreme ce la tejghea un băiat ca de vreo 12 ani, tuns până la piele, spăla niște sticle. Din când în când rezeza o palmă, din care se prelingea apă, peste tigva goală, năpădită necruțător de muște.

Nimeni altcineva nu se mai afla în prăvălie.

Tânărul dădu bună ziua și se așeză la una din cele câteva mese. N'apucase să privească bine în juru-i, că pe ușa dinspre drum intră un om scurt și bine legat. Se putea ghici numai decăt, după șorțul vârgat cu care era încins și după felul cum intrase, că el este stăpânul cârciumei cu firmă atât de atrăgătoare. Părea că se desprinsese din grupul celor de afară.

Salută respectuos pe tânăr, după care îl întrebă cu mieroasă și profesională voce:

— Cu ce vă servim?

— Ceva mâncare gătită aveți? Sau e cam devreme?

— Nu prea. Gătim doar Sâmbăta și Dumineca. Atunci mai pică câte un mușteriu care vrea mâncare gătită. Dar oricum flămând nu vă lăsăm.

— Ce-ai putea să-mi dai?

— Păi, niște brânză de oaie, pastramă de oaie...

Dacă tânărul nu ar fi strâmbat din nas, cine știe câte feluri i-ar mai fi înșirat cârciumarul.

— Altceva? întrebă tânărul cu o anemică speranță.

— Altceva mai nimic, iertați. Afară de brânză și pastramă se mai găsesc niște covrigi și masline. Adică mai avem și ceva salam...

— Tot de oaie? glumi tânărul.

— Aș, nu. De porc sau... de cal, îndrăzni cărciumarul să întoarcă gluma. Dar știu pe cineva care a tăiat un miel astăzi.

— Miel în Iunie? se scutură tânărul. Vrei să zici oaie tânără. Carne de vițel nu se găsește?

— Nu, că pe aici Turcii cresc oi, e drept, nu prea multe. Iar Românii și Bulgarii nici atât.

— Dar un pui, o găină n'ai putea să-mi tai?

— N'am de unde. În vara asta mi-au murit de holeră mai toate păsările, iar pe cele câte îmi mai rămăseseră mi le-au furat într-o noapte.

Tânărul oftă, resemnat.

— Atunci adu-mi niște brânză și frige-mi puțină pastramă, dar mai slabă.

— Indată. Ce beți?

— O jumătate de vin cu sifon.

— Sifoane nu avem, că se aduc cam greu și lumea nu prea cere. Trebuia să primesc de acu două zile, dar n'au sosit încă.

Tânărul ar fi cerut puțină apă minerală, dar își dădu seama că ar fi fost în zadar. S'ar fi dus într'altă parte, însă șoferul autobusului îi spusese că în sat se găsește o singură cărciumă: cea în care se afla acum. Mai erau vreo două — așa zise — cafenele, niște odăițe scunde și neîncăpătoare, în care Turcii veneau să-și toarcă nostalgia și sărăcia în aroma aproximativă a surrogatului de cafea și în fumul inecăcios de tutun prost. Se puse deci să aștepte, bătând darabana cu degetele în masă, în timp ce privea în jur. Remarcă mulțimea muștelor ce roiau prin încăpere.

Cărciumarul veni curând cu o bucată de hârtie de împachetat, ce trebuia să ție loc de față de masă, și o întinse pe masă. Pe ea se rânduiri apoi pâine de casă, brânză, vin, un pahar și în scurt timp pastrama ce fumea, pe un grătar de sârmă, ruginit binișor.

Tânărul începu să mănânce cu poftă, care însă fu încurând micșorată simțitor de scârba și enervarea produse de potopul de muște, pe care la început le luase prea puțin în seamă, dar care acum năvăleau nebune asupra alimentelor, ca asupra unei prăzi de mult așteptată. Incercă de nenumărate ori să le îndepărteze, dar în zadar. În scurt timp se dădu bătut în această luptă inegală. Îngreșat de foirea muștelor, împinse încolo, în deplina stăpânire a lor, restul de alimente rămase neconsumate, oprindu-și doar vinul, pe care-l găsi bun. După ce-l bău pe tot, scoase din buzunarul vestei o pipă de culoare gălbue, iar din buzunarul dela spate al pantalonilor o tabacheră de argint, pe care o deschise și luă din ea tutun, cu care își umplu tacticos luleaua. Apoi tabachera luă drumul înapoi. În urmă aprinse luleaua cu o brichetă minusculă și începu să pufăie, aruncând din când în când fumul asupra roiului de muște, simțind o bucurie copilărească atunci când fumul ridica în aer hienele înaripate ce ospătau la restul mesei.

Cărciumarul, de după bufetul improvizat pe tejghea, privea cu respect pe tânărul client, ale cărui gusturi nu le putuse satisface.

Tânărul scoase luleaua din gură, mai pufăi odată fumul în negura de muște, făcându-le să se ridice din nou, și se adresează cârciumarului:

— Ia ascultă, te rog, nu se găsesc cumva locuri de vânzare pe aici prin comună?

Cârciumarul îl privi cu interes.

— Cam ce fel de locuri?

— Locuri de casă, fie chiar cu casă pe ele.

— Și pentru ce vă trebuiesc?

— Îmi trebuiesc mie, dudu tânărul acest răspuns, care nu lămuria nimic.

— Dacă mi-ai spune, aș ști cum să vă servesc, insistă cârciumarul.

— Poate construiesc ceva case noi pe ele... În sfârșit se află așa ceva?

— Cum de nu. Chiar eu știu vreo câteva, pe aici pe aproape, în centru.

Spusese „centru“ ca și când era vorba de inima unui oraș.

— Ai putea să mergi cu mine să mi le arăți? Te cinstesc.

— La ordinul dumneavoastră.

— Atunci fă plata și să mergem.

În timp ce cârciumarul făcea socoteala, un om care stătuse până atunci la ușă, afară, și auzise convorbirea, trecu repede drumul la grupul de peste șanț.

— Știi de ce a venit domnul ăla tânăr?

— Ei?

— Vrea să cumpere locuri de case și case, aici la noi.

— Nu mai spune!

— Pe cinstea mea!

— Și ce să faci cu locurile?

— Zice că vrea să clădească niște case pe ele, îi încredință omul.

— Da' casele la ce-i trebuiesc?

— I'o fi trebuind pentru ceva.

— Să știți că se ridică fabrica de spirt de care era vorba acum 2 ani.

— Tocmai aici, domnule notar? se miră, neîncredător unul din oameni.

— Păi da, întări notarul satului. S'a găsit că regiunea asta e foarte potrivită pentru așa ceva: Dunărea nu e prea departe ca să transporte spirtul pe apă, brațe estive sunt destule. Mai ales că e vorba să se tragă și o cale ferată, pe aici pe aproape. În sfârșit le convine.

— Trebuie să aflăm, spuse cineva.

— Stați că mă duc să trag cu urechea ce mai vorbește cu Ghicu; ei o să meargă să-i arate ce e de vânzare. Adică locul lui Staicu, al lui Ahmet, al lui Oprică, al lui Bai Sfetcu, și pe care le-o mai ști, dacă or mai fi.

Oamenii se uitară unii la alții. Vorbele de mai sus îi puseră

pe gânduri.

— Păi dacă dă preț bun, aş vinde şi eu colţul ăla de pământ de lângă biserică, spuse unul.

— Şi eu casa închiriată şcolii, sări cu vorba altul.

— Poate că şi eu aş da locul pe care-l am dela socru meu, adăogă al treilea.

— Aşteptaţi şi voi puţin, să ştim lămurit ce vrea boerul nostru. Să vedem dacă poate cumpăra atâta loc, şi mai ales unde s'ar afla, le închise gura notarul.

În cârciumă tânărul plătea socoteala, scoţând suma convenită dintr'un porte-monnaie înşesat cu piese lucitoare.

— Mergem? întrebă el, vârând porte-monnaie-ul în buzunar.

— Indată, făcu cârciumarul, trăgându-şi cu grabă mâinile din hârdăul în care bălăcise şi el puţin. După ce şi le şterse în şorţul cu care era încins, veni de luă banii, îi încuiă în sertarul tejghelei şi ieşi din cârciumă, însoţit de tânăr.

Când păşi pragul, ochii tânărului căzură întâmplător pe grupul de oameni aflat dincolo de şanţ. Aproape ca la o comandă, fiecare salută, descoperindu-se. Tânărul păru mirat de acest neaşteptat semn de cinste dela nişte necunoscuţi, care mai adineaori abia îl băgaseră în seamă. Răspunse, ridicând şapca frumoasă, cadrilată, pe care o reaşeză ştrengăreşte pe o ureche. Apoi o porni încet cu cârciumarul, mergând pe partea dintre şanţul drumului şi curţile oamenilor.

Grupul de peste drum, stând pe loc, îi privi pe cei doi, până se depărtară 20—30 metri. Oamenii se sfătuiră puţin. După aceea se rupseră unul câte unul din grup, luând-o pe urmele celor doi, care se opriseră în dreptul unei curţi, în care se afla o căsuţă aproape dărăpănată.

Cârciumarul începu să dea lămuriri. Grupul deslănat profită de acest lucru şi începu să se închege în apropierea celor doi, trăgând cu urechea. În ochii lor se putea citi dorinţa vie de a culege cât mai mult din ceea ce vorbeau cei doi. Dar tânărul, după ce primi oarecari desluşiri, porni mai departe însoţit de cârciumar, care îl oprea din când în când în dreptul unei curţi. Urmăritorii nu se dădură bătuţi, ci iuţiră pasul, şi astfel, încet, încet, unul câte unul, se alăturară celor doi, începând a da şi ei lămuriri, mai mult neîntrebaţi decât întrebaţi. La capătul satului, pe şosea, grupul era refăcut şi mărit chiar, cu încă alţi câţiva cască gură. Se părea că lumea aceea, pe care o ghiceai numai decât, după hainele lor peticite şi după feţele lor trase, că e tare nevoiaşă, nu avea altă treabă în acea dimineaţă de lunie.

Tânărul scoase din buzunar un carnetel şi începu să treacă în el, cu un toc rezervor de culoare siefie, încins cu cercuri de aur, numele stăpânului locului, suprafaţa şi preţul, dacă cumva se afla acolo de faţă şi proprietarul, care să-şi spună pretenţiile.

La început tânărul se simţea stânjenit de rolul lui de descoperitor al bunurilor imobiliare de vânzare în satul acela, dar mai apoi începu să-l ia în serios, în timp ce ofertele veneau mereu.

Poate că aceasta se datora faptului că, în toiul investigațiilor, notarul întrebase, cu o insistență aparte, care impunea o precizare și o atitudine hotărâtă :

— Dar pentru ce vă trebuie atâtea locuri ?

— Ca să ridicăm niște clădiri, răspunse tânărul, privindu-l puțin surprins și cam de sus.

Cei ce păreau inițiați, în afară de o oarecare curiozitate rămacă nesatisfăcută, avură speranțe noi ce nu și le puteau lămuri. Notarul, fericitându-se de simțul lui de pătrundere, grație căruia, credea el, smulse o mărturisire, îndrăzni să arunce o întrebare directă.

— Nu cumva sunteți dela fabrica de spirt ?

— Ce fabrică ? făcu tânărul, mira.

— Ei, vă faceți că nu știți. Aceea care trebuia să se mute acum 2 ani aci în comună...

Tânărul, ca să scape de alte întrebări, răspunse cam înșepat, dar cu un aer tainic :

— Poate...

În acel singur cuvânt toți găsiră o întărire a vorbelor notarului. Și un nou val de nădejdi, mai deslușite acum, se abătu asupra sufletelor lor. Iși spuneau că vor beneficia de noua stare de lucruri, dar nu-și dădeau seama cum.

Notarul parcă se jurase să hărțuiască, fără răgaz, pe tânăr, care întreba pe oameni, măsura și scria.

— Sunteți cumva .. dela conducere ? Inginer, de bună seamă ?

— Da, inginer, îi spunse sec tânărul.

Atât numai, fără a preciza dacă e dela fabrica de spirt sau nu. Dar notarul căzu pe capul tânărului, ca o pacoste.

— Imi dați voe să mă recomand. Și întinzând mâna lui grăsună, îl obligă pe tânăr să treacă tocul rezervor între foile carnetului ce ținea în mâna stângă, ca să-și elibereze dreapta. Iar la prezentarea notarului :

Dumitrașcu Sofronie, notarul comunei, trebui să răspundă, ca să îndreptățească titlul ce i se dăduse pe nedrept, dar pe care îl primea, fără să-și dea seama din ce motiv :

— Inginerul Stoenescu.

— Domnule inginer, reluă notarul conversația, direct, cu entuziasm erupt brusc, să știți dela mine că fabrica dumneavoastră își face o pomană așezându-se în satul ăsta uitat de Dumnezeu și de centru. Numai când sunt alegeri și au nevoie de voturile nevoiașilor de aici ne îndrăgesc lucru mare. Apoi nu-i mai vedem. V'o spun eu, care nu fac politică, dar care am suferit de pe urma ei.

— Cum așa ? întrebă tânărul.

— Ar fi poveste lungă cu mine. Dar vă spun că stăm prost cu drumurile, cu școala cu sănătatea locuitorilor, cu tot. Poate că și din cauză că satul ăsta e împeștriat cu tot felul de nații: Români, Turci, Bulgari. Unul trage hăis, altul cea.

Într'adevăr, în afară de Români, se puteau deosebi câțiva Turci cu fesuri înfășurate cu turbane, umbrind fețele lor melanco-

lice, supte, din care răsăreau țepii aspri ai bărbilor; apoi Bulgari, cu capetele acoperite de jundre mari de oaie, deși zăduful era în toiu, ce scoteau și mai în evidență pomeții turțiți ai obrazilor.

— Dar ce, nu se au bine? întrebă tânărul

— Așa și așa. Bulgarii nu prea se înțeleg cu coloniștii macedoneni. Incolo pace destul de bună mai ales între Români și Turci.

— Mai sunt mulți Turci care n'au emigrat încă? întrebă tânărul, interesat deabinelea de starea locuitorilor.

— Aci mai găsiți destui, domnule inginer. V'am spus că acesta este un sat nenorocit. Puțini Turci au apucat la început să plece. După câteva zile dela plecarea primului grup, al doilea grup, compus din vre-o 50 familii, care după ce au vândut tot, unele pe prețuri de nimic, au luat drumul Constanței. Acolo au dat de un Turc, venit cine știe de unde, care s'a oferit să le scoată actele pentru emigrare. După ce a luat câte 400 lei acout de fiecare familie, a umblat pe unde a umblat, a scos niște hârtii care arătau că Turcii sunt liberi să plece în orientul lor, le-a dat actele, încasând și restul de 800 lei de gospodărie. Când să se sue pe vapor, vameșii le-au spus bieților Turci că actele sunt false. Au alergat ei să-l afle pe nemernic și să-și facă dreptate cu cuțitele, dar el spălase puțină. Până să scoată alte acte, timpul trecu și banii ce mai rămăseseră Turcilor se duseră aproape toți pe cheltuelile zilnice, făcute în frigurile așteptării, în portul din care vapoarele plecau în fiecare zi spre Turcia lor. Au trebuit să se întoarcă aici în sat și fiecare s'a aciuat pe lângă Turcii care mai rămăseseră. Și așa nimeni nu a mai plecat, mai ales că nu li s'a mai dat voie să se aventureze cu una cu două. De altfel nici în Turcia situația nu era lămurită.

— Săracii! Dar românii cum o duc?

— Stau și ei destul de prost, afară de coloniștii macedoneni, pe care statul a putut să-i ajute cândva. Cât despre Bulgari, câțiva sunt mai înstăriți, ceilalți nu se deosebesc de Români și Turcii nevoiași.

Notarul continuă cu lămuririle câtva timp. Apoi deodată spuse:

— Uite, vine și preotul.

Intr'adevăr așa era. Dacă nu fusese cumva înștiințat, desigur că, ieșind în drum, fusese atras de pâlcul de oameni. Un om voinic, destul de tânăr, cu fața deschisă și răzătoare se apropiă. Oamenii salutară cu respect. Preotul răspunse, și la rându-i salută atât pe notar cât și pe tânăr. Notarul, fără multe formalități, făcu prezentările.

— Cu ce treburi pe aici, domnule inginer, dacă nu sunt curios? întrebă preotul.

Tânărul se întunecă o clipă, ca la o întrebare ce veșnic nu-i convenea.

— Fac o statistică a caselor și locurilor din vânzare, găsi el cu cale să spună.

— Parcă sunt așa de multe încât să le faceți statistica? se miră sfinția-sa.

— Păi am găsit până acum vre-o treizeci, părinte, zise căr-

ciumarul.

— Nu mai spune! se minună preotul. Uite, domnule, nici nu mi-aș fi închipuit că sunt atâtea de vânzare. Și vrei să le cumpărați pe toate sau vă informați ca să aveți de unde alege?

— Cumpăr cât de multe, întări tânărul.

Mirarea preotului crescui.

— Și pentru ce aveți nevoie de atâtea locuri și case?

Notarul vroia să dea el răspunsul care-i stătea pe buze. Tânărul deasemenea se pregătea să dea o deslușire oarecare. Dar preotul continuă:

— Imi pare că sunteți dela Domenii, în legătură cu coloniștii. Imi spunea cineva că statul ar vroi să aducă coloniști noi, dar nu în loturile dela marginea satului, lângă cei vechi, ci aici în comună, în locurile Turcilor care mai au locuri de vânzare, în vederea plecării. Am ghicit, nu?

— Nu sunt dela Domenii, il desminți scurt tânărul.

Abia atunci putu să se producă și explicația notarului.

— D-l inginer este din partea unei fabrici de spirit. Caută loc pentru fabrică și locuință pentru personal.

— Totuși nu aș putea să întăresc că este așa cum spuneți Dv., se hotări tânărul să-l contrazică, deși cu oarecare stânjeneală.

— Lăsați, domnule inginer, știm noi că nu e voie să se afle numai decât socotelile fabricii. Dar oricum, o să cădem la invoială. Uite, am și eu un loc. Dacă vrei, să mergem să-l vedeți.

Preotul, aproape convins de siguranța cu care vorbea notarul, sări cu vorba:

— Am și eu un locșor de vânzare, domnule inginer. Teren 3000 metri, situat la șosea; fațadă 30, adâncime 100.

Și deodată, ca și când cuvintele preotului deslegaseră o vrajă care tot mai vroise să stăruie, începu să plouă cu oferte de pretutindeni, din gurile acelor oameni, cei mai mulți atât de nevoiași.

— Domnule inginer, am și eu unul de vânzare... Și eu îl vând, cu casă cu tot... F'al meu nu-l luați?...

Bulgarii și Turcii ofereau, deavalma cu Românii, într'o românească aproximativă, locuri mici și mari, cu tot felul de cocioabe aflate pe ele.

Tânărul păru uluit cu desăvârșire de această neașteptată avalanșă de îmbieri și rugăminți. Apoi se amuză deabinelea. Dar în ochii lui luci și mila pentru acești oameni oropsiți.

— Aveți răbdare, le spuse el blajin. Să facem o listă de toți cei care au locuri bune și cu poziție cât mai aleasă.

Dar văzând neliniștea unora, adăogă:

— Nimeni n'o să aibă de ce să se plângă, oriunde i s'ar afla locul.

— Să trăiți, să vă dea Dumnezeu sănătate, strigară oamenii, plini de bucurie, la auzul acestei promisiuni atât de deslușite.

— Să trecem la primărie, domnule inginer, propuse notarul. Vă dau o masă, hârtie și tot ce vă trebuie ca să faceți lista.

Tânărul fu de acord. Merse ră deci la primărie și tânărul își

continuă lucrul la masa care fu scoasă dinnăuntru și așezată afară la umbra unui salcâm.

Primarul, un sătean slăbanog, ieși și el din primărie odată cu masa și scaunele. Se grăbi să spue că are și el vreo două locuri de vânzare,

Gestul notabilităților, care știau că anumite instituții, cum sunt Căile Ferate, uzinele și altele, dau prețuri mari când au nevoie de terenuri, îi îndreptăți pe toți să ceară prețuri nevisate. În jurul tânărului lumea stătea buluc, mai, mai să-i cadă în spate. Trebui ca un jandarm adus dela postul ce era alături de primărie, să ție în frâu, cât de cât, pe oameni. Lista abia fu isprăvită într'un ceas. Primarul, preotul, notarul și percepătorul erau în fruntea ei.

Deși oferta era mare și cererea poate cu mult mai mică, fiecare ținuse să pretindă un preț nesperat până atunci. Legea cererii și a ofertei fu desmințită de data aceasta. Și pe când alteori, când era cazul, își evaluau locurile cu ghiotura, la prețuri neînsemnate, acum cereau bani buni pe metru pătrat. Căci fusese deajuns ca unul singur să aibe pretențiuni mari, ca ceilalți să-l imite. Și nu erau mai puțin de 120 de vânzători.

În toiul fierberii nimeni nu se gândise că venise vremea prânzului și că trebuia să îmbuce fiecare ce da Dumnezeu. Un băiat trimis de preoteasa reaminti sfinției-sale că întârziase dela masă. Tânărul fu poftit la masă, atât de preot cât și de primar și notar. Văzând cu câtă cerbicie își disputa fiecare acea onoare, ca să nu supere pe nimeni, tânărul fu nevoit să comande ceva mâncare tot la cârciuma potopită de muște. Cârciumarul, amintindu-și de cele întâmplate mai devreme, ținu sa-l asigure pe tânăr că se va da peste cap ca să-i găsească niște pui, pe care să-i frigă, plus câteva ouă proaspete. Plecă deci înainte pentru cele trebuincioase, în timp ce tânărul nu mai putea prididi cu răspunsurile la întrebările acelei mulțimi, care se afla neîncetat în jurul lui, ca pe lângă o comoară. Abia putu să scape de ei și să se refugieze la cârciumă. Acolo nu mai mîncă în odaia principală, căci la obiecțiunile lui în privința muștelor, i se dădu o bucățică curățică, iar pe masă, în loc de hârtie, fu întinsă o față de masă curată. În timp ce mîncă, veniră unii să-i spue ca mai lasă din preț, numai să aibe asigurat locul pe listă; alții să-și arăte recunoștința, promițându-i o cotă anumită din prețul vânzării, pe care i-o vor da atunci când vor pune mâna pe bani.

Vestea se răspândise și pe câmp. Muncitorii își lasară treaba și veniră să-și spue și ei cuvântul la acest târg.

În sat avură loc certuri și chiar bătăi, fiindcă unii, viitori moștenitori, care puteau fi puși în inferioritate din cauza vânzării, se opuneau la această vânzare. Alții nu se puteau hotări dacă trebuiau să vîndă tot locul ce aveau sau numai o parte. Dar până spre seară toată lumea căzu la înțelegere că trebuia vîndut satul întreg, urmînd să alcătuiască alt sat, în marginea celui vîndut, dincolo de satele coloniștilor, deși locurile nu erau prea potrivite pentru așa ceva. Fiecare își spunea că, înafară de banii ce vor căpăta,

fabrica va da de lucru tuturor locuitorilor, care se săturaseră să-și mai cultive lanurile sărace de porumb și secară, sau să muncească cu ziua, în plină arșiță, pe la unul și altul, pe lucru de nimic.

Tânărul era minunat de toată această răsturnare de lucruri, până atunci așa de liniștite. Porni cu primarul, notarul, preotul și receptorul ca să vadă fiecare loc. Se arăta mulțumit de fiecare și făcea semne pe listă.

Pretutindeni era întâmpinat cu emoție, cu speranță, dar și de lătrăturile câinilor din sat, foarte numeroși. De după geamuri priveau ochii mari și curioși ai Turcoaicelor și Bulgăroaicelor.

Incepea să cadă înserarea când se auzi un uruit ce venea din spre șosea. Tânărul tresări.

— Autobusul! Să dea cineva fuga să spună șoferului să aștepte puțin că vin și eu îndată. Trebuie să merg la București chiar acum.

— Păi cu noi ce faceți! Nici n'am isprăvit! spuse mirat preotul.

Oamenii se arătară speriați la culme.

— Nu se poate să plecați, domnule inginer. Trebuie să mai rămâneți, ca să punem la punct totul.

— Da, da, așa este. Mai stați, domnule inginer, strigară oamenii.

— Bine, dar am neapărată nevoie să fiu în București astă seară, oricât de târziu, atât pentru afacerea noastră cât și pentru alte treburi, spuse tânărul. Aci abia aș fi gata într'o oră și dacă pierd autobusul, cu ce mă duc până la tren?

— Să n'aveți nici o grijă. Dacă terminați cu noi, vă facem rost de o brișcă și un cal bun, și în două-trei ciasuri sunteți le-gară, îl asigură primarul.

Tânărul n'avu încotro. Continuă treaba puțin cam în silă și după ce s'afârși cu răscolirea deplină a satului, ceru să i se aducă numai decât căruța și calul ce i se promisese.

În curând o brișcă hodorogită, târâtă de o mârțoagă costelivă, trase la cârciuma unde tânărul își avea puținul său bagaj și de unde trebuia să plece. Se sui în ea fără plăcere, ca într'un dric, după ce promise oamenilor că va reveni foarte curând, pentru a aduce aprobarea direcțiunei fabricii.

O mare mulțime de oameni îl conduse până în marginea satului, ca pe un salvator. În curând pieri de după dealuri dus destul de repejor de gloaba săteanului, în înserarea liniștită ce cobora asupra satului încă în sbucium.

Târziu noaptea, când toată acea lume nevoiașă dormea scâldată în vise de bogăție, căruțașul se întoarse pe jos, fără cal și căruță, într'un hal de oboasă grozavă. Se duse la postul de jandarmi unde, cu sufletul la gură, spuse că a fost atacat în pădurea Sarilova de o bandă de tâlhari sau comitagii. Scăpase sărind din căruță și fugind printre copaci, dar pe tânăr îl lăsase schimbând focuri de revolver cu bandiții. Abia nimerise în sat, după 4 ceasuri de mers pe jos și de băjbăit prin beșni. Fără îndoială că inginerul, care făcea bine dacă îl imita, nu putuse ținea piept tâlharilor și fusese răpus.

Jandarmii aflară în grabă o căruță și un cal și porniră spre acea pădure. Luară cu ei și pe căruțaș, ca să le arate unde se dăduse atacul, deși omul se opunea din răspuțeri să-i însoțească.

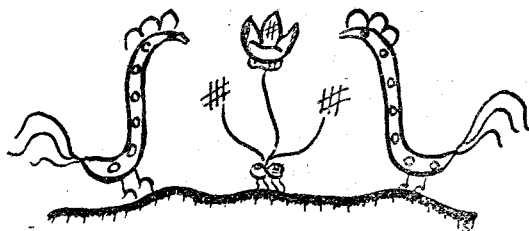
Intr'adevăr, în puterea nopții, tânărul fu găsit împușcat în acea pădure, trântit lângă cal și căruță, încurcați într'un desig din marginea drumului. O strajă fu lăsată la căpătâiul mortului. Legiunea de jandarmi fu înștiințată telefonic. Începură cercetările. Iși dădură seama că tânărul pierise ca să fie jefuit, căci nu se găsi nimic asupra lui, nici bani nici obiecte, afară de o scrisoare, în buzunarul dela vestă, adresată unui prieten, care nu avusese cum să plece și nici nu căzuse în mâinile tâlharilor.

Printre altele, scrisoarea spunea :

„Iată deci, că în loc de câteva sute de metri pătrați de teren, pe care să construiesc un pavilion de vânatoare, pentru nevoile mele, când voiu arenda păduri și terenuri de vânatoare în această regiune, mi se oferă spre cumpărare un sat întreg. Sunt așa de uluit, încât trebuie să-ți trimit această spovedanie chiar acum. Fusesem luat drept un inginer dela o fabrică de spirit, care ar fi dorit să cumpere curțile și casele locuitorilor. Fără să-mi dau seama, am alunecat pe panta unei glume, care s'a schimbat în păcăleală urâtă. Mi se făcuse milă de acești oameni oropsiți și vrusesem să le dau o iluzie cel puțin. Când mi-am dat seama de ceea ce făceam, era prea târziu...”

C. ANGELESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CAPRICIU PENTRU SUFLETUL DE-ACUM

Am făcut și eu tot ce-am putut.
Pe cei care au greșit i-am iertat.
Pe cei care n'au greșit i-am învățat să greșească.
Pe femei le-am învățat să rabde până la urmă.
Și pe bărbați, să uite.

Din licoarea băuturilor
am strâns adevărul și curajul.
Din parfumul florilor
am strâns farmecul
și l-am făcut buchet.
Din cărți am adunat minciunile
și mi le-am pus căpătâiu.
Din cântece am oprit strigătul
și l-am așezat lege
generațiilor
de după mine.

Iar acum sunt gata să devin spirit:
fiindcă pe aici
Nu mai am nimic de așteptat.
Și când voiu muri de tot
am să mă dau într'o parte
să-mi văd hoitul
înconjurat de: flori
și prieteni.

Cu mâinile sedefate ale spiritului
ce voiu fi,
m'oiu aduna: gând.

Apoi îmi voiu înfundă mâinile astea
în buzunare
și voiu trece mai departe,
umbră de vagabond,
zâmbind
că nu mă vede nimeni,
nimeni,
nimeni.

Pentru că eu am dat
cu pumnul strâns
în dragostea lumii
și am sdrobot-o!

D Ă R Ă M A R E

Am început să nu mă cunosc.
Adică să nu mă mai cunasc.
 Și să mă tem de mine
 Asta, de când am auzit
 întâiul cânt de moarte
 în mine.

Eram încrezător în frumusețea câmpului.
Și'n trăinicia arborelui, încrezător.
 În povestea muntelui
 și'n dragostea tremurată peste ape.
 În culoarea spicului
 și'n limpezimea gândurilor:
 de ieri și de azi.
 De oricând,
 de oriunde.

Atunci (cât e de atunci ?)
mă socoteam fericit.
Nu-mi lovisem gândul
 în nemurire
 și'n moarte.
Mă socoteam învingător
fiindcă nu cunoșteam învingătorii.

— De ce-ai căzut și v'ai ascuns, vremuri,
când a vrut să se nască în mine
 Dumnezeu.

— Ai spus, cândva, Doamne,
că nu ești răzbunător.
Dară, de ce e învingere numele tău ?

— Vino lângă mine, Doamne!
Să te simt pulsând
Să te văd crescând.
 Murind.

Să te aud picurând, în Tine
 și'n afară
 lacrima.

Să te simt căutând, cu mine, drumul.
Să te cunosc clătinându-ți, cu mine, gândul.

Tu n'ai dorit niciodată
fiindcă Te-ai fost rostit
 Atotputere.
O, Doamne ! Ai greșit.

Coboară-Te spre mine,
lângă mine.
Am fi mai fericiți: și Tu și eu.
Mai înțelegători.

Coboară.
Te-oiu învăța să dorești.
Să lupți
Să suferi
Să plângi.
Să înduri.
Să râzi.
Să Te rogi.

Atunci te voi iubi
și te voi socoti frate.
Mie și tuturor fraților
și copiilor mei, Doamne!

Incearcă și coboară!
Mori o clipă:
Te-oiu slăvi, Doamne!

BCU Cluj / Central University Library SERBAN AL. I. FAUR

EPIGRAFUL UNEI CĂRȚI CONDAMNATE

din Baudelaire: CXXXIII.

Biet muritor bucolic ce'n tăcere
Citești posomorât, tu om de bine,
Asvârle cartea asta dela tine,
Că-i plină de orgii și de durere.

De n'ai ucenicit vorbirea cu Satan
Al vicleniei maistru, neînvinș,
Asvârle cartea! Rostu-i ți-este stins,
Ba mă vei crede chiar un șarlatan.

Iar dacă ochiul tău să vadă-o ști,
Nefermecat, adâncuri de abis,
Citește-mă și 'nvață-a mă iubi!

Sărmane suflet, ce' nspre Paradis
Durerea-ți poartă pașii ne'ncetați,
Mă plânge!... Ori de nu, fii blestemat!

RADU D. MOLDOVANU

CRONICĂ DESPRE CHIPUL MORȚII

Fără să vreau să cobor în rândurile mele ceva din acel straniu ritm „Nevermore“, încep povestea ca și Edgar Poe, *The Raven* al său :

„Once upon a midnight dreary, while I pondered, weak and weary,
„Over many a quaint and curious volume of forgotten lore“

iar pentru a substitui și atmosfera, amintesc, că :

„Ah, distinctly I remember, it was in the bleak December...“

Mai departe, s'ar putea ușor vedea, că întâmplarea mea are o anumită asemănare cu a lui Poe, adâncind însă dincolo de tenebrele unei nopți de Decembrie, prăpastia se poate găsi imediat.

Poe descoperă pe „niciodată“, eu prin prezența permanentă a celui ce-l aflu, intuiesc pe „totdeauna“.

*

Într'o noapte de Decembrie, rece și plină de întuneric, urmăream pe paginile unei cărți vechi, viața unor popoare de mult dispărute. Se povestea acolo, mai mult închipute decât trăite, măririi și gloriei din care azi n'au mai rămas decât amintiri fără vârstă. Fapte ce nu mai erau sigure ; se împerechea o presupusă realitate cu legenda. Din ridicările lor de piatră și zid, pământul nu mai păstra astăzi decât și praf și urme de temelii.

Citeam o poveste tristă, pentru că acei oameni, cărora nici scheletele nu li se mai găseau, au fost cândva optimiști și ncrezători în eternitate. În sinea mea se ciocneau, nebunia lor vanitoasă și optimistă, cu nimicul care le măsură astăzi trăirea și puterea.

Mai departe, era scris, că nici nu se cunosc zeii lor ; nici nu bănuiau savanții care au scris cartea, dacă zeul lor cel mai bătrân stăpâna și marea și cerul și pământul. Un singur lucru știau, că zeii lor erau stăpânii eternității, iar credincioșii nemuritori.

Capitolul despre credința lor se termina la jumătatea unei pagine. Când cititul s'a oprit acolo, ca ochiul pe-un zid, am căutat dincolo de carte și de vieață drama acestui popor. Și astfel, răscolind inutile dorințe și presupuneri, ochii mi s'au oprit pe restul paginei. Acolo, cam în mijlocul locului gol, descopăr un mic desen, o vigneta modernă, o insectă stilizat desenată. M'a surprins anacronismul. O carte atât de veche cu o vigneta atât de nouă ! Dar curiozitatea mă făcu să apropiu ochii, iar o presimțire mă îndemnă să pun degetul. Când iată, la atingere, o linie, o linie în care admiram finețea și subtilitatea de execuție ce amintea pe Hokusai, se mișcă.

Vigneta nu era decât însemnul arheologic al unei insecte,

cândva vie și sprintenă, prinsă între file și zdrobită, arabesc de linii și de pete, la capătul unui capitol unde se lupta „niciodată” și cu „totdeauna”.

*

Orice cititor poate să-și dea seama ce imbold puternic de cugătări și de răscolitoare meditații melancolice a putut stârni relicvia anatomică a acestui *Cecidomyia destructor*.

Din prima clipă, din prima încercare de pătrundere în lumea acestei relicvii, m'a oprit un gând. Desigur, dacă aceste insecte vor avea noțiunea de moarte, atunci, această urmă inertă și uscată va fi în lumea lor imaginea morții, simbolul sfârșitului tuturor acțiunilor. În contrast cu viea pălpăire de vieață ce joacă 'n tresăltatul lor cotidian, imaginea aceasta statică va putea fi însemnul morții, după cum, nouă, oamenilor, tigva cu găuri în loc de ochi și cu rânjet imobil în loc de zâmbet, ne este pecete de fier ce așteaptă în spațele fiecăruia.

Fără 'ndoială, aceste insecte vor vedea în desenul uscat cu chip asemănător lor, *moartea*, moartea lor și-a noastră a tuturor, moartea cea de toate zilele.

SIMETRIA VIEȚII ȘI A MORȚII

Vieața își poartă simetria ei pe toate cărările. Dela castul început al lui Narcis, când chip viu creă imagine, obiect de artă și de admirație, și până la ucenicia fiecărei femei în cioburi mai mici sau mai mari de oglindă, simetria vieții se scurge lent, într'o geometrie de două planuri paralele. Deo parte vieața-geneză, de cealaltă, arta născută din iubire pentru formă și perfecțiune. Și 'nmănunchiate armonice își trec mai departe înamorata slavă de autoînchinare. Vieața se iubește pe ea în artă, ca și Narcis pe sine în imaginea din apă.

La fel ca norul purtător de tunete și furtună, care gonește în adâncimi întunecate de potire, lumea aceea mititică de fapte înaripate, moartea turbură cu maiestatea ei simetrica oglindire a vieții. În lumea liniilor, a colorilor și-a formelor trebuie să se petreacă tragedii de proporții cosmice.

Cât trebuie să sufere fluturile care-și vede pătat prețiosul plus al aripei cu nceputurile distrugătoare ale morții. Câtă durere trebuie să-l frământă când simte cum i se 'nșepenesc aripele, acele măestre desenatoare în aer de linii curbe și de contururi colorate. Iar libelula când observă umbrele morții cum îi întunecă sclipirea transparentă a trupului, trebuie să fi strâns atâta sbucium și neliniște în sufletul ei mic cât un vârf de lumină presărat în ochiul unui gândăcel, încât să simtă în acele clipe de grea încercare, că toată lumea este numai în ea.

Și pentrucă nimic nu poate exista fără simetricul lui de forme și înfelesuri, moartea coboară din lumea ei de nedumeriri, simetria ei atotputernică.

Când despărțirea de-o ființă dragă te lasă doar cu amintirea

în memorie și 'n ochi cu ultima lui imagine, dură și rece, așa cum te-ai despărțit de ea, nu-ți rămâne ca o consolare a neînțelegerii tale decât lumea acestor două amintiri. Ceeace porți în suflet nu mai poate crea decât portret de iubire, lipsit de semnificații liniare și evidente, elevații dureroase spre înțelegeri căutate metafizic, acolo, undeva, unde presupui că se strâng toate fărâmele de iubire risipite atât de generos. Acesta e totul care a rămas. Din cenușe și amintire nu poți ridica templu. Poți să-ți cânti durerea sau să-ți răzi neputința, arta nu-ți va restitui sub nici o formă imaginea simetrică a celui dispărut.

Rămâne amintirea păstrată adânc, acolo în fundul ochiilor. De ea nu te poți despărți niciodată, de ultima imagine a celui ce te-a părăsit. Și-atunci încerci să dai viață acelei însemnări din ochii tăi, aceluși desen ce-l porți ca ultimă moștenire. Truda nu este îndepărtată de tine, truda crește chiar acolo, în munca ta. Din încrustarea de pe retină nu poți ridica portret fără să picuri sânge și sudoare. Iar când totul este gata, înmărmurești. Amintirea ta, scumpa ta amintire brodată cu lumini și umbre în ochi, n'a putut crea viață. Imaginea mortului te-a făcut să vezi doar moartea.

Și fiindcă totuși actul tău este un act de creație, cauți operii tale de artă, semnificația. Nu e greu s'o descoperi: din ființa celui dus nu s'a putut crea nimic, memoria n'a reținut decât ritm sonor sau armonii funebre, din imaginea celui mort săpată 'n ochi, ai putut însă crea *chipul morții*.

Și aici își vedește moartea frumusețea ei metafizică. Prin ea, coborâtă dârz și țepăn, acolo în figura mortului, simți cum crește, prin ea și prin creația ta de artă, dincolo de limitele măsurătorilor noastre, simbolul morții general și etern.

Din duritatea și rigiditatea morții, risipită în nenumărate chipuri palide și triste, nu ar fi rămas nimic. N'am fi putut cunoaște *moartea*, nu i-am fi putut cunoaște chipul fără creația născută după o singură imagine de mort însemnată în adâncul ochilor.

Moartea a restituit împărăției formelor inedita ei simetrie. De-o parte stă amintirea celui mort, vie și dureroasă în memorie, de alta stă rigidă și solemnă *moartea* surprinsă în figura celui coborât în liniștile eterne. Și această întâlnire care înfioară, a lăsat-o destinul să se nască numai în sufletele artiștilor.

TEAMĂ ȘI FORMĂ.

Să aduci dușmanului tău cinstea intransigenții tale, este supremul omagiu ce se poate ridica forței. Căci forța e opoziție și opoziția e dușman. Din ciocnirea născută între tine om și spectrul morții, atât de prezent în tot timpul vieții, se naște cel mai simbolic motiv decorativ. Elementul biologic al acestei simetrii este chiar esența artei. Din dinamismul tău ce se luptă cotidian cu moartea care te cucerește lent, din înfrânarea tuturor temerilor, din intrasi- gența ta față de puterea morții, se naște tresărirea de lumină din care înfiripezi opera de artă. Și ea, opera de artă, este omagiul adus forței, forței anonime și etern prezentă, moartea.

Măntreb în fața *Bizonului din Altamira*, oare în această desinare a forței, care pentru omul cvaternar era simbolul morții în caz de înfrângere, nu se ascunde o teamă uitată în grotă de-un strămoș artist? Desenându-l, omul din peșteră fixa pe retină imaginea dușmanului său, a aceluia care aducea atât de des moarte. Prin această memorizare vizuală el urmărea o împăcare a unei temeri, o obișnuire cu imaginea dușmanului său, pentru ca atunci când îi va apare înaintea să simtă'n fața lui evlavie unui mit înscris în ochi și'n suflet. Din acest omagiu adus forței dușmane, din această intransigență față de chipul ei, omul cvaternar schițează prima formă a morții.

*

Vieța omului e și luptă pentru obișnuirea cu gândul morții. Omul aruncă de fiecare pas generoase punți de legătură cu spațiile liniștilor eterne. Doar, doar, de undeva, din negura aceea care ne așteaptă atât de primitoare, se va întinde un braț de împăciuire. În speranța acestui porumbel al păcii omul creator clădește. Din teama lui de a nu fi surprins de apariția ceea, el și-o închipe în minte și astfel și-o coboară în opera de artă.

Din repetarea ei în diferite forme căutăm să ne împrietenim cu ea. Schițăm același gest creator ca omul dela Altamira. Ne desenăm bizonul nostru cel de toate zilele, pentru ca *atunci*, când vom primi pe îndelung așteptatul oaspete, să-i putem zice: Privește pe peretii templului meu de desnădejde și sbucium, te recunoști? Nu-ți vezi chipul în formele născute de fantezia mea? Nu vezi că tu ești acel inger ce coboară candid asupra îngropării lui Christ? Dar acolo în insula aceea a lui Böcklin nu crezi că'm înfățișat insula liniștilor tale eterne? Și'n crucifixul din colț, în masca *Aceluia* unde se vede un rânjat și niște dinți lucitori, nu-ți recunoști masca ta de toate zilele?

Pentru această clipă de desfătare intelectuală, împerechem linii și forme, colori și armonii. Pentru acest monolog îndrăsnim să'nvingem teama atât de prezentă. Risipim o viață întreagă elanul creator pe schițele morții ce le culegem dela cei ce se duc, pentru-ca, la urmă, când ne strângem ultimele priviri de pe viață, să'ncremem de desnădejde.

FORME ȘI CHIPURI.

Între imaginea acelu *cecidomyia destructor* strivit între filele unei cărți și între Christ al lui Holbein, stors de puteri, lungit pe-un cearceaf, cu gura căscată și cu ochii căutând în golurile neputinței, nu văd decât același ritm simetric al morții. În cea dintâiu, un hazard de linii purtătoare de contur și semnificație mortuară, în cealaltă, o memorizare vizuală a cineștie cărui mort surprins în îndărătnicia lui materială, de Holbein.

Creatorul de forme, care reprezintă moartea, este pătruns în disciplina lui de ritmuri specifice. Nu va dărui niciodată forme opulente, grele în desordinea lor bogată în detalii. El va urmări întotdeauna un anumit echilibru al formelor, o ordine proprie acestei

reprezentări.

Moartea e întotdeauna sgârbită în dă uiri spectaculoase. Ei nu-i plac declamările cu floricele și poze eroice. Moartea surprinde în clipe de refuz de spectacol, de aceea moartea rezumă întotdeauna mijloacele ei de expresie. Fața încremenită de răceala cuprinsă nu mai are timp să fixeze atitudini și grimaze arătătoare de conținuturi literare. Moartea e sobră și sintetică în forma ei expresivă.

Există o geometrie a simbolurilor morții. Un elementar alcătuit din ceea ce mintea înțelege la începuturile ei de iluminare. Priviți, de pildă, piramide : câteva linii și planuri, crucea, doar două linii centrate într'o întretăiere unică.

Același lucru l-am găsit în relicva insectei dintre filele cărții ! O pată care era trup, două penumbre care erau aripi și patru linii de-o finețe teoretică, care erau picioarele. În insigna lor găsită, aceste elementare simboluri geometrice cuprindeau măreția morții.

Hoi, vein a simțit aceeași disciplină ca a hazardului în încremenirea insectei.

Un singur plan despărțit prin patru linii paralele ; prima, linia pe care stă trupul lui Christ, a doua, linia trupului, partea inferioară, a treia, linia trupului, partea superioară, iar a patra, lespede care închide orizontal mormântul. Iar pentru ca liniile să apară mai evidente, a luminat corpul lăsând restul gropii în întuneric. Și sus, pe profilul lepedei, spre a însemna un simbol care trebuie să fie al tuturor, a scris : *Jesus Nazarenus Rex Iudaeorum*, și acesta tot o linie, marea în infinitul cel cuprinde. Library Cluj

În această economie a mijloacelor de expresie ale morții, e bine să vedem orânduirea materială a lumii. Primăverii îi trebuiesc flori și lumină, cântec și colorii, morții nu-i sunt necesare decât câteva linii și pete. Graiul ei cuprinde un univers chiar prin simplitatea lui.

Chipurile morții nu trebuiesc alese, luate la întâmplare povestesc toate același lucru. Fie că iei *Monumentul funerar al lui Tor-nabuoni*, lucrat de Mino da Fiesole, fie că te oprești la emoționanta marmoră a lui Jacopo della Quercia, în *Monumentul funerar al Mariei del Caretto*, sau la acela minunat în simplitatea lui, al *Jeannei de Montejean*, vei regăsi același ritm sobru și repetat, aceeași simplitate formală care nu te lasă să vezi altceva decât moartea.

În Capela Sixtină este o frescă din școala lui Signorelli, — *Moartea lui Moise* —.

Compoziția e centrată în jurul trupului lui Moise întins pe pământ. În jurul lui, cu gesturi ce converg compozițional spre punctul central, opt persoane trăesc desnădejdea morții pe care o văd în față. Detaliul e împărțit pentru o simetrie liniară prin cinci grupuri de pomi tineri. El se izolează complet de restul frescei, trăind prin mijloacele proprii de expresie.

Apariția morții în acest tablou produce o ordonare a elementelor materiale care surprinde. Ca mișcate de același resort, toate persoanele își ordonează mișcările în ritm solemn. Toate pun în ființa lor o economie de mișcare și-o concentrație de conținut. Moar-

tea produce un fenomen de cristalizare a elementelor suspensive, le supune pe toate aceleași discipline. Ai impresia că și pomii sunt martori subiectivi procesului care se întâmplă. Ritmul și sobrietatea acestor elemente materiale pornește din același imbold necunoscut din care pornesc toate chipurile morții.

Ele cuprind un fel de magie a formelor, o ciudată și nenaturală disciplină. Ai impresia că de undeva și se impune această forță de sintetizare, acest atribut exterior al morții. Desigur, la înfăptuirea lor, artistul, ca și oricare altul care clădește chipul morții, oficiază vreo incantațiune magică, vreun ritm solemn care nu pornește decât de dincolo de sine. În această *Missa pro defunctis* se adună toate rămășițele din temerile ancestrale, tot tumultul nelămuririlor proprii. Și prin opera de artă creată, prin acest omagiu adus forței față de care oficiezi intransigența ta, ascumperi o parte din puterea ei.

Mimezi, ca omul dela Altamira, moartea, pentru ca astfel să te împrietenești cu îmbrățișarea ei rece și cu miros de umezeală.

*

În noaptea aceasta de Decembrie vântul presară în geamuri armoniile lui. Tot timpul cât am urmărit chipul morții îmi răsună în ureche o simplă notă muzicală. Nu știu bine de unde o cunosc, poate este o amintire sau vreun ecou purtat neînțeleș.

Rezonanța ei pătrunde adânc, are ceva din ritmurile versurilor lui Poe, pare că e strigătul lui:

„Prophet!“ said I, „thing of evil! prophet still, if bird or devil!“

.... Și mai departe, vântul împarte în geamuri aceeași notă... mă simt legănat de melodia lui... și 'n clipa aceasta din urmă... nu pot preciza, e tot vântul, sau a început, nu știu de unde, — *Dansul Macabru* — al lui Saint-Saëns, cu al lui *re* insistent din început.

Decembrie, 1936

V. BENEȘ

C R O N I C I

IDEI, OAMENI, FAPTE

Scrisori din Paris (Grandoarea lui Paul Claudel)

„Vous avez livré un dur combat où vous avez été soutenu par vos amis les anges et les archanges, et vous avez triomphé dans la Lumière du Salut... Mais quelle joie de se sentir au cœur de cette puissance de l'unique pierre dans la fronde de David”.

Francis James

„*La Nouvelle Revue Française*” a consacrat ultimul număr al anului trecut lui Paul Claudel. Nu se putea face o alegere mai dreaptă. Destinul grandios al lui Paul Claudel, astăzi mai mult și mai actual ca oricând, se profilează ca un curcubeu pe bolta nou-roasă a pământului francez. Opera lui Claudel, fremătătoare de viață, de lumină și de credință, ca o pădure însetată după seninătățile cerului, umple astăzi și fecundează toate încăperile sufletului francez autentic. Dacă Valéry rămâne cel mai pur poet al contemporaneității franceze, Paul Claudel este poetul grandios. Numai împărțându-te din uriașul izvor de viață care este opera sa, numai trăind în vecinătatea acestui falnic gorun al spiritualității franceze, poți simți trăinicia de cedru și fecunditatea de ploaie primăvărină a puterii sale creatoare. În patetismul său grandios, cosmic și religios, Paul Claudel sfă subț aceeași petală de lumină cu Hölderlin și Pindaros. Într'adevăr, ritmurile vaste și solemne, cu undiri în moarte și în infinit, ale poemelor sale, te împresoară cu sfintele și eroicele prezențe pindarice și holderliniene. Ca și cei doi precursori, Claudel este mare prin geniu, prin credință și prin eroismul unei vieți unice. Toate aceste puteri originare fac din cuprinzătoarea operă claudeliană cel mai curat sanctuar pentru liturgia vecinicii franceze. Și cât de liturgic este Paul Claudel, în năpraznica lui frenezie poetică, știe numai acela care și-a făcut hrană zilnică din cetirea Scripturilor. Pe această cale a credinței și a cultului liturgic, pașii lui Claudel sunt îndrumați de simfonia catedralelor franceze, iar puterile lui sporite de izvorul de apă vie care a îndumnezeit pe toți marii morți ai Franței. Pe acest drum, Paul Claudel se întâlnește cu Mistral, cu Pascal, cu Jeanne d'Arc, cu St. Jean de la Croix, într'un cuvânt, cu fața Franței întoarsă spre Dumnezeu. Și în această aspirație spre vecinicie, desigur, prezența lui Claudel înseamnă o etapă luminoasă.

Paul Claudel este diplomat de mână întâi, este catolic convins, un mare călător și un pasionat al vieții. Dar înainte de toate și mai presus de toate, Claudel este Poet. Poezia, lirică sau dramatică, religioasă sau metafizică, vegetală sau cosmică, nu este decât mod de explozie și de expresie al acestui vezuv poetic. Substanța creatoare a lui Claudel, oricât de multiplă în manifestări, își păstrează, pe drumul tuturor peregrinărilor, o perfectă identitate: este oricând

și oriunde poetică. Când împletește, cu pietate și smerenie, acea divină „*Corona Benignitatis Anni Dei*“, în care anotimpurile au chipuri de sfinți, iar „*pământul îmbracă culoarea eternității*“, când binevestește Fecioarei în „*L'Annonce fait à Marie*“, când exaltă puterile și bucuriile existenței, când pipăie durerile și sfâșierile vieții, când cântă cu cerul, cu pământul și cu apele, *Paul Claudel este poet.*

Noi, în spațiul limitat de care dispunem, nu vom înșira toate operele lui Claudel, care sunt așa de numeroase, nici nu vom stărui asupra faptului că multe din ele sunt traduse în principalele limbi europene, ca să dovedim pe această cale exterioară, cum se face de regulă, mărimea lui. Amintim doar că azi numele lui Claudel este de circulație universală și cu aceasta reluăm firul considerațiilor noastre.

Prezența lui Claudel, ca a oricărui purtător de har și de destin mare se simte ca furtuna, ca lumina și ca moartea. Mărimea lui umple noul veac de simțire franceză. Geniul său, desbrăcat de orice artificiu, revelează lumea cu adevărurile ei ca în prima zi după lumină. Ochiul lui Claudel este pururea proaspăt și pururea mirat. Limba lui, îndumnezeită de Biblie și de autorii greci, anunță, în ritmurile largi ale vieții, numai adevăruri revelate. Revelate ochilor, mâinilor, sufletului, inimii. La eterna *recreație* a lumii Paul Claudel participă cu toată ființa lui. Asta în sens absolut. Numai așa omul din robul lui Dumnezeu devine colaboratorul Lui.

Prezența lui Claudel este o prezență metafizică (C. F. Ramuz). De aici mărimea, entuziasmul creator și farmecul lui fără pereche. Dacă a spart tiparele tradiționale ale versului și a rupt zăgăzurile sterilității artificiale, a făcut-o din prea multă bogăție sufletească. Paul Claudel, ca lumina, îmbrățișează totul. De aici fericita propoziție a lui Jean Schlumberger că e mai ușor să găsești un dicționar decât un astfel de poet totalitar. Paul Claudel, ca superbe Idei platoniene, trăește din participare. El este grandios în toate. Catolicismul lui, de pildă, este cu atât mai larg cu cât este mai tare întemeiat pe stâncă dogmelor sale (J. Schlumberger).

Pe acest teren fertil, cu marginile înmuiate în nesfârșit, contrariile se împacă fără artificiu dialectic și constrângere exterioară. Puține existențe au trăit cu mai multă pasiune sălbăticia contrariilor ca Paul Claudel. Iată de ce cumplita asceză interioară și catolică a lui Claudel sfințește orgia materială, carnală, a imaginilor sale. Claudel nu rămâne niciodată la suprafață: sub ganga cuvintelor, el gustă sângele, pipăie materia, sămânța și pulpa lucrurilor. Puterea imaginilor sale se datorește proșpețimii și sănătății lor fizice. (J. Schlumberger)

Că scrie drame sau poeme lirice, că este didactic sau profetic, nu importă, Claudel este totdeauna poet. Rar când grația și generozitatea poetică încarcă cu atâta inimă largă pe cineva. Ai impresia că tot ce atinge acest om devine poezie. Universul întreg nu e decât o simfonie poetică. Vorbim aici de poezie ca mod de existență, ca atitudine în fața lumii și vieții, și nu ca profesiune de laborator.

Că Paul Claudel trăește, cunoaște și recrează lumea *sua specie lyrice* o dovedește cu prisosință bogata lui activitate dramatică.

Drama claudeliană este în esența ei lirică. De aici și profunda ei afinitate cu drama eschyliană, așa de des pomenită. Drama eschyliană, ca și cea a lui Claudel, scrie Wladimir Weidle, nu deszice niciodată rădăcinile sale profunde; zguduirea inițială, elanul liric din care s'a ivit, îi dă și mai departe principiul unității și al echilibrului, îi constituie și mai departe nucleul intim, ca și axa centrală a duratei sale. Este, prin urmare, o dramă de esențe lirice, iar personagiile ei de esență divină. Din acest motiv esențial, Claudel nu ține seama de scenă, de spectacol și alte aspecte exterioare. El a creat o tragedie nouă, care cere un nou tratru tragic. Am impresia, încă năverificată, că pe acest drum Paul Claudel s'a întâlnit cu Lucian Blaga.

Dar soarta lui Claudel e mult mai mare. El luptă din toate puterile să aducă cerul pe pământ și să facă pământul vrednic de strălucirea cerului. Mărturia acestei misiuni este „*Corona benignitatis Anni Dei*”, această imensă octavă a spiritualității claudeliene. Și poate nu greșim dacă adăugăm, octava supremă a omului.

Icoana Franței, așa cum crește din viziunile plenitudinare și cosmice ale lui Claudel, din poemele sale imnice și fluviale, oglindește un colț de eternitate.

Paris, Ianuarie 1937.

GRIGORE POPA

Curiosități istorice americane.

La New York în America a luat ființă de curând o interesantă tovarășie intitulată „Societatea de Istorie Nouă” (Société de l'Histoire Nouvelle). Gândul și rostul ei s'au născut „în cursul unei reuniuni (5 Aprilie 1929), unde 88 de persoane hotărâră să lucreze întru înfăptuirea Statelor Unite ale lumii și a unei Religii Universale” — precum precizează lapidar o foaie volantă care explică ce vrea să fie această societate. Societatea e larg deschisă tuturor, fără deosebire de rasă, de naționalitate sau de credință. Aderând la ea, fiecare membru își ia obligația de a ajuta venirea unei noi Ere pe lume”. Din amănunțitul „Plan al Societății de Istorie Nouă pentru reconstrucția patrimoniului uman” să ne fie îngăduit a spiciu câteva puncte.

1. „Dezarmare totală și simultană și abolirea armatelor, a marinelor și a aviațiilor de războiu în toate țările, înlocuindu-se ministerele respective cu un Minister al Siguranței interne și al Păcii Naționale.
2. Crearea unei Universități Internaționale având ca scop formarea de Cetățeni ai lumii și de Oameni de stat de spirit universalist.
3. Suprimarea barierelor dintre state.
4. Crearea unui standard universal pe care fiecare națiune-l va alătura întotdeauna la al său propriu, și compunerea unui imn universal cântat de toate neamurile.
5. Alcătuirea unei limbi mondiale și a unui calendar universal.
6. Egalitate politică pentru toate statele.
7. Crearea unui sistem universal de educație științifică și spirituală, adoptându-se în toate școlile cărți cari te învață lecții de Pace și Cooperație universală, și cari să fie pregătite de experți sub direcția

unui Birou Mondial al Educației. 8. Crearea unui Birou mondial al Artelor frumoase, pentru a încuraja în lume artele ce se inspiră din principiile estetice cele mai înalte. 9. Pregătirea unei Biblii Universale scoasă din scrierile Profeților și ale Părinților, și învățată în toate școlile. 10. Crearea unei Bănci supreme pusă sub autoritatea suverană a popoarelor lumii, și care va inaugura un sistem de asigurare garantând fiecărei ființe omenești: lucrul, locuința și hrana. 11. Abolirea carității și a tuturor cauzelor cari au contribuit și contribuie la existența ei. 12. Suprimarea sistemelor de caste și clase în toate țările. 13. Stabilirea unui Parlament al Omenirii alcătuit din reprezentanți ai Statelor Unite ale lumii, care se va consacra în întregime și într'un chip desinteresat serviciului și îmbunătățirii Umanității. 14. Voința tare a tuturor democrațiilor de a isprăvi odată cu diplomațiile secrete, prezentând toate problemele deschis înaintea Parlamentului Mondial", etc.

Făcând abstracție de o eventuală parte de înșelătorie ce se poate ascunde în aceste planuri și atribuind maximum de bună credință întemeetorilor Societății pentru Istoria nouă, se va recunoaște în desideratele reproduce mai sus aspirații de o înaltă valoare etică și umană. Căci în asemenea formule se regălesc nu numai toți intelectualii echilibrați, dar orice om dotat cu bun simț și spirit critic; în ele se rezumă eforturile milenare ale moralei și filosofiei practice a vieții. Ele nu sunt decât, exprimate acum în termeni noi, idei devenite de multă vreme locuri comune: un capital moral conservat de omenire în conștiința sa în cursul veacurilor dela Plato încoace, care a întrevăzut cel dintâiu un fel rațional și etic de viață a societății umane.

Prin urmare în această privință aproape nil novi sub sole. Iar dacă e totuși ceva nou, e inocența cu care își poate cinea imagina, în acest veac al XX-lea, că se lichidează definitiv tragicul dualism pe care-l frăește omenirea istorică: între ideile generoase și nobile, cu învățăturile filosofiei și moralei eterne, și viața trăită cu exigențele ei practice, amurale. Toată drama vremii noastre se rezumă în conștiința neputinței de a-ți adapta năzuințele ideale la împrejurările vieții date. Omul secolului nostru poate spune cu poetul latin: video meliora proboque, deteriora sequor. Dar preocuparea vieții lui nu trebuie să fie de a subtiliza un complex abstract de principii de existență morală, produse ale unor raționamente în bună parte false și generatoare de pseudo-probleme etice și metafizice, ci de a-și adapta gândirea la viață și de a simplifica nenumăratele probleme etern insolubile.

Prometeilor din Societatea de Istorie nouă, ca și tuturor celor ce se preocupă de idei similare și declară apodictic începutul altei lumi, le lipsește un singur lucru: acel robust simț istoric al vieții, de care sunt streini oamenii de arhivă și cronicarii. Și azi când trăim Istoria în toată plinătatea semnificației sale, sună așa de anacronic titulatura de „Societate istorică” — fie și pentru o „Istorie nouă” — purtată de o tovărășie al cărui obiectiv ideal e tot ceace poate fi mai puțin istoric și omenesc. Utopiști au existat

în toate vremurile, dar mai simpatici în anii dela începutul acestui veac. Și războiul mondial a fost un drastic avertisment pentru cei ce prosciau Istoria și își închipuiau omenirea transportată într'o lume pur ideală. Iar experiența războaielor de mâine va fi poate o lecție pe deplin lămuritoare pentru cei ce vor încă să hărăzească omenirii o viață serafică și necunoscută în toată Istoria.

În locul snobismului așa de simptomatic, care prea adesea trece drept idealism umanitar, ne-ar trebui mai multă sinceritate și curaj de a privi realitățile omenești în față și a vedea că Istoria nu e exclusiv o simetrică înșiruire de forme ideale și nici un conglomerat de absurdități, pe cale de dispariție și că mai absurdă e ideea de a încerca să-i schimbi cursul cu mijloace artificiale. În această promiscuitate de doctrine extremiste și fanatice nu e ușor să-ți păstrezi tăria de spirit spre-a nu cădea într'un iremediabil pesimism sau într'un utopism ridicul.

ION I. RUSSU.

Cu „mocănița” — Note de drum —

Sâmbătă după amiază. Trenul mic de munte, de două ori mai lung ca de obicei. În orașul din care pleca fusese târg de țară. Se dăduse, în aceeași zi, și vacanța de Crăciun. Vagonetele erau tixite. Pe îngustele platforme dintre ele, oamenii cu dăsași plini în spate, stăteau ciucur. Întârziatji înjurau: nu mai aveau unde să-și pună piciorul. Dar jos, între șini, nu rămâneau. Se strâmtora care unde apuca. Nu mai era nici o deosebire de clase. Doi țigani, tot răsucindu-se, ajunseră în clasa întâia. Erau două jumătăți de vagon și de clasa întâia. Cine intra odată, chiar din greșeală ori unde apuca, acolo rămânea. Nu mai putea eși. Dela spate împingeau alții.

Și, încă, tot mai roiau întârziatji. Mai era, și altfel, un sfert de ceas până la plecarea tiriboanței. Dar unii din călători își luară loc în vagoane înainte cu un ceas. Se vede că erau pășiți. Ori, ca toți țărani, temători să nu scape trenul.

Cățiva intelectuali, învățători, notari, preoți, se certau cu șeful stației să mai pună vagoane.

— Nu mai am. Așea sunt toate.

— Nu se poate! La o zi ca asta trebuie să vă îngrijii de vagoane. Nu putem rămânea aici.

— Ce să fac? Nu sunt? N'as pune eu?..

Cățiva inși nu crezură. Plecară pe linii, spre depozite, să caute vagoane. Nu mai erau numai de marfă.

— Chiar de-ar fi, „locomotiva nu poate trage mai multe”, spuse mecanicul. Chiar și pe acestea nu știu cum le va duce. Sunt încărcate cu de cel puțin trei ori povara reglementară.

Se mai puseră, totuși, două vagonete de povară, Țărani în cojoace, cu desagi în spate, le umplură repede.

Era înainte de Crăciun, dar țina abia amorțită. Numai la doșiți mari se mai vedea câte-un petec de zăpadă. Ninsese puțin, înainte cu trei săptămâni. Dar vânturi călduțe, dinspre miazăzi topiră zăpada în grabă.

— Ți-e sătul bine bivolul, domnule? întrebă pe mașinist un țăran în strae de lână albă, cu o căciulă cât o coșniță de albine.

— Sătul, bade! Nu vezi cum țisnește aburi pe nări.

— Apoi, sătul să-ți fie, că are ce trage. Să nu ne lase în drum. Nu-i cu nărav? Că eu am un cal năraș care se oprește când ți-e lumea mai dragă.

— Când e sătul? întreabă mașinistul.

— Când îi vine „sucă“, zise omul. Nu l-ai cumpăra dumneata, că ți l-aș da mai pe nimic?

Călăuza strigă în sfârșit:

— Pofțiți în vagoane, domnilor!

Lumea izbucni în hohote:

— Auzi dumneata! Dar unde să mai intrăm? Poate pe coperiș.

— N'ar fi rău, dar e cu punerea capului. Trecem prin tunele care te rătează.

Într'adevăr, cu toată înghesuiala nime nu era pe acoperiș.

Locomotiva, — după măsura călușeilor mocănești — slobozi fum gros prin țeava ei de pipă, se opinti, se ascunse în abur, apoi de-odată hurducară toate vagonetele, izbindu-se unul de altul.

Călătorii se clătinară, făcură închinăciuni, apoi se cufundară iar în poveștile lor. Unii ostară ușurați ca de-o grea povară. Alții își făcură cruce. Unii continuau firul poveștii începute înainte cu un ceas, nemișcați pe aceleași bănci.

Se ședea greu pe ele. Erau prea înguste. Și apoi, printre ele, lume peste lume, în picioare.

Trenul pornise. Călătorii se liniștiră. De altfel cei mai mulți se liniștiră îndată ce se putură îmbăcsi într'un loc, fie șezând, fie în picioare.

Într'un compartiment de clasa întâia era aceeași lume amestecată ca în toate. Erau trei preoți, doi notari, un învățător cari își aduceau fetițele și băieții dela licee, școli normale. Copii cam tăcuți și fetițe cam palide. Poate cum erau îmbrăcate mai subțire, tot le pătrunse frigul. Cine știe decând așteptau în compartimentul în care manivela era pusă la cald, dar ușile erau deschise pentru a încape oamenii și în ușe. Mai erau patru negustori de cereale cari își aveau magaziiile sus în creerii munților. Apoi o mulțime de altă lume, țerani mai ales. Femei, doar o învățătoare.

Conversația, care părea începută de mult, deși purtată între grupuri separate, se învărtea în jurul aceluiași subiect.

Înainte cu vreo trei săptămâni fu ucis un primar român într'un sat din apropiere. Ucigașii fură descoperiți. Erau feciori de unguri, dintr'o asociație culturală, din acelaș sat cu primarul. Comuna era înjumătățită: români băștinași și unguri colonizați înainte cu vreo șaptezeci de ani. Numai doi dintre ucigași erau căsătoriți.

Unul dintre preoți zicea celor doi vecini:

— „Și cum v'am spus, vinovații adevărați, autorii morali, nici acum nu se vor descoperi. Am fost citat și eu ca martor. Eu am spus cui trebuia: puneți în arest preventiv pe preoții lor“. Ni se cerură, ca tot deauna, fapte, dovezi.

— Dovezi nu vor afla. Să le desființeze asociațiile culturale.

Sunt numai un pretext. Toată lumea știe „în ele se asmuță tinerețea împotriva noastră”, zise un învățător.

— De capul lor, țeranii unguri nu se mișcă. Sunt fanatizați. Li se vorbește mereu și li se fixează termine la cari vor fi iar ei stăpâni. Și pe cei cari atentează la viața noastră, îi declară eroi naționali. Totuși nu cutează unul singur. Se adună în cete și pândesc noaptea pe om. Sunt tâlhari, nu eroi naționali.

Vorbi așa cineva din întuneric. Se înserase repede și flacăra din tavan, după ce palpită și se ținu un răstimp fumegând, se stinse deasupra uleiului.

— L-au pândit o săptămână în șir, în toate nopțile. Înainte de-a ajunge la moară l-au ajuns c'o piatră în frunte. A căzut omul, iar ucigașii au fugit. Inșă primarul era tare cât un bou. S'a ridicat și a intrat în moară. S'a spălat cu apă rece și a plecat în drumul lui. Zadarnic a voit morarul să-l oprească peste noapte la el. Omul credea că derbedeii aceia aruncau cu pietri în ei, de joacă, și că una l-a atins pe el din întâmplare. Nu se știa cu nimic vinovat. Nu se aștepta la primejdie.

— Ceasul lui cel rău! zise cineva.

— Ba ticăloșia noastră, a românilor, că nu știm pedepsi. Pe ucigașii de acum șase ani cum i-am pedepsit? Câte patru-cinci ani temniță. Spânzurătoare le trebuie ăstora!

— Când a fost omorul de acum șase ani, începu alt preot, au coborât din munți vr'o cincisute de oameni. Ar fi făcut ei judecata asupra satului întreg. Dar toate autoritățile s'a pus pe capul nostru, al preoților din jur: „Oprți-i, pentru numele lui Dumnezeu! O să ne iese vestea în lume, la Liga Națiunilor”. Și i-am oprit!

— Da, asta este, Liga Națiunilor! Ni-e frică să ne facem dreptate la noi acasă. Dar de-acum să poștească să mai oprească și lații poporul! Noi ne-am săturat! Ba vedem că greu păcat am să-vârșit când a trecut armata română spre Budapesta că n'am adunat pe toți maimuțoii ăștia roșii, să-i ducă de unde au venit. Nu-s mai vechi de-un veac de om aici. Ni i-au adus să ne încunjure poalele munților cu porodița lui Arpad. Aci! Dacă domnii noștri ne-ar fi dat pace, ce judecată mai făceam noi după 1 Decembrie 1918”.

Cel care vorbi se ridică dintr'alt grup și se aplecă asupra cercului de intelectuali. Era unul dintre neguțătorii de ereale.

Vorbiseră și ei până acum de același omor. Strigând cu larmă mare, revoltați, amenințând.

Se amestecă altul dintre ei în vorbă:

— N'o să-i mai răbdăm. Dacă Țara îi lasă de capul lor, nu-i vom mai lăsa noi. Cum? Să ne ucidă ca'n codru primarii satelor, și noi să stăm cu mâinile în sân? O să venim, din munte poteri și să-i măturăm. Să ni iee Statul din coaste. Aștia nu sunt oameni, sunt fiare. Ce credeți dumneavoastră, dacă s'ar mai întâmpla să vină odată ungurii pe aici, ce ar face cu noi? Ne-ar pârjoli, la butuc, cum faci cu porcul la Ignat. Or fi de vină și popii lor, dar înșiși țeranii lor au fire de sălbatici. Așa cum le-au fost strămoșii. Așa cum au făcut în 48 și apoi în 1918, înainte de-a veni armata

română. Noi nu le-am clintit un fir de păr din cap. Deși, cu ușurință i-am fi putut trece prin sabie pe toți. Dar n'am vrut să păcătuim împotriva lui Dumnezeu. Acum, — iată răsplata lor!

— Dacă nu i-am trecut în Țara lor, nu e târziu nici acum. Noi ne legăm ca în trei săptămâni să-i trecem pe toți peste graniță.

Vorbi altul din același grup de neguțători. Ei discutară toate acestea între ei, mai înainte. Ce spuneau acum erau propuneri și argumente pe cari le-au folosit în discuția lor lărmuitoare.

Trecură vr'o două ceasuri. Trei mai erau până la capătul liniei. Nouăzeci și cinci de kilometri tiriboanța îi făcea în cinci ceasuri. Pe la stații se coborau mai mulți decât se urcau. Cu vremea vagoanele nu mai erau așa de ticsite. Lămpile cu ulei, aprinse din nou, iar se stinseră. Dar, în schimb, răsărise luna. Deși era mâncată de vârcolaci, și secerea, cu coarnele spre răsărit, era subțiată tare, tot lumina în vagoane mai bine decât lămpile cu ulei, când ardeau.

Trenul intrase de mult în strâmtoarea munților. Ca o fâșie de argint, lumina, unde și unde, o pânză de apă ce cobora din munte. În defileu nu era loc decât pentru ea, un drum îngust de care, și calea ferată și mai îngustă. Aceasta se ascundea adeseori sub stâncă, trecea prin tunele.

La stații locomotiva se alimenta mereu cu apă. Călătorii se mai desmorțeau plimbându-se printre șini. Toți vorbeau de același omor. Oamenii erau foarte revoltați. Nu se înțelegeau asupra mijloacelor mai potrivite pentru pedepsirea vinovaților, și mutarea unguirilor din cele câteva sate dela poalele munților. Unii ziceau să-i colonizeze în Dobrogea, la granița bulgară, să fie vecini cu neamurile lor. Alții, să-i ducă în Basarabia. Dar cei mai mulți erau de părerea să-i trimită în Ungaria și să aducă de-acolo, în schimb, pe românii cari au mai rămas la Unguri.

— Grecii nu și-au adus pe frații lor din Turcia?

— Dar Turcii din Dobrogea nu sunt duși în țara lor?

Era o lume amestecată care vorbea așa: țerani, neguțători, studenți, intelectuali ai satelor.

Mirare era de multele cunoștințe ce le avea această lume amestecată, de felul cum se ținea la curent cu ultimele evenimente, și de limba românească pe care o vorbeau. Deși erau aproape cu toții localnici din munți, rar mai pronunțau un cuvânt dialectal, și și niciunul dintre celea ungurești cu cari numiau mai înainte atâtea lucruri în legătură cu administrația publică. În deosebi comercianții vorbeau fără greș, și fără accent local, limba românească. Nu vor trece încă douăzeci de ani și nu va mai rămânea urmă de provincialisme. Unificarea limbii e cu adevărat vertiginoasă.

În vagonul unde erau preșii și cei patru ori cinci neguțători, între aceștia dela o vreme, se porni altă discuție. Vorbiră despre greutatea ce le întâmpină ei în meseria lor: transporturi de pește, transport de cereale în vagonete deschise, lăsându-se în mila Domnului să-i ferească de ploaie ori de zăpadă. Apoi, concurența ce le-o mai fac încă în oraș comercianții streini.

— Întreg trenul ăsta, zice unul, nu cred să ducă un picior de

ungur ori de jidov. Dar în comerțul din oraș ei duc încă largul și acum. În inima unui ținut întreg românesc, ei trăiesc mai bine ca noi.

— Dar aici noi românii suntem de vină, zice altul. Dacă o jumătate de an nici un român din oraș și nici un sătean care vine la târg nu ar cumpăra din dughenele și prăvăliile lor, ar închide taraba. Dar pentru un leu mai puțin și popa, și dascălul, și avocatul se duc în prăvălie străină. Și chiar dacă am fi la prețuri egale. Nu ne sprijinim, nu ne înțelegem datoria. Asta e! Ba unii spun că noi vindem marfă și mai scumpă și mai proastă.

— Ar trebui să punem oameni să-i toace la mir pe toți aceia cari ne încunjură pe noi și dau banul străinului! Cum se vor face românești orașele? Numai noi, breasla negustorilor și a meseriașilor, le putem face. Nu suntem noi oameni isteți și pricepuți? Ne întrec streinii? N'am închis noi două magazine jidovești de cereale până acum? Dar să înțeleagă, lumea, să ne sprijinească.

— Ar trebui adusă o lege! Nu râdeți, credeți-mă pe mine! O lege care să pedepsească cu bani și cu temniță pe tot românul care mai cumpără dela strein. Altfel nu se poate! Domniile noastre n'au sentiment național, numai la adunări, iar țeranii nu înțeleg. Ei cumpără totdeauna ce-i mai ieftin, chiar dacă e și lucrul cel mai rău.

— Da, o lege de apărare a românilor, a negustorilor și comercianților. Fiecare neam să cumpere dela neamul lui. Jidovul dela jidov, ungurul dela ungur, sasul dela sas. Aș vrea să văd care ar fi fața orașelor noastre după douăzeci-treizeci de ani!

Trenul, „mocănița”, hurduca la colituri, se prelungea ca un șarpe ostenit pe lângă peretele de stâncă.

Luna se ridicase. Lumina munții, culmile, fâșia de apă care se ivea uneori.

Cineva zise din imbulzeală:

— Munții noștri-s goi și de pădure și de vite și de oi. Va trebui să-i împădurim din nou și să facem o mare crescătorie de vite. Și să pedepsim cu spânzurătoare pe cine va mai tăia un brad ori un fag, înainte de-a-l slobozi legea.

Munții erau într'adevăr pustii: peatră stearpă. Pădurea nouă ce crește pe unele creste, e numai din găteje rare. Metri de lemne, clădiți în gări, sunt din bucăți cât brațul de subțiri. Pădurile abea răsărite, se și tae. Pășunile sunt sterpe.

— Aici numai pădurea și vitele vor mântui, — zise alt glas. Orașele stau pe loc cu românizarea, dar satele au ajuns la sapă de lemn.

Trenul sporește mereu în noapte. Pe alocuri lumea se deschide într'o căldare mai largă, cu puțin pământ arător. Parcă se bucură și luna că are unde lumina. Dar „mocănița” intră iar în strâmtori întunecate. Poveștile, discuțiile între călători, tot mai puțini din gară în gară, continuă.

Cinci ceasuri vagonetele celui mai modest tren au purtat frământările românești alor câteva sute de oameni. O stupină în fierberea roitului.

Rar vor duce trenuri rapide atâta gând, simțire, preocupări de actualitate românești, ca „mocănița” în această Sâmbătă dinaintea Crăciunului.

I. AGARBICEANU

CĂRȚI

Ion Petrovici, Viața și Opera lui Kant; I. Lupăș, Probleme școlare; N. Iorga, Sfaturi pe Intunec; I. E. Torouțiu, Pagini de Istorie și Critică literară; M. Sadoveanu, Cazul Eugeniei Costea.

O altă surpriză a sfârșitului de an literar peste care am trecut de curând, este apariția unui volum semnat de d. Ion Petrovici, profesorul de Filosofie din Iași și membru al Academiei Române, despre *Viața și Opera lui Kant*.

Cunoscut iubitorilor de literatură mai ales pentru scrierile sale memorialistice, gen în care a excelat, d. I. Petrovici este, totuși, un vechiu literat. Cea dintâiu infracțiune a domniei sale pe teritoriul literaturii o alcătuește un volumaș de versuri lirice din tinerețe, căruia i-a urmat la intervale deosebite piese de teatru, impresii de călătorie sau discursuri, toate într'o remarcabilă ținută literară. Dar d. Petrovici este, prin chemare și prin preocupări statornice, un filosof. Literatura noastră filosofică trăiește azi o viață mult mai intensă decât odinioară. Toate revistele mai răsărite aduc preocupări și cercetări filosofice, cum bine observa prof. Rădulescu-Motru mai anii trecuți. Acest svon filosofic, dovadă netăgăduită a maturității culturale, se datorește într'o bună parte și profesorului I. Petrovici, care atât prin lucrările sale, cât și prin prelegerile la care s'au adăpat ca la izvorul gândirii generații de studenți, a pregătit atmosfera. Și a pregătit-o nu numai prin stimularea la lucru a acestora dar și prin forma ales literară a prelegerilor și prin supravegherea seminariilor ori a lecturilor acestor studenți. Cursurile sale, cași ale d-lui P. P. Negulescu au păstrat catedrei de filosofie strălucirea pe care o cunoscuse cu Maiorescu aducând, poate, acestei străluciri și orizonturi mai largi și adâncime mai ambițioasă. *Viața și Opera lui Kant* este prima lucrare mai mare de când d. Petrovici a fost ales membru al Academiei Române, (căreia îi dorim o secție filosofică pe cât de curând). Cartea aceasta, care se prezintă, cu modestie, ca rezultat a douăsprezece lecții universitare, va aduce o limpezire a multor gânduri și o temeinicire a multor simțiri ce trebuiau susținute filosofic. La noi, lecturile filosofilor nu se pot face decât de puținii cunoscători ai limbilor străine în care le-au scris. În special Kant, a cărui filosofie a fost interpretată cea dintâi la începutul veacului trecut, în primele clipe de emancipare a gândului românesc, nu a fost accesibil în limba română decât în ultima vreme. Azi Kant, tradus românește în operele-i fundamentale sau aproape își găsește în lucrarea de față a profesorului Petrovici o prezentare totală a gândirii expusă magistral și sobru. În timpul nostru de haos, credem că anarhia sufletelor care porcede mai ales din nesocotirea forțelor rațiunii, sub pretextul neîntemeiat al excesului acestei funcțiuni care a pătruns, se zice, prea mult în toate ramurile culturii, va

fi înlăturată prin restabilirea rosturilor unei rațiuni critice în stăpânirea acestei culturi. Misticismul și antiintelectualismul sub forma lor iraționalistă, pot zice ce-or vrea „profeții” modernismului care năvălește cu moda lui și în filosofare, rămân, pentru alcătuirea unei culturi, forme anormale, uneori chiar în sensul morbid, anormale. Forme efemere, brodate măestru dar fără consistență, pe canavaua unui individualism egoist și brutal, sprijinite pe turburarea forțelor celor mai obscure ale vieții noastre, care, scăpate din frânele cugetării chibzuite, destramă unitatea armonică a individualităților. Ceea ce e destul de curios, e faptul că se pretinde că această destrămăre se face printr-o recompensare firească: integrarea personalității individuale în masă. Analogie introdusă în filosofie din tere-nul sportiv al practicelor politice pseudo-democratice. Noi nu credem că filosofarea și creația culturală în genere *purcede*, izvorăște din colectivitate, oricâte aderențe ar avea cu aceasta, tocmai pentru că și creația cea mai slabă nu poate fi lipsită de spontaneitatea creatorului individ. Tot așa nu putem admite filosofie, adică adâncire, adică sinteză critică, fără inițiativa operantă a gândirii, singura forță lucidă a omului de totdeauna, chiar a primitivului care folosește o tehnică ce depășește magia și inventează situații, instrumente, etc.

Iată pentru ce socotim că o revenire la adevărata filosofare e nu numai utilă, dar necesară, mai ales pentru un popor ca al nostru, la care misticismul adevărat n'a existat și care nu poate face lux de a adera la concepții iraționaliste atunci când se pune pentru întâiaș dată problema unei sinteze originale în cultura lui, cu ajutorul căreia să poată concura pe scara ierarhică a valorilor europene în lupta lui de afirmare. Pentru acest motiv studiul filosofiei kantiene, în care se poate afla delimitarea cât și cooperarea simțurilor cu inteligența și rațiunea, îl considerăm ca o binefacere, cu atât mai mult că această filosofie a contribuit, mai adânc decât se crede, la plămădirea cugetării lui Eminescu, geniul cel mai puternic până acum al culturii românești. Cercetarea filosofiei lui Kant poate duce la restabilirea echilibrului criticist, sdruncinat de năvala filosofiilor intuiționiste, de psihologismul freudian sau de sociologism, așa de la modă pe cât de nefundate, astăzi; precum și de toate tendințele unei literaturi pusă în serviciul acestui fel de filosofare sau prea subjugată lui. E foarte ciudat cum se neagă facultății umane celei mai caracteristice rosturile ei filosofice, adică de sinteză critică, pe seama altor forțe omenești mult mai apropiate de ființele subumane și incapabile de construcții armonice și calculate pentru a fi trainice cât de cât. Știu! Nici forțele rațiunii nu trebuiesc exagerate. Dar atunci să ne mulțumim cu recolta ei relativ bogată, care are însă mereu șanse de completare și îmbogățire și, admițând drepturile ipotetice ale unei metafizici, alături de religie, să refuzăm aventurarea pe căile absolutismului mistic și iraționalist. Tocmai de aceea nu suntem pentru raționalismul dogmatic, ci pentru o reîntemeiere a *criticismului*, ca metodă și sistemă de filosofare. Criticismul îngăduie un loc religiei, sub forma teismului creștin chiar, precum moralei autonome filtrată de hedonism, ceea ce e un imens bine pen-

tru sistemul valorilor umane. Noi mai avem însă și alte motive pentru care sprijinim studiul filosofiei lui Kant. De obicei această filosofie a fost prezentată ca o gândire periculoasă pentru Religie sau Teologie — e practic să nu confundăm aceste două discipline mult înrudite! Cu toate acestea, există în străinătate o întreagă filosofie teologică și religioasă ce pleacă dela și se bizue pe doctrina lui Kant. Ar fi de dorit ca tinerii noștri teologi, care n'au decât a câștiga prin aceasta, să citească, pentru fundamentare a gândirii lor teologice și pentru a primi îmbolduri rodnice de cugetare, expunerea filosofiei lui Kant, studiindu-l. Ar fi cazul să ne așteptăm și din acest loc la o reîmprospătare a cugetării teologice la noi, ceea ce nu poate fi nici prea devreme, nici rău!

De altă parte, există încă, spre rușinea noastră, anumiți savanți care consideră filosofia ca o preocupare... neserioasă. „Pozitivismul” disciplinilor lor, foarte dogmatic, bizuit pe ceea ce se numește cu prea multă liniște de cuget *experiență*, le dă acea siguranță arogantă care a încetățenit la noi lipsa de simț critic și rara puțință de a ridica pe omul de „știință”, „specialist” la funcția de creator al culturii. Aprofundarea gândirii kantiene, pe care nici cele mai nouă descoperiri științifice n'au făcut decât s'o întrească, fără a o putea înlocui, mi se pare a fi unul din minunatele corective ale acestui dogmatism perimat și ridicul și în special un minunat prilej de meditație asupra uneltelor ideale de lucru ce trebuiesc verificate la lumina criticismului. De altfel, ceea ce este nespus de amuzant și caracteristic unei anumite mentalități, aceeași specialități care strigă mai tare împotriva filosofiei, sunt siliți, de necesitățile critice ale conceptelor lor și de nevoia de sinteză, să facă filosofie în mod nemărturisit: e încă una din nenumăratele contrabande, clandestin strecurate, de lipsa de consecvență a intoleranței umane!

Știința cea mai specială e silită adeseori, dacă nu rămâne la erudiție seacă, spre o viziune de sinteză a realității, fie spre a-și delimita terenul investigației proprii, fie pentru a cere ajutor specialităților înrudite, care o fac să treacă granițele ce o izolează artificial. Această viziune totală, care nu-i niciodată sinoptică ci mai mult discursivă și încheată de gândire, nu se poate face deci numai din propriul post de observație, singularizat. Sintetizarea pe un plan ideal a realității cunoscute oarecum experimental și izolat este pentru orice gânditor de bună credință un *aspect nou* și un nou obiect de preocupări: filosofarea. Dacă adăugim acestei tendințe inextorabile și trebuința *valorificării* totului coordonat sintetic — operație pe care știința specială n'o poate face — n'o poate face singură, avem încă o condiție necesară a filosofiei ca împlinire a studiilor particulare din disciplinile singuratiche. Studiul filosofiei lui Kant, mai mult decât altul, poate pregăti calea acestei funcțiuni filosofice a științei, arătându-ne rostul adevăratei filosofii, care nu se poate dispensa de știință. Așa a pornit Kant însuși cugetarea sa.

Monografia d-lui Petrovici are la început două capitole introductive. Primul mai mult de valoare psihologică, este un fel de captare a bunăvoințelor pentru filosofia lui Kant. Cel de al doilea

dă o caracterizare a poziției filosofiei kantiene, fiind expus într-o magistrală claritate și cu o distinsă ținută filosofică. Alte două capitole ne schițează foarte limpede viața și evoluția spirituală a lui Kant, remarcabilă printr-o bogăție neobișnuită de aspecte. Autorul alege evenimentele cele mai caracteristice din biografia filosofului, reușind să ni-l potretizeze foarte bine. Deasemeni, conturează creșterea concepției filosofice a lui Kant din perioada așa zisă precritică, alegând din aceasta mai ales firul neprecis încă, din care avea să se desfășoare, mai târziu, criticismul filosofului dela Königberg în făptura lui definitivă. Surprindem din aceste capitole, în germe, și metoda acestei filosofii de mai târziu, precum și înăruirile binefăcătoare ce au fecundat această minte genială: Wolff, Hume și J. J. Rousseau; apoi John Locke și Leibniz. Tot aici, ni se prezintă și filiațiunea dintre marile opere kantiene din perioada criticistă. Este foarte potrivită procedarea folosită de d. Petrovici de a da „Lămurirea unor termeni esențiali” ai filosofiei lui Kant, cap. V, înainte de a trece la expunerea ei sistematică. E utilă procedarea atât pentru ușurarea înțelegerii „jargonului” kantian, care îngreuiază lectura, dar chiar și interpretarea, cât și pentru definirea unor concepte filosofice, care, dela Kant, au rămas unelte ale filosofării și trebuiesc folosite în accepiunea lor precisă; ba, uneori, înfelese și în fluctuația lor chiar în operele lui Kant: criticism, apriorism, idealism transcendental, experiență, intuiție etc.

Expunerea filosofiei kantiene trebuie să pornească dela analiza celor două forme ale intuiției sensibile: spațiul și timpul. Dealtfel aceste două noduri gordiene ale oricărei filosofii capătă la Kant o interpretare extrem de neașteptată și de originală. Autorul nostru pornește în analiza acestora dela o idee esențială filosofiei lui Kant: spontaneitatea conștiinței, mai exact spontaneitatea elui cunoscător, care se manifestă în actul de cunoaștere activ, ca o putere de organizare a datelor simțurilor noastre în cele două tiparuri, sau filtruri primordiale, spațiul și timpul. Prin acestea el pune o primă legătură între obiecte, o ordine, făcându-le să se petreacă undeva și cândva. De aceea spațiu și timp nu decurg din însușirile obiectelor externe, ci sunt forme subiective în care le înlănțue eul cunoscător. Spațiu și timp nu există în sine, înafară de cunoașterea noastră, nu există spațiu și timp real; căci numai reprezentarea noastră despre lucruri le dă succesiune timporară și existență socială. Prin această operație spiritul nostru crează experiența, care nu e dată nici ea ca ceva dinainte făurit: experiența consistă în legarea sintetică a fenomenelor (percepțiilor) într-o conștiință întru cât această legătură e necesară. Așa, toată ordinea universală a naturii e prescrisă de intelectul nostru, deși în mod naiv fiecare crede că natura prescrie ordine și legi inteligenții. Spiritul nostru este așadar legislatorul naturii. Iată o mare întorsătură în gândirea filosofică realizată de Kant. Urmează de aici, dacă spiritul sintetizează materialul brut recepționat de simțurile noastre într-o experiență unificată, că orice cunoștință izvorăște din doi factori: unul e procurat de simțuri, materialul sensibil; cellalt de factorul unificator,

care-i dă o formă, unificându-l, spiritul nostru. Materia cunoștinței vine din afară. Forma, dela spirit, deci ea poate fi cunoscută apriori, adică înainte de a avea o percepție reală; pecând materia se cunoaște aposteriori, adică din experiență. Obiectele ne sunt date deci în intuiția simțurilor; dar ele sunt gândite (capătă semnificare) prin concepte. Dacă unui concept nu i-ar corespunde, nu i s'ar putea da, o intuiție atunci el ar rămâne o cugetare după formă și fără obiect, o formă pură. De aici o mare constatare a lui Kant: Fără sensibilitate nu ni-ar fi dat nici un obiect și fără intelect (care furnizează formele conceptuale) n'am putea gândi nimic. Cugetări fără conținut (intuiții, material) sunt goale.

Studiind categoriile, prof. Petrovici face și o foarte sugestivă incursie în istoria gândirii filosofice, desprinzând în deosebi pentru două din categoriile principale, — substanța și cauzalitatea, esențialul. Se arată cum cele douăsprezece categorii kantiene continuă opera de organizare a naturii, de coordonare a datelor lumii sensibile, așa cum acestea au fost filtrate de categoriile sensibilității, spațiul și timpul.

Numai după această coordonare a formelor apriorice și transcendentele categoriale, putem vorbi despre o unitate a lumii înconjurătoare, despre *existența naturii*. Intelectul pur este, prin funcția categoriilor, legea de unificare sintetică a tuturor fenomenelor și prin acest fapt el face posibilă mai întâiu și dela origină experiența, după forma ei. Prin acest fapt avem garanție serioasă că toate capetele cugetătoare au în vedere aceeași lume, una sigură și obiectivă, pe când lumea simțurilor, neorganizată de formele intelectului oferă fiecărui om un alt aspect aparte, impresiile sensibile fiind individuale și subiective, nu impersonale și obiective, cum sunt categoriile inteligente. Acestea mai conțin și principiul posibilității experienței ca totalitate, principiul oricărei cunoașteri în care ne-ar putea fi date obiecte.

D. Petrovici ne prezintă apoi conceptul kantian de „conștiință în genere” („Bewusstsein über haupt”), funcțiune comună tuturor oamenilor, unică la toți și oricând, în opoziție de conștiințele individuale, doosebite. De dânsa atârnă categoriile, ca de o condiție transcendentală, dându-le un caracter de universalitate. Unitatea conștiinței garantată astfel, precede toate datele intuițiilor, e pură, originară. Ea se numește *apercepție transcendentală* și stă la baza tuturor conceptelor, unificându-le, tot așa cum la baza diversității impresiilor sensibile (intuiției) stau spațiul și timpul. Conștiința în genere nu-i o rezultată adițională (sumativă) a consensului conștiințelor individuale, ci se revelează în noi înșine, conștiința individuală coincidând cu dânsa, deși nu oricine o descifrează deopotrivă de repede din mrejele subiectivității. „În orice caz, scrie d. Petrovici, pe deasupra consensului general, glasul adevărului se aude în interiorul nostru, sub presiunile impersonale ale conștiinței în genere. Aceasta crează obiectivitatea, unificând mai strâns și mai organic multiplicitatea datelor sensibile”. Constatarea care înlătură definitiv nu numai empirismul și raționalismul, dând o soluție criticistă sintetică problemei originii și valorii cunoștinței, dar și încercările mai recente sub care se camuflează mascări ale acestor concepții uni-

laterale, este aceea că nici în intuițiile individuale, nici în „conștiința colectivă” (consensus sumativ al celor individuale), nu-i cu puțință să găsim conceptele pure categoriale, care sunt presupuse de acestea. Nevoind să ia opoziție polemică față de nouăle directive epistemologice, în această lucrare, d. Petrovici nici nu insistă asupra acestui punct. Legătura dintre categoriile intuiției (spațiu-timp) și categoriile inteligenței ce se găsesc înafară de timp și spațiu, se împlinește prin faptul că timpul condiționează totuși formal toate reprezentările și conține o diversitate în intuiția pură, în mod aprioric. Astfel substanța capătă, aplicându-i-se timpul coloritul special al permanenței în timp. Cauzalitatea dă necesitatea, ca legătură necesară și regulată a fenomenelor ce se succed. Dacă nu s'ar putea înveșmânta în timp, categoriile formale, apriorice și transcendentele, rămânând concepte pure ale intelectului, niște stafii străvezii și fără corp, fără consistență, ele nu ne-ar spune nimic despre posibilitatea cunoașterii lumii fenomenale a experienței. În această privință, timpul joacă un rol mai complex decât spațiul. E de reținut paralelismul dintre formele intuiției sensibile, ce ne îngrădesc în limitele experienței simțurilor și formele apriorice ale inteligenței care nu pot depăși aceste limite, în expresia definitivă a filosofiei lui Kant. Cunoștința ce o putem avea numai dela formele pure ale inteligenței este fără temei, fantomatică. De aceea orice speculație în transcendent, scăpată de apartenențele empirice se irosește în gol. Asta înseamnă negarea metafizicei speculative din lotul cunoștinței, a metafizicei vechi de până la el, despre care Kant scrie un admirabil pasaj în celebra Precuvântare a Criticii rațiunii pure (1781). *Categoriile nu pot funcționa în transcendent, deci dincolo de limitele experienței sensibile, aceasta fiindcă fiind apriorice sunt și ideale (deci pur mintale) neputând avea acces în lumea lucrului în sine care-i independentă de structura noastră subiectivă și apoi fiindcă, create de spontaneitatea spiritului nostru, nu pot totuși zămisli în mod dialectic, speculativ, materialul sensibil primit dinafară. Materialul cunoștinței ce primește dela ele o formă și o noimă, nu-i opera minții care-l prelucrează numai, dar care-l găsește ca ceva dat. Nu există așa dar intuiții intelectuale, adică viziuni în transcendent, în absolut, în lumea lucrului în sine: cunoștința se mărginește la fenomene. Lumea și realitatea date nouă se reduce la cea configurată de categorii din datele intuiției sensibile. Formele categoriale sunt, după o expresie fericită a prof. Petrovici, albiile disponibile ale intelectului nostru destinate să fie umplute cu materialul de cunoaștere al intuiției sensibile. Se pare că acest câștig al analizei lui Kant este definitiv: *intuiții suprasensibile nu putem avea.**

D. Petrovici, examinând cellalt strat al structurii suprasensibile din cunoașterea noastră după Kant, — *Ideile rațiunii și antinomiile* (Dialectica transcendentă) se întreabă dacă totuși posibilitatea noastră de cunoaștere nu depășește simplele aparențe, dacă nu cumva formele apriorice se pot extinde și în transcendent. Uzajul categoriilor redus la experiența a dat lui Kant puțința de a despărți știința exactă de iluziile metafizicei speculative, realitatea de vis și fantasmă.

El a căutat să desbare eul cunoscător de iluzia aceluia „porumbel ușor care despică în sbor liber văzduhul a cărui rezistență o simte și care și-ar închipui că în spațiul gol ar reuși încă mai bine“. Admirabila comparație — lucru cam rar în scrierile sale — aparține lui Kant.

Cu acest prilej prof. Petrovici subliniază câteva „goluri dialectice“ și alte posibilități de interpretare „a doctrinei kantiene în această privință, pornind dela precipitarea cu care Kant identifică aprioritatea cu idealitatea“ categoriilor. Se arată, astfel, că idealitatea cuprinde o nuanță în plus față de aprioritate, nuanță ce nu derivă din aceasta. Aprioritatea ideilor este cunoștința structurală a spiritului înainte și independentă de experiență; ea e o necesitate launtrică. Cunoștința ideală înseamnă cunoștința ce există în noi și nu în afară de noi. Deci aprioritatea unei cunoștințe nu-i identică idealității sale. D. Petrovici spune că o formă înăscută poate exista și în afară de noi; deci o cunoștință înăscută poate fi și neideală. Aprioritatea unei cunoștințe nu înlătură realitatea ei adevărată. Nu e nici o piedecă să admii că ceea ce este în noi e și în afară. De altă parte, paralelismul stabilit de Kant între categorii și formele sensibilității nu poate fi împins prea departe. Dacă am putea admite că formele apriorice ale sensibilității s'ar comporta ca niște draperii ce despart lumea numenală de noi, nu putem admite cu aceeași ușurință că și categoriile ne-ar învălui opac realitatea absolută, ele fiind instrumentele de sinteză și unificare ale intelectului; ceea ce nu prea le dă aer de mască sau de veșmânt, ca timpului și spațiului. Categoriile deci vor rămânea instrumentariul aprioric dar *real* al intelectului nostru. Lucrul în sine, postulat pentru a da material fenomenal categoriilor, nu înseamnă că e ceva haotic, fără ordine; putem spune că în lumea numenală e altă ordine, că ea are altă înfățișare decât cea fenomenală; nu putem afirma că lucrul în sine ar fi o desordine confuză, căci ordinea ce-o punem noi în sensibilitate ar fi atunci arbitrară și ar depinde de bunul nostru plac. Cu alte cuvinte, însăși lumea lucrului în sine ne *indică* oarecum felul aplicării ordinei categoriale de timp și spațiu; „ordinea de dincolo de noi, aranjamentul din transcendență, ne impune ordinea de dincoace, cea din experiență fenomenală, fără ca să poată fi vorba, firește, de o suprapunere sau de un duplicat.

E drept că, pentru Kant, categoriile inteligenței fără materialul categoriilor intuiției sunt niște faruri oarbe: ele nu pot trece hotarul sensibil al fenomenalului. Totuși, spune prof. Petrovici, dacă lumea așa cum ne apare și lumea cum e în sine nu se confundă, e totuși drept că lumea cum ne apare izvorăște din lumea în sine: nu există decât o lume unică, în două ipostaze. Adică numenul e *continuat* de fenomenal, ceea ce Kant nu admitea. Este aici o completare a ideii lui Kant și o înlăturare a abisului între cele două lumi, precum și a contrazicerilor ce ele le nășteau. Iată expresia clară a soluției din lucrarea d-lui Petrovici (p. 149): „lumea fenomenelor cu toată individualitatea ei, este la urma urmei tot un fel de oglindă, deși deformată, a realității în sine“. E cu neputință ca

prin structura fenomenelor să nu se strecoare unele vești, deși imbrobodite, ... unele solii estompate, dela ceea ce sunt în sine lucrurile absolute". Și apoi: „pe măsură ce organizăm lumea experienței, nu mărim, prin aceasta, și posibilitățile de cunoaștere mai adâncă, sau: nu rafinăm și nu adâncim aceste posibilități de interpretare a ecourilor și a soliiilor estompate ce le căpătăm din transcendent? Filosofia de după Kant a arătat că mintea noastră inventează forme nouă de cunoaștere, neadmitând rigiditatea schematică și numărul fix al categoriilor kantiene; deci categoriile devin elastice și se pot perfecționa. D. Petrovici găsește un astfel de exemplu în continuul cu patru dimensiuni al științei contemporane, care topește elementul intuitiv în formule abstracte. Îndepărtarea de *sensibil* nu înseamnă și îndepărtare de *real*; formele intelectuale au poate cu atât mai ușor acces în inima realului, cu cât sunt mai perfecționate prin abstracție, mai subtilizate, mai desprinse de straiul multicolor al experienței sensibile, făgăduind să se furișeze mai bine prin porii zidului despărțitor. Dealtfel Kant însuși a fost cel dintâiu care a făcut aplicarea categoriilor în transcendent, ceea ce s'a observat de îndată ce a apărut critica sa, spunându-se că numenul exercită o acțiune causală asupra simțurilor noastre, efectându-se: deci i se aplică și lui categoria causalității. I s'a mai aplicat numenului și categoria substanței și existenței. Formele gândirii noastre, spune sugestiv prof. Petrovici, nu sunt complect neputincioase la explorarea transcendentului, — cel puțin în ținuturile lui limitrofe. Totuși nu socoate, pe drept, cunoașterea noastră ca fiind adecvată lucrurilor însele (absolutului). Imaginea noastră despre realitate va rămânea pururea relativă, neputând „îmbrățișa întregul existenței în mărunta parcelă a spiritualității noastre". Totuși transpunând realitatea la o scară redusă, nu se poate spune că intelectul nostru ne dă o imagine falsă despre ea și fără corespondență cu dânsa, ne păstrând nimic din structura lumii în sine. Cu scăderile ei inerente știința noastră este o versiune a adevărului etern.

În *Dialectica Transcendentală*, găsim posibilitățile de cunoaștere ale rațiunii, cea de a treia facultate la Kant. Formele apriorice ale rațiunii sunt *ideile*. Nici acestea nu există substanțial ori indiferent de gândirea noastră. Ele desăvâșesc unificarea cunoștințelor, dar, neputându-se adapta perfect lumii empirice, rămân numai idei regulatoare pentru dânsa, neavând nici o întrebuițare constitutivă. ci numai una de norme regulative. Raportându-se la totalitatea experienței posibile, ele depășesc experiența devenind transcendente, dorind să derive toate fenomenele dintr'un capriciu necondiționat, ceea ce nu se poate realiza nici în timp, nici în spațiu. Această tendință iluzionară a dat naștere la multe sisteme speculative ce au tins la fixarea necondiționatului absolut. Kant dă exemple; ideea de „substanță spirituală", acea de „cosmos unitar" și „ideea de Dumnezeu", pseudocunoștințe, fabricate filosofice complet artificiale, izvorite din iluzia transcendentului și din năzuința unei desăvârșite unificări a existenței. Aceste trei idei neexperimentale se obțin prin deducție (speculație). Mintea sare la ele printr'o neingăduită trecere

a deducției silogistice dela lumea sensibilă la cea transcendentă. Nu ne putem opri asupra expunerii psihologiei, cosmologiei și teologiei raționale a lui Kant, din monografia d-lui Petrovici. Amintim numai că și aici ni se arată, la sfârșitul expunerii filosofiei teoretice, impresia ce rezultă din ea, că lumea experienței nu este singura existență posibilă, dar că numai ea poate fi aflată de eul, de cunoașterea noastră, rămânând „Criticii Rațiunii practice” să găsească soluția de a explora transcendentul, și să arate că, pe cale morală, pătrundem în tainele absolutului.

În restul lucrării (pp. 167—271) ni se expune filosofia practică (Etica, Religia, Dreptul, Considerații istorico-politice), Filosofia frumosului, Teoria Sublimului, Artă Geniu și Finalitatea în natură. Lucrarea se încheie cu o parte de concluzii și cu Cronologia operilor lui Kant. Credem că cititorii, convingși din cele arătate până aici de valoarea expunerii d-lui Petrovici, vor străbate întregul volum fiind încredințați că, pe lângă obținerea unei satisfacții personale, vor câștiga înprospătarea sau prima cunoaștere a acestei foarte însemnate filosofii, care-și găsește întâiași dată o expunere integrală și amplă în românește. Dacă e dureros că satisfacerea trebuinții azi împlinită, s'a lăsat așa de mult așteptată, trebuie să ne felicităm, cu toții, că ea a fost desăvârșită de unul dintre gânditorii de elită, el însuși un kantian.

În deosebi tineretul studios poate fi mulțumit că posedă ceea ce generația noastră n'a avut în vremea studiilor, o magistrală expunere a vieții și filosofiei lui Kant, filosofie care a prezidat dealfel începuturile culturii românești moderne. Rămâne ca acest tineret să-și facă din cartea profesorului ieșan un tovarăș credincios de meditație și de îmbolduri spre cugetare. D. prof. Petrovici anunță „Viața și Filosofia lui Schopenhauer”, o lucrare în preparație, pe care o așteptăm cu același interes.

Prof. I. Lupaș, membru al Academiei Române și profesor la Univ. din Cluj strânge în volumul „*Probleme Școlare*”*) critici și sugestii în legătură cu învățământul românesc de astăzi. Experiențele d-lui profesor Lupaș nu sunt numai acelea de îndrumător spiritual ci și de om politic, de parlamentar în câteva legislaturi precum și de membru al guvernului român din 1926—1927. Ar putea crede cineva că din această pricină regionalismul, părtinirea politică și alte atitudini subiective ar împiedeca pe autor să aibă o vedere despre problemele pe care le discută. E drept că problema parlamentară poate da cititorului grăbit impresia aceasta. Însă cine citește cu luare aminte scrisul d-lui Lupaș poate găsi toate motivele de a se convinge că în acest scriitor și vorbitor profesorul și patriotul tind să stăpânească omul politic și pe locuitorul unei regiuni ori partizanul unei credințe. Iată pentru ce cuvântul cald al d-lui profesor Lupaș merge la inimă. Domnia sa se ridică împotriva improvizației în domeniul reformei și organizației școlare discutând pe această linie *problema bacalaureatului, Legea învățământului par-*

*) Editura „Cugetarea”

ticular, *Literatura didactică periculoasă*, *În chestiunea manualelor dactice*, etc. sau discută chestiuni de metodă și de reformă școlară: *Învățământul istoric în școala secundară*, *Istoria națională și istoria universală în învățământul gimnazial*, *Învățământul religios în noul proiect de programă analitică*, *Principiul istoric în organizarea învățământului*, *O nouă metodă de predare a istoriei*, ș. a. Ori ne arată vederi interesante despre organizarea școlară: *Liceul Andrei Șaguna din Brașov*, *Politică școlară democratică*, *La noi și aiurea*, *Reforme și probleme școlare în republica cehoslovacă*, *Nouii programe analitice pentru învățământul secundar din Cehoslovacia*. Ori chiar pagini de istoria pedagogiei ca: *Intemeietorul pedagogiei herbartiene la Români*: Ioan Popescu, una din cele mai interesante părți ale prezentului volum, demnă de a fi citită cu atenție de învățătorii și profesorii noștri. Compendiul de Pedagogie pentru părinți, educatori și toți bărbaii de școală, tipărit de Ioan Popescu la Sibiu în 1868 a fost o carte din cele mai rodnice, apreciată elogios și de Titu Maiorescu. Deasemeni și Psihologia empirică sau știința despre suflet între marginile operațiunii (1881).

Paginile d-lui profesor Lupaș vor trezi, sperăm, nu numai interesul cititorilor dornici de a se informa despre problemele școlai și învățământului național dar pe acel al conducătorilor școlai românești și al reformatorilor ei, care vor trebui să se oprească asupra multor păreri demne de a fi examinate și pline de putere sugestivă. Critica autorului pornește totdeauna din dorința unei îndreptări, dintr'o tendință constructivă laudabilă. Lectura volumului este foarte ușoară datorită meșteșugului, limpezimei și vioiciunii în exprimarea problemelor, adeseori chiar sonorității și serpuirii ritmice a frazelor, ceea ce dovedește talentul literar al distinsului nostru academician. Este de dorit ca toți educatorii, profesorii, învățătorii și părinții, să citească *Problemele Școlare* ale d-lui prof. Lupaș, fiind siguri că vor găsi un îndreptar cinstit, lipsit de pedanteria „specialiștilor” atât de nespecializați de cele mai multe ori într'o problemă pe care deabia o învață când o scriu, dar bogat în experiența unui om încercat și cu dragoste de neamul său și de cultura lui.

Sfaturi pe Intunerec cuprinde mai multe conferințe ținute la radio de profesorul N. Iorga. Ca toate scrierile d-lui Iorga, și aceasta este foarte interesantă și variată. Cititorul, terminând bogatul volum de 430 de pagini, e mulțumit de un nesfârșit mănunchiu de cunoștințe nouă ce le-a cules din carte sau de cunoștințe reîmprospătate pe care le-a reînviat căldura expunerii. Marea iubire înțelegătoare pentru un trecut laudat de mulți, dar cunoscut și, mai ales, înțeles de atât de puțini, caldă reînviere a vremilor de odinioară cărora talentul de povestitor al marelui nostru istoric și puterea de simpatie pentru vremuri apuse le dă amploarea unor viziuni de mare poezie, nealterând însă veracitatea întâmplărilor și exactitatea însușirilor, se desprind din aceste pagini. Niciodată reconstituirea trecutului nu apare așa de fericit desăvârșită ca în scrisul prof. Iorga. Tălmăcirea faptelor contemporane poate părea unora cam per-

sonală, tocmai pentru că perspectiva din care le privește o personalitate așa de covârșitoare este ceva neobișnuit multora; dar o cercetare mai atentă a lucrurilor te duce la constatarea că, chiar atunci când faptele sunt silite să se ordoneze unui fel de a fi privite neașteptat, la baza interpretării lor se găsește totdeauna un suflet cinstit, o minte ageră și o desăvârșită bunăcredință: toate susținute de o vastă experiență, fie ea chiar foarte personală și neobișnuită omului mijlociu. Iată pentru ce scrisul d-lui prof. Iorga este totdeauna sugestiv și reconfortant. Din acest scris care n'a vrut să învețe aproape dela nimeni, nici chiar dela specialiștii diverselor domenii în care d. Iorga face neașteptate incursiuni, oricine are ceva de învățat, chiar adversarii părerilor sale și acei ce nu pot să-l aprobe pe deplin. Este aici cea mai strălucită dovadă a scrisului așa de original și de viu al unei covârșitoare personalități, lucru care, pentru opera d-lui Iorga nici nu mai e nevoie să fie spus, fără primejdia enunțării unui adevăr banal.

Mulți dintre cititori vor fi auzit expunerea verbală la radio a unora din capitolele cărții d-lui Iorga și vor fi putut astfel adăugi verva pe care scrisul o slăbește oarecum dar ne face s'o regretăm; pentru că acest scris păstrează totuși ceva din *vorbirea* profesorului; și cred că chiar această calitate retorică — în bunul înțeles al cuvântului — pe care paginile d-lui Iorga o au totdeauna, alcătuiește farmecul și dificultatea, neplăcută minților leneșe, a stilului său personal.

Multe din aceste pagini vor servi cercelătorului de mai târziu drept minunate documente omenești ale civilizației noastre contemporane, prin justetea observațiilor, prin dreptatea judecății și prin siguranța notației. Vorbind de pildă despre problemele învățământului, prof. Iorga îmbină trebuințele practice ale timpului nostru cu învățămitelile trecutului, oferind omului de școală tabloul exact al nevoilor precum și drumul sigur al trecutului pe care legiuitorii și condamabila noastră superficialitate de „novatori” cu orice preț nu le cunosc. Din paginile acestea, se desprinde acea usturătoare ironie a omului care n'a fost înțeles de ai săi, fie că au luat prea tragic aspra lui mustrare părintească, fie că s'au opus din spirit de castă, mai ales politică, unor transformări pe care anumite cerințe politicianiste nu le pot subscrie... Este cu neputință de a rezuma infinita varietate cuprinsă în articolele cărții de față.

Ochiul ager și interesat la toate a surprins cele mai diverse aspecte din viața de câțiva ani a poporului nostru. Avem astfel idei exprimate fie cu prilejul unei comemorări ori a unei sărbătoriri, reflecții în legătură cu politica noastră națională, ca „Intangibilitatea tratatelor” sau memorabilul discurs, ascultat cu atât interes pretutindeni, despre „Fundamentele dreptății naționale”, care acum pot alcătui lapidare pagini de antologie și pe care le-am dori tipărite în fruntea tuturor manualelor noastre de istorie și literatură a școalelor secundare, ca o dovadă necesară a dreptății noastre înaltele. Sau admirabilele sugestii și reflecții din capitolele intitulate: Datoria noastră față de dinastie, Valoarea de artă a bisericilor noas-

tre, Inițiativa privată și statul, Ce e o hârtie veche, Cartea de școală, Despre organizarea muncii științifice, Ce datorim civilizației, Pe ce ne sprijinim, O civilizație de zădărnice și de risipă, etc. Trebuie să subliniem în special minunatele pagini de adâncă cunoaștere psihologică a vremii intitulată „Când se va face ziuă”, din care nu pot renunța la aceste două citate: „Trăim de fapt în noapte. Într-o noapte din ce în ce mai adâncă, de a cărei tristeță fără exemplu ajung a-și da seama și spiritelele cele mai ușoare, pentru care viața este un hazard și o simplă distracție, o răvășire inconștientă a zilelor, una după alta, ca fire de mătâni deșirate, căzând în neantul absolut. E noapte în care nu se vede omul de alt om. Fiecare trăește pentru dânsul. Tot ce a fost legătură în trecut este astăzi, ori de ne dăm seama, ori ba, cu totul ruptă.... Ultima sfințenie pe care am distrus-o e a superiorității intelectuale, zvârlită pradă „maselor”.... Se va face ziuă numai când ochii prinși pătimiși de noroaiele pământului, se vor ridica din nou spre cer, spre oricare cer”.

Am citat aceste fragmente pentru că ele răsrâng admirabil în frântura lor de pregnantă poezie toată concepția profesorului Iorga despre rosturile culturii noastre actuale și despre marile lipsuri de care aceasta suferă azi acut. Adăugându-le capitolele intitulate în această carte: Indreptări literare, Mihail Kogălniceanu, Ce trebuie să tipărim, O nouă literatură, — de ce? ș. a., vom avea un tablou bine încheiat despre părerile d-lui Iorga cu privire la viața noastră spirituală de azi, adevărate aspecte ideologice despre această spiritualitate actuală, care au stat la temelia vastei Istorii a literaturii românești contemporane, de pildă, și care au fost expuse rezumativ deși nu totdeauna destul de sistematic — poate datorită felului în care au fost redată după cursurile Universității libere din Văleni, din 1933, în volumul *Ideii asupra Problemelor actuale*: I. Forme care se duc și realități care vin, II. Vechea și noua Europă. Cărțuția aceasta tipărită de editura „Cugetarea”, trebuie pusă alături de „O luptă Literară” și de vastele tratate de istorie literară ale d-lui Iorga. Păcat că ideile dintr’nsa n’au găsit discuția cuviincioasă și necesară la timp și iarăși păcat — d. prof. Iorga ne va ierta această modestă observație — că unele idei de o însemnătate covârșitoare n’au putut fi revizuite. Mă gândesc mai ales la acelea în care autorul, înfățișând literatura noastră contemporană, o critică mai ales din punctul de vedere al fondului, mizerabil adesea, dar nu dă și atenția cuvenită expresiei artistice pe care acest fond o alterează, implicit. Oricum, atitudinea prof. Iorga a cărui experiență e unică și a cărui dorință de îndreptare a lucrurilor e sinceră e bine s’o cunoască mai ales tineretul, uluit de ceea ce stupid se afirmă ca „modernism”, când de fapt e la mijloc o zăpăceală a minților și a simțirii. Această atitudine reconfortantă e unul din sprijinul muncii multor scriitori și intelectuali cari se străduiesc pentru binele acestui neam. Cartea intitulată așa de sugestiv *Sfaturi pe Intunec* militează în slujba unui crez puternic în ordine, înțelegere, omenie și tradiție pentru limpezirea sufletelor încețoșate de zădărniciile vremii noastre.

D. I. E. Torouțiu, cunoscutul scriitor și istoriograf care ne-a dat admirabila colecție de *Studii și Documente Literare*, acel Corpus de informații indispensabile vieții noastre literare din veacul trecut, ne trimite un volum intitulat „*Pagini de Istorie și Critică Literară*”. Cum am însemnat și altă dată în această revistă, scrisul d-lui Torouțiu e viu și colorat, uneori aspru, dar drept și grijuliu de spunerea adevărului pe neocolite, așa cum cere firea disprețuitoare de deșertăciuni a Românului. Tocmai de aceea scrisul d-lui Torouțiu ne place și tocmai din această pricină acest scris trezește toate formele adversității celor țintiți: dela tăcerea conjurată a celor care pot și trebuie să vorbească, ori de câte ori au a face cu spusa unui om întreg și cinstit, până la calomniile inutile și nepuțințioase ale celor „cu musca pe căciulă”. Căci, pe cei care au greșit din întâmplare nu-i poate supăra sfânta ridicare a chipului, pentru o clipă răsturnat, ce reprezintă adevărul și dreptatea. Numai proștii și înfumurații pot socoti absolute și lipsite de trebuința întregirii gândul și spusele lor.

Judecata d-lui Torouțiu pornește de la un crez, care, dacă nu poate fi al tuturor, este întemeiat pe fapte și pe documentări reale, ceea ce-i dă totdeauna siguranța de perspectivă și tăria afirmației pentru colțul de realitate pe care-l înfățișează. Spusa scriitorului nu e dogmatică, deși ea poate fi uneori chiar brutală. Autorul nu admite ceea ce el numește „transacții de conștiință”, „astăzi când mai mult ca oricând se impun atitudini nete”. Iată pentru ce scrisul d-lui Torouțiu este simpatic, oricât de rece e simțit de unii și oricât de încălzitor de către alții: pentru cercetătorul obiectiv el este limpede ca ghiața și... adesea ghiața „frige” chiar prin răceala ei, dar și încântă prin limpezimea cu care răsfrânge lumina ca și umbra. Naționalismul d-lui Torouțiu nu e dialectic, pentru că el se bizue pe realitatea de fapt a ceea ce este „național”, și poate fi altfel. Dar tocmai acest realism întru Naționalism lipsește svăpăerilor tineretului nostru, smomit de un naționalism fals și lătrător, care nu pleacă nici din cercetarea realităților neamului, nici din priceperea nevoilor noastre, cinstit și fără părtinire a slăbiciunilor noastre, ci din injosirea rușinoasă a dreptății altora.

Cartea d-lui Torouțiu are câteva capitole polemice, foarte utile cercetătorului literar: „Între Enciclopedie și Diletantism”, în care pune la punct unele păreri ale poetului T. Arghezi cu privire la editorii lui Eminescu, „Al. Ciorănescu: A doua (?) operă a lui Eminescu”, „Dela sinteză la Compilație”, o polemică cu d. Ioan Sângheorgiu, ca și cap. „Eminescu un der deutsche Geist”, care poartă titlul conferinței făcută de acesta la Berlin. De aceeași natură sunt foarte însemnatele studii despre Eminescu, mai ales acela în care se comentează și se întregeste recenta lucrare a d-lui G. Călinescu despre „Opera lui Eminescu”, în care d. Torouțiu, bizuit pe o bogată informație, arată partea caducă, destul de mare, dar și partea bună a vastei cercetări a criticului. Adăugându-se la aceste contribuții și cele intitulate „Un proces literar: Eminescu și Gh. Panu”,

„D. Murărașu: Naționalismul lui Eminescu”, și „D. Murărașu—Gh. Călinescu”, volumul d-lui Torouțiu cuprinde 190 de pagini hărăzite toate lui Eminescu. Este, fără îndoială, una din cele mai însemnate contribuții pentru adevărata cunoaștere a marelui nedreptățit, căruia a început, abia acum, să i se facă dreptate! Pentru ideile literare ale d-lui Torouțiu, trebuie citit și capitolul relativ la Anarhismul poetic, studiul d-lui C. I. Emilian. D. Torouțiu se ridică, pe dreptate, împotriva tuturor încercărilor de trivializare și coborire a scrisului românesc. Critica lui nu este numai negativă — orice critică trebuie să fie astfel în fața lipsei de talent și a neadevărului; dar ea este pozitivă prin rectificările, informațiile și problemele ce le ridică.

Cazul Eugeniței Costea, oferă un roman oarecum psihologic și totodată social, în care ni se povestește copilăria, adolescența și moartea năpraznică a Eugeniței Costea, fiica lui Laurențiu Costea, casier general și a „contesei” Agripina, femeie frumoasă dar neînțelegătoare decât pentru plăceri și zădărniciile gâtelilor femești. Casierul se sinucide când, la un control ce i se face, își dă seama că cheltuisese și din banii statului, girase polițe cu mult peste puterea de a fi acoperite din leafa sa pe zece ani și se îndatorase cu tot atâta sumă, spre a face toate gusturile „contesei” sale. Dânsa, când casierul îi arată prăpastia, rămâne cu desăvârșire nepricepătoare a primejdiei ce-i amenință. După câțiva ani de văduvie, Agripina se mărită cu Micu Columbaru, chiar controlorul delegat care inspectase gestiunea lui Costea în ziua fatală. Eugenița se adaptează cu mult greu la noua situație: este una din admirabilele părți ale romanului această instinctivă opunere la noua stare de lucruri a fetiței lui Costea, pe care d. Sadoveanu o înfățișează cu darul lui de povestire și cu o putere de analiză așa de juste și tot odată atât de simple. Ea stă, până la vârsta școlii primare, la bunicii dela țară, e adusă apoi odată cu noua căsnicie a Agripinei, la lași în casele părintești, fiind până atunci sub grija dădacei Sevastița Cărăbuș. Eugenița învață o bucată de vreme în școala maicelor catolice, apoi, când este, cum zicea maică-sa, destul de mare pentru ca să mai aibă nevoie și „de puțină școală a vieții”, ea este luată acasă și purtată prin lume de părinții săi. Într-o zi fata se întâlnește cu Sevastița Cărăbuș, fosta-i dadacă. Aceasta o roagă s-o ajute. Eugenița se întoarce mai de vreme dela patinaj, în timp ce mamă-sa era la teatru, spre a vorbi cu Micu Columbaru să-i angajeze din nou pe Sevastița în serviciul său personal. Columbaru consimte. Când „contesa” și mama ei se întorc dela teatru, Eugenița și Columbaru stăteau de vorbă. Agripina, care era geloasă pe fiica ei, fără vreun motiv real, are un acces de furie și o acuză, grosolan, că-i strică fericirea. Eugenița se trezește, brusc, într-o lume nouă. Ea află, în decursul scenei ce i-o face maică-sa, că Micu Columbaru, soțul acesteia, e acela care provocase moartea tatălui ei. Mai rămâne timp pentru ca, în clipele de furtunos sbucium, să i se înmâneze de către notarul din satul bunicilor ei, Vlădeni, unde se născuse, scrisoarea ce i-o lăsase tatăl ei înainte

de a se sinucide, pentru a i se înmâna când va fi mare. Mesajul tatălui ei era jumătate nebun, și el o icoană sfărmată a unei vremi dispărute. Scrisoarea spunea fetei că Costea a murit nevinovat și cinstit. Eugenița Costea găsește în clipele de revelație a acestei vieți nouă, pentru care nu fusese pregătită, destule puteri pentru ca s'o părsească de bună voe, cum făcuse și tatăl ei. Așa se termină *Cazul Eugeniței Costea*.

Povestirea întâmplărilor ce alcătuiesc scrierea de față este simplă și împodobită cu o galerie de chipuri bine conturate în acțiune: Eugenița cu dârza ei împotrivire dela început, apoi cu adaptarea ei tăcută și cu bucuria de viață. Laurențiu Costea, vrăjit de dragoste pentru soția lui, de aceea neprevăzător și încrăzuit, năruindu-se apoi năprasnic peste propria-i naivitate. Micu Columbaru om practic dar fermecat și dânsul de frumusețea Agripinei. Bunica Anda și bunicul Gheorghită, simpatice chipuri ale trecutului și, înfășurat, Agripina, făptura de păpușă dar cu suflet de femeie svăpăiată, lipsită de pătrunderea adevăratului rost al vieții, lucru pentru care servește, indirect, la prăpădirea soțului dintâiu și la pierderea unicului ei copil, Eugenița. Se găsesc în romanul acesta câteva scene de dinamică narativă foarte vii, în care se precipită nespus de firesc trăirile eroilor precum și unele tablouri de moravuri contemporane, adesea încrustate în scurte fulgerări de umor senin, înviorător. Deși povestirea d-lui Sadoveanu a mai înfășurat și altădată mediul orășenesc contemporan, în *Cazul Eugeniței Costea* ea ne dă surpriza descinderii interesului său de povestitor în mediul familiar cel mai recent. Lucrul constituie o dovadă nouă a putinței de diferențiere a scriitorului nostru, mai ales că și felul de înfășurare a evenimentelor cadrează perfect cu această recentă a faptelor. Trecând dela romanul istoric din ultima vreme, scriitorul se afirmă într'un roman social și folosește, imediat după limbajul cu izul vremilor apuse, un graiu obișnuit azi în mediul urban ale cărui moravuri le înfășează în această frescă a societății de azi. Povestirea este acea molcomă desfășurare a faptelor, oamenilor și limpede descriere a locurilor, obișnuită în scrisul sadovenesc din ultima lui ipostază, alcătuind acel firesc... așa de viclean al povestirii, care te silăște să o citești cu interes. Narațiunea este de o desăvârșită obiectivitate și ne dă iluzia că suntem spectatori ai evenimentelor, ai vieții ce se desfășoară în fața noastră, cu reflexele lor de fericire și de tragic. În pragul fericirii lor, urmărită multă vreme, oamenii aceștia care au rămas cu toții la suprafața furtunelor vieții — aceasta e nota lor psihologică obștească — se desmeticesc prea târziu, când rostogolirea lor în tragic e fatală. Romanul de față al maestrului Sadoveanu mai prezintă, cred, și o altă latură plină de interes: nu are stratificări de episoade simultane, de aceea lipsa aproape sgârcită a difuzării concomitente în spațiu a evenimentelor — ceva asemănător cu ceea ce se întâmpla în tehnica narativă a *Baltagulului*. Poate de aceea, găsim precumpănind accentul ireversibilității și al înlănțuirii sub formă de verigi succesive, numai succesive a evenimentelor; ceea ce mi se pare a fi în perfectă concordanță

cu expunerea înlănțuirii întâmplărilor de viață ce constituiesc acest „caz“ al Eugeniței Costea: totul este în această povestire succesivă bine determinată în suita faptelor, totul e mișcare, viață. Avem aface cu ceea ce s'ar putea numi *narațiune pură*, desprinsă de tot ce poate fi coexistent și simultan, desfășurată numai pe linia dreaptă a duratei. Desfășurarea tragicului sfârșit al vieții Eugeniței Costea, a lui Laurențiu Costea și a nefericitei sorși a Agripinei, fac din romanul acesta o icoană a destinului omenești. ROMULUS DEMETRESCU

INSEMĂRI

Revista germană de pedagogie „Schule und Seben“ din Sibiu condusă de d. Dr Heinz Brandsch, a început publicarea portretelor pedagogilor români, împreună cu doctrina și bibliografia operelor lor. În ultimul număr se ocupă de personalitatea d-lui Prof. Onisifor Ghibu de universitatea din Cluj. Inițiativa revistei germane are o particulară valoare de cultură. La noi nu s'a obosit nimeni până azi să contureze în scris personalitatea reprezentanților științei pedagogice. Se observă în general la noi lipsa monografiilor de tot felul. Despre marii scriitori ai țării n'avem nici acum monografii multumitoare. Eminescu n'a fost învrednicit până la apariția cărții d-lui Călinescu de nici o carte serioasă care să zugrăvească zbuiciul său genial. Deasemenea n'avem monografii asupra d-lor N. Iorga, Oct. Goga, M. Sadoveanu și a altor scriitori de mare importanță. Indolența românească este foarte gravă. Noi nu facem eforturi ca să cunoaștem și să prețuim valorile spirituale pe care le avem. Despre reprezentanții culturii românești ne place să avem o idee superficială și adesea exterioară personalității lor. Nu căutăm să pătrundem sbuciumul lor interior, unitatea luptei lor spirituale, sensul profund al creației realizate. În ceea ce privește pedagogia românească, deși avem o veche tradiție în materie și un specific autohton care o definește, totuși nu există nici o carte asupra ei. A trebuit ca un intelectual german d. dr Heinz Brandsch să ne înfățișeze sistematic în coloanele revistei sale doctrina pedagogiei naționale la reprezentanții ei mai importanți. Vorbind despre d. Onisifor Ghibu, revista germană își mărturisește deschis admirația pentru d-sa numindu-l pe bună dreptate „reprezentantul pedagogiei militante“. D-sa a realizat — spune revista — „o operă plină de putere subiectivă, fără a fi neștiințifică“. Scrisul d-lui Onisifor Ghibu este multiplu. El a scris în toate ramurile pedagogiei dând la iveală peste o sută de cărți. Interesul acesta variat pentru problemele de ordin etic, social, religios și estetic sunt o obligație pentru un pedagog autentic, deoarece acela care nu cunoaște viața poporului său sub toate aspectele nu poate fi un îndrumător. Mai bine ca oricine d. O. Ghibu împacă în acțiunea sa, exigențele științei teoretice cu necesitățile de ordin practic. D-sa este un luptător pentru o pedagogie națională, pentru educația poporului român în

spirit național. Cu presiunea vechilor tribuni ardeleni d. O. Ghibu luptă de 30 de ani, din vremea dominației ungurești, pentru o disciplină românească în toate domeniile de viață. El nu este numai un pedagog în școală, ci un pedagog național. Acolo unde s'a relevat ca apărător al intereselor naționale a fost cazul statusului romano-catolic, al ordinelor călugărești, iredentiste și al demascării revizionismului sub mască religioasă. D-sa duce o luptă unică la noi, plină de elan și de sacrificii. Este foarte rar cazul unui intelectual care să-și menajeze mai puțin odihna și sărăcia fatală a tuturor intelectualilor ca d. Onisifor Ghibu. D-sa este un animator al spiritului naționalist în cultură.

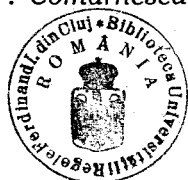
La București apare de cinci ani sub conducerea d-lui I. P. Gigurtu, „Libertatea“, revistă de doctrină socială politică și economică. Este una dintre revistele românești — atât de puține — cari sub raportul ideologic și al seriozității scrisului ne impune o specială atențiune. D. Ioan P. Gigurtu este figura burghezului intelectualizat. Spunem aceasta cu o satisfacție particulară deoarece este vorba de o excepție care se cere remarcată. Burghezia românească este în general antipodul intelectualității. Legăturile ei cu lumea ideilor sunt cu totul periferice. Conștiința despre rosturile ei spirituale în cadrul istoriei naționale este aproape inexistentă. Nici o clasă socială la noi nu este atât de lipsită de un crez spiritual ca burghezia. Ea a fost o ~~improvizație~~ ~~istorică~~ și nu și-a știut legitima existența decât printr'o situație materială de fapt iar nu prin conștiința teoretică a misiunii ei. De aceea în burghezia noastră emulația spirituală este atât de redusă. Aproape toți intelectualii români au fost dați de țărâtime și de foștii boieri. Burghezia are un contingent minor de intelectuali. Este un paradox al situației că oamenii cei mai bogați dela noi, aceia cari au un rost și o poziție socială bine stabilită, sunt cei mai lipsiți de preocupări spirituale. Toată așa numita societate bună românească n'are nici un raport cu lumea ideilor și a spiritului. În conștiința ei nu se frământă nici o problemă, în afară de calcule de câștig și pierdere. Un număr important dintre oamenii cu mare circulație la noi, în afară de semănăturile cari le pun pe bilanțurile consiliilor de administrație, n'au nici o legătură cu scrisul sau cu mișcarea ideilor. De aceea burghezia noastră este atât de artificială iar marile curente de gândire și simțire românească de azi, trăesc în afara ei. Cazul d-lui I. P. Gigurtu este o abatere onorabilă dela o regulă mediocră. Prin pregătirea profesională și ocupațiile sale, d-sa este un economist. Dar prin contrast cu reprezentății economiei și finanței românești, d-sa are în fața problemelor sociale și economice o atitudine teoretică militantă. Revista „Libertatea“ este expresia convingerilor sale intelectuale în fața evenimentelor contemporane. Crezul d-lui I. P. Gigurtu este rezumat în titlul revistei sale: libertatea. Ceea ce îl interesează în frământarea lumii de azi — și mai ales în România — este salvarea libertății. Nu este vorba aici de libertatea particulară a democrației ci de libertatea în general, concepută ca valoare su-

premă a civilizației. Libertatea este autonomia morală a persoanei, este dreptul la existență al tuturor, este creația. Filosofia colectivismului în care sensul vieții personale cu toate consecințele care rezultă de aici, se pierde, trebuie împiedecată să cucerească spiritele prin seducția ei atrăgătoare. Ceea ce trebuie să se impună astăzi sunt valorile eterne ale existenței omenești din rândul cărora libertatea este cea dintâi. În ceea ce privește România revista „Libertatea” crede că toată dezvoltarea ei se datorește crezului liberatar. Faptul că noi ne-am integrat lozincilor de libertate și am căutat să adoptăm civilizația occidentală întemeiată pe ele, s'a tradus prin progresele pe care le-am făcut până acum. Este adevărat însă că noi avem mai mult aparența libertății decât libertatea adevărată. Noi avem legi și instituții liberale, dar nu trăim sentimentul și valoarea libertății. Ceea ce se impune acum — și aceasta este lupta revistei d-lui I. P. Gîgurtu — este ridicarea spirituală a poporului român până la nivelul reformelor cari s'au făcut pe seama lui. Realizarea României în constituția libertății este drumul organic al vieții sale. Aceasta nu exclude absolut deloc naționalismul ci dimpotrivă îl implică, fiindcă el este o categorie firească a existenței colective. Pentru acest program luminos și plin de un autentic conținut spiritual luptă revista „Libertatea” de cinci ani și acțiunea ei n'a rămas indiferentă. Există în jurul acestei reviste un cerc de intelectuali pasionați pentru ideea libertății dintre cari îl cităm în rândul întâi pe d. Profesor George Strat, care în coloanele „Libertății” a impus vigoarea unui spirit bogat în resurse intelectuale și o atitudine ideologică dreaptă și bine susținută. Deasemenea dñii C. Gane, St. Antim, Dinopol și alții. Evident, succesul revistei este împiedecat de atmosfera vremii și de nivelul scăzut al preocupărilor ideologice dela noi. Dar dacă această revistă n'ar exista în România, ar fi o lipsă gravă în lupta de idei a vremii noastre, când libertatea nu este nici înțeleasă nici prețuită în sensul ei etern care se confundă cu civilizația. „Libertatea” deschide o pagină de lumină spirituală într'un moment de confuzie și panică morală. D. I. P. Gîgurtu a făcut din revista sa o necesitate a momentului românesc.

BUCUR ȚINCU

Se știe că scriitorul dramatic american *O'Neill* a obținut premiul Nobel pentru literatură al anului 1936. Faptul a produs oarecum senzație. În Franța, care aștepta premiul pentru poetul *Paul Valéry*, lumea a rămas uluită. Explicația: *O'Neill* este prea puțin cunoscut în Europa. Și totuși, membrii academiei norvegiene l-au premiat. „Să fi greșit, oare comitetul Nobel încununând o valoare inferioară celor ce-și așteptau rândul? Iată ce s'ar putea crede, după felul în care continentul a primit vestea. Dar adevărul stă de partea premiatului și a celor ce l-au premiat. Punându-l alături de *Shaw*, *Pirandello* și de celelalte glorii ale scrisului contemporan, comitetul de premiere a căutat să răsplătească înaintea unor mari talente și inteligențe, geniul. Un geniu care mereu caută să se depășească pe sine, construind opere monumentale, cercând tehnici

nouă și aprofundând teme capitale. E vorba de Eugene O'Neill, dramaturgul american, autorul a treizeci și cinci de piese jucate cu mare succes în Statele Unite și în Anglia, și care, după umila noastră părere, înseamnă în teatru ceea ce a însemnat în muzică Richard Wagner... Ca teme și material, Eugene O'Neil a descris și exprimat sentimentele eterne ale umanității, ca iubirea, răzbunarea, ura, nostalgia, nevoia de evadare, teama de moarte, cultul vieții, pasiunea pentru cunoașterea vie, pentru cunoașterea dobândită numai printr'o experiență autentică, personală, cât mai sinceră și mai întreagă. A pus cu accente personale o samă de probleme pe care desigur că le găsim și în teatrul antic, la Shakespeare, Ibsen, Strindberg, Nietzsche, Willian James și Freud. A văzut cu conștiința unui om de astăzi toate marile conflicte ale existenții, adâncind astfel conținutul dramei. Ca tehnică, Eugene O'Neill a căutat mereu formele cele mai adecvate acestui conținut nespuse de complex și de viu. În unele opere, el a reinviat și depășit forma tragediei antice, ca în trilogia *Din jale se intrupă Electra*. În altele a dat subconștientului un rol neavut până acum pe scenă, dezvoltând din stângaciul și vechiul „aparte” monolog interior, care să alterneze cu dialogul, prezentând astfel cele două planuri ale existenții noastre, viața interioară și cea exterioară, mai controlată și mai convențională. Aceasta mai cu seamă în *Straniul Interludiu*. În alte drame, apropiate de tehnica expresionistă, care rămâne totuși o etapă în creațiunea sa, care pornind dela naturalism impresionist ajunge la neo-clasicism (după cum am căutat să dovedim în studiul ce va apărea în curând). O'Neill a întrebuițat măștile, pe care personajile le pun și le scot, marcând trecerea dela sinceritatea interioară la falsificarea pe care fiecare o promovăm când comunicăm cu ceilalți. A adus teatrului elemente prin care a putut depăși Cinematograful, ca în *Impăratul Jones* și *Lazăr râde*. A revoluționat întreaga tehnică scenică, făcând-o mai dinamică, mai cuprinzătoare, mai semnificativă, tot așa cum materialul și conținutul întrebuițat a lichidat cu banalitatea intrigelor amoroase și triumphiulare cu care ne deprinsese teatrul burghez și mai cu samă cel parizian... Măreția, forța și monumentalitatea sunt caracteristicile importante ale acestui artist, care a creat un univers ce va rămânea exemplar și pentru înțelegerea umanității, și pentru înțelegerea timpului nostru. Căci dacă a revoluționat multe, tot O'Neill a scos totodată la iveală o samă din adevărurile și reușitele eterne ale spiritului omenesc. Sinteză de tradiție esențială și de revoluție necesară, O'Neill face parte din categoria acelor umaniști în care viața vibrează și freamătă la fiecă pas. Încă în plină forță creatoare, premiul lucrează acum la o octologie ce va înfățișa viața unei familii americane dealungul a 125 de ani, în diferitele regiuni ale Statelor-Unite. O'Neill nu are încă cincizeci de ani”. P. Comarnescu („Insemnări leșene”, pp. 118-120, pass. nr. 2, 1937).

Publicăm în fruntea acestui nr. actul I din poemul dramatic în versuri *Domnul de Rouă* a d-lui Zaharia Bârsan. Piesă jucată pe scena Teatrului Național din Cluj în seara de Sâmbătă 6 Februarie. Piesa este inedită. Autorul pornește dela o prea frumoasă legendă solară poporană. Soarele și luna, frate și soră se îndrăgostesc. Nu se pot însă niciodată întâlni. Luna plânge, de când e lumea, de dorul soarelui; și din lacrimile ei se naște „Craiu de Rouă”. Legenda spune că, aflând de aceasta, soarele-l tot caută pe copil și de câte ori îl vede, îl învăluie cu atâta pornire de dragoste în giulgiul de foc al razelor sale, încât e gata să-l omoare. Copilul fuge de dragostea omoritoare, se ascunde pe unde poate și iese numai noaptea: vieța lui se desfășoară numai sub lumina slabă iubitoare a mamei sale, luna... În prelucrarea dramatică a acestui *mit solar* poetul Zaharia Bârsan s'a mai inspirat dintr'un eres povestit în „Românta Pitorească” a lui Vlahuță. Din Valea Dunării, pe lângă satul ce azi se cheamă Celei, vechea Malvă a Daciei Malvense, pornește „Drumul lui Traian”, cale largă, pietruită, ce se 'nfundă cu celalalt capăt în munți. Pe această veche cale, spun legendele, se plimba Craiu de Rouă, noaptea, pe lună, între Dunăre — la malul căreia-și avea Castelul — și munte. Odată, pe când se întorcea acasă, spre ziuă, întârziind, l-a prins soarele pe drum și, întinzând numai o rază asupra-i, l-a băut dintr'o sorbitură. Din aceste izvoare, admirabile, de legendă poetul Zaharia Bârsan și-a plâsmuit subiectul poemei sale dramatice, a cărei acțiune începe pe vremea năvălirilor barbare, la Castelul de pe malul Dunării.

Acum o sută de ani s'a născut Ion Creangă în satul Humulești din județul Neamț, la 1 Martie 1837. Cine putea prevesti în clipa aceea, că din satul acela moldovenesc pornește pe căile eternității unul din cei mai mari și mai originali scriitori ai secolului și ai omenirii? Așa este văzut astăzi minunatul Ion al lui Ștefan al Petrii, autorul *Amintirilor din Copilărie* și al *Poveștilor*, făuritorul neîntrecut, din material lingvistic poporan și din literatura poporului a unei arte personale și a unui limbaj original ce pune probleme neașteptate teoriilor despre limba literară. Alături de Eminescu și Caragiale, Creangă este un uriaș al spiritualității românești. El a avut norocul să pătrundă cu gluma lui în conștiința valorilor europene, înainte de Eminescu și de marele dramaturg... ROMULUS DEMETRESCU